

Міністерство освіти і науки України
Головне управління державної служби України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Кафедра державного управління

ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА

ПРАКТИКУМ

Івано-Франківськ
Місто НВ
2008

УДК 351 (076.5)
ББК 67.9 (4Укр) 401.12 я 73
М-19

Малімон В. І.

Гуманітарна політика: Практикум. Віталій Малімон. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2008. – 164 с.

Практикум містить методичні вказівки і фактологічний матеріал для проведення семінарських занять з дисципліни «Соціальна і гуманітарна політика». Практикум укладено згідно з робочою програмою навчальної дисципліни, чинним навчальним планом підготовки магістрів за спеціальністю «Державна служба».

Практикум призначений для викладачів та слухачів магістратури спеціальності «Державна служба», а також для державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, які підвищують кваліфікацію у закладах післядипломної освіти або шляхом самоосвіти.

Автор:

Малімон Віталій Іванович – викладач кафедри державного управління Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Рецензенти:

Дзвінчук Дмитро Іванович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри державного управління Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Сич Олександр Максимович – кандидат історичних наук, доцент кафедри державного управління Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Рекомендовано до друку кафедрою державного управління
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу
(протокол № 13 від 19 грудня 2007 року)

© Малімон В. І., 2008

ISBN 978-966-428-090-4

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ.....	4
Практичне заняття № 1 Гуманітарна політика в Україні: загальнонаціональні пріоритети та регіональні особливості.....	8
Практичне заняття № 2 Сучасний стан державної науково-освітньої політики в Україні.....	14
Практичне заняття № 3 Державна політика щодо розвитку культури.....	25
Практичне заняття № 4 Гуманістична спрямованість етнонаціональної політики держави...	39
Практичне заняття № 5 Державна політика щодо релігії і церкви.....	52
Практичне заняття № 6 Державна інформаційна політика в Україні.....	58
Практичне заняття № 7 Екологічна політика України: теоретичні та практичні засади.....	67
Практичне заняття № 8 Державне управління перебудовою сферою охорони здоров'я в умовах обмежених ресурсів в Україні.....	76
Практичне заняття № 9 Державна політика у сфері фізичної культури і спорту.....	89
Практичне заняття № 10 Державне регулювання сфери туризму.....	96
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	104
ДОДАТКИ.....	120

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Утвердження незалежної держави потребує виваженої, науково обґрунтованої стратегії розвитку, яка б враховувала національні культурно-історичні традиції, світовий досвід, сучасні соціально-економічні, політичні і соціокультурні реалії. Центральне місце в цій стратегії має займати гуманітарна політика.

Гуманітарний простір – це духовно-інтелектуальний вимір людського буття, де відбувається формування ціннісних орієнтацій, світоглядних принципів, моральних переконань, поведінкових правил, ідеалів особистості, де індивід, власне, і набуває своїх людських якостей, стає свідомим громадянином своєї країни. Звідси й окреслюється превалююча значимість гуманітарної сфери у розвитку суспільства загалом і, зокрема, для економічного та соціального поступу.

Гуманітарний простір є складною системою, основоположними елементами якої, насамперед, є освіта, наука, релігія, культура, інформаційний простір. Від стану розвиненості освіти, науки залежить рівень інновацій, новітніх технологій, а, відтак, конкурентоспроможність, життєвість та добробут нації. Адже саме якісна освіта формує комплекс знань, який транслюється у високу науку, технології, котрі, у свою чергу, збагачують гуманітарний процес і надають йому нової якості.

Формування гуманітарної політики належить до стратегічних завдань державотворення. Дослідження цього процесу займають центральне місце в системі гуманітарних наук будь-якої демократичної країни світу.

Мета дисципліни «Соціальна і гуманітарна політика»:

- отримати теоретичні знання та практичні навички щодо управління соціальним та гуманітарним розвитком;
- опанувати засади соціального та гуманітарного захисту, духовної безпеки людини, суспільства та держави;
- ознайомити слухачів із концептуальними засадами гуманітарної політики, особливостями управління державними установами соціальної сфери в сучасних умовах;
- доповнити та розширити знання слухачів щодо основ чинного національного та міжнародного законодавства в гуманітарній сфері;
- вдосконалити навички управління соціально-гуманітарною сферою в умовах трансформаційної фази розвитку суспільства.

В основі гуманітарної політики – створення умов для соціального і духовного розвитку суспільства, для реалізації соціокультурного потенціалу людини, формування соціальної і духовної, зокрема культурної, безпеки людини й соціуму.

Результати навчання

Після вивчення дисципліни *слухачі повинні:*

знати:

- сутність державної політики та принципи суб'єкт-суб'єктних та суб'єкт-об'єктних взаємовідносин у соціально-гуманітарній сфері;
- сучасний стан соціального захисту і духовної безпеки, соціальної і гуманітарної політики в Україні;
- основні напрями реалізації соціальної і гуманітарної політики в Україні, а також проблеми та шляхи їх вирішення;
- міжнародний передовий досвід державно-управлінської діяльності у сфері соціально-гуманітарного розвитку;

вміти:

- застосовувати принципи соціального управління, соціальної і гуманітарної політики до процесів соціального і духовного розвитку українського суспільства;
- демонструвати розуміння сучасних проблем соціального і духовного розвитку суспільства та принципів формування управлінських рішень для розв'язання цих проблем в Україні;
- визначати моніторингові критерії ефективності діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо управління соціально-гуманітарним розвитком території;
- розробляти пропозиції (проекти) до регіональних і галузевих програм соціально-економічного розвитку, цільових перспективних програм та комплексних заходів, спрямованих на задоволення соціокультурних потреб населення, застосовуючи методологію системного аналізу, а також наявні ресурси та технології впровадження державно-управлінських рішень;
- здійснювати прогноз можливих наслідків реалізації гуманітарних програм на місцевому та/або регіональному рівні на підставі використання сучасних інструментів та механізмів державного управління.

володіти вміннями

- розробляти програми соціально-економічного і культурного розвитку території, галузі, установ, організацій;

- розробляти проекти нормативних актів щодо соціально-економічних процесів на підставі економічних, політологічних, соціологічних теорій, а також результатів моніторингу, соціологічних досліджень, аналізу статистичних показників суспільного життя;

- розробляти пропозиції щодо удосконалення чинної нормативно-правової бази;

- визначати показники соціально-економічного та культурного розвитку;

- здійснювати прогноз можливих соціальних наслідків економічних та управлінських реформ;

- готувати практичні рекомендації органам державної влади та місцевого самоврядування;

- оцінювати ефективність діючих форм і методів державного управління соціальним розвитком.

Для успішного оволодіння навчальним матеріалом передбачається вибір та застосування методів навчання з урахуванням специфіки завдань кожного з етапів роботи.

На етапі сприймання, осмислення та запам'ятовування навчального матеріалу передбачається використання таких методів навчання, як: лекція, бесіда, розповідь, самостійна робота з літературою та іншими джерелами інформації, демонстрування наочності тощо. На етапах формування умінь планується використання методів аналізу професійних ситуацій, вирішення професійних завдань, вправ, ділових ігор тощо.

У процесі застосування різних форм організації навчання потрібно надавати їм комплексний характер, який передбачає поєднання в кожному із навчальних занять завдань та технологій, пов'язаних як з вивченням теоретичного матеріалу, так і з оволодінням уміннями виконувати практичні завдання.

У процесі засвоєння навчального матеріалу семінару необхідне використання попереднього, поточного й підсумкового видів контролю та реалізацію їх дидактичної, мотиваційної, стимулюючої, контрольної функцій.

Самостійна діяльність слухачів магістратури складається з декількох напрямків: самостійна робота з теоретичним матеріалом, самостійна робота для підготовки до практичних занять та самостійно-кооперативна робота з колегами за підтримкою викладача безпосередньо на практичних заняттях. Саме інтеграція різнопла-

нових навчальних дій створює необхідні умови для засвоєння основних положень даної дисципліни.

Практикум з дисципліни *«Соціальна і гуманітарна політика»* змістовно орієнтований на її забезпечення необхідними інформаційно-методичними матеріалами. Пропоновані вправи, завдання орієнтовані на діагностику знань, умінь, навичок, формування соціокультурної компетентності фахівців у галузі «Державне управління».

Підсумковий контроль з дисципліни проводиться у формі іспиту.

Академзаборгованість з дисципліни за іспит ліквідується лише після виконання передбачених програмою навчальних та екзаменаційних завдань.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

«Головне життєве завдання людини – дати життя самій собі, стати тим, ким вона є потенційно»

Еріх Фромм

ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

План

1. Гуманітарна сфера та її складові.
2. Особливості гуманітарного розвитку українського суспільства.
3. Сутність, мета та завдання гуманітарної політики.
4. Основні напрямки здійснення гуманітарної політики.
5. Регіональні особливості здійснення гуманітарної політики в Україні.

Питання до обговорення:

1. Сформулюйте основні пріоритети гуманітарної політики в Україні за такими напрямками: освіта, культура, наука, мовні, міжетнічні та міжконфесійні відносини. Розкрийте особливості реалізації визначених Вами пріоритетів гуманітарної політики на прикладі двох-трьох регіонів України.

2. Що таке генетична історія народу? Чи може вона слугувати духовному відродженню нації, стати основою для консолідації українського суспільства?

3. Охарактеризуйте потенціал гуманітарної політики в Україні (за такими складовими: правова база; інституції, кадри; фінансові ресурси; процедури формування та контроль за виконанням прийнятих рішень), а також вкажіть шляхи і напрями його модернізації.

Практичні завдання:

I. Визначення тенденцій розвитку організаційно-функціональної структури державного управління гуманітарною сферою України (у формі аналітичної записки до 5-х с.).

Мета: розвинути вміння та практичні навички аналізу дієвості та ефективності державно-управлінського впливу на розвиток гуманітарної сфери українського суспільства.

Завдання для виконання:

1. Проаналізувати еволюцію системи «гуманітарних» органів державної влади, їх функцій й організаційних взаємозв'язків за роки незалежності України.

2. Обґрунтувати доцільність (або недоцільність) реформування цієї системи та визначити можливі шляхи її подальшого вдосконалення.

II. Визначте недоліки проекту *Концепції гуманітарного розвитку України* (Додаток А).

III. Проаналізуйте наведені нижче дані щодо стану людського капіталу в Україні, використовуючи методику SWOT-аналізу.

Україна значно поступається за рівнем розвитку людського капіталу розвиненим країнам, що виявляється за такими критеріями:

- *якість життя:* за індексом якості життя у 2008 р. наша країна розділила 62 місце з Намібією і втратила 3 позиції порівняно з 2006 р.; значення субіндексу охорони здоров'я становило 72 проти 71 у 2006 р.;

- *фінансування людського розвитку* за рахунок усіх джерел (держави, домогосподарств та підприємств): видатки на охорону здоров'я в Україні у 2007 р. зменшилися до 3,4 % ВВП проти 3,8 % ВВП у 1998 р.; видатки на освіту у 2007 р. становили 7 % ВВП, не відповідаючи вимогам законодавства щодо фінансового забезпечення сфери освіти. За даними опитування Держкомстату України, у жовтні 2007 р., частка домогосподарств, які повідомили про випадки неможливості задовольнити потреби в отриманні медичної допомоги, склала 18 % від загальної кількості домогосподарств, що на 5 % більше, ніж у 2006 р.

- *позиція у розвитку людського потенціалу країни:* у 2007 р. порівняно із 2005 р. Україна перемістилася з 70-го на 76-те місце за розвитком людського потенціалу згідно із «*Звітом ООН про людський розвиток – 2007*».

Існування зазначених чинників низького рівня розвитку людського потенціалу призводить до негативних соціально-економічних наслідків, серед яких слід виокремити такі:

1. *Зростання обсягів і темпів депопуляції населення з погіршенням якісних характеристик людського капіталу* при значних міграційних втратах населення продуктивного віку та високого професійно-кваліфікаційного рівня. За різними оцінками від 2 до 7 млн. українців здійснюють трудову діяльність за кордоном. На 1 січня 2008 р. загальна кількість наявного населення України становила 46372,7 тис., скоротившись протягом останніх п'ятнадцять років на понад 5 млн. осіб. Недостатня соціальна захищеність населення Західного регіону є однією з найвагоміших причин міграційних процесів. Доводиться констатувати, що Західний регіон став одним з найбільших постачальників дешевої кваліфікованої робочої сили та наукових кадрів на світовий ринок.

2. *Нераціональна демографічна структура населення*, що призводить до збільшення питомої ваги осіб у віці від 60 років і старше (понад 20 % населення) і зменшення питомої ваги осіб у віці, молодшому за працездатний. За період 1995–2007 рр. зміна основних пропорцій вікових груп населення країни спричинила збільшення демографічного навантаження на населення працездатного віку. Цей показник в Україні становить 681 особу непрацездатного віку в розрахунку на 1000 населення працездатного віку, з них частка дітей – 41,6 %.

3. *Зниження показника шлюбності*, що призводить до підвищення віку при одруженні, ускладнення процесу кваліфікаційно-освітнього становлення молоді. Кількість зареєстрованих шлюбів на Україні у розрахунку на 1000 населення становила 9 на 1 січня 2007 р. проти 9,3 – у 1990 р.; кількість розлучень – 3,8 проти 3,7 відповідно.

4. *Зменшення кількості народжених* у розрахунку на 1000 населення відповідно з 12,6 до 10,2 осіб за 1990–2007 рр. при невисокому сумарному коефіцієнті народжуваності (1,2) та значної територіальної диференціації цих показників. Незважаючи на деяке поліпшення ситуації з народжуваністю у Західному регіоні останніми роками, темпи природного скорочення населення в Україні вирізняються своєю масштабністю на тлі країн СНД та Євросоюзу. Сучасний рівень народжуваності в країні не забезпечує природного приросту населення через високий рівень смертності. Сьогодні фактично відсутній відтворювальний потенціал для заміщення поколінь батьків поколіннями дітей.

5. *Подальше збільшення кількості осіб похилого віку*. Середній вік населення за період 2000–2007 рр. збільшився з 38,5 до 39,7

років. За міжнародними стандартами населення вважається старим, якщо частка осіб пенсійного віку перевищує 12 % населення країни. В Україні у 2007 р. частка осіб пенсійного віку досягла 23,9 %. Ця ситуація призводить до підвищення рівня бідності значної частини населення нашої держави.

Це призводить до перерозподілу суспільних фондів і збільшення потреби в соціальних видатках, збільшує навантаження на систему охорони здоров'я, загострює дефіцит робочої сили тощо. Демографічне навантаження на працездатне населення України практично вдвічі перевищує показник в країнах ЄС – у 2007 р. рівень цього параметра досяг позначки 732 на 1000 осіб працездатного віку.

6. *Підвищення рівня смертності населення*, яка у січні 2007 р. досягла 16,4 ‰ проти 12,1,3 ‰ у 1990 р., що зумовлено демографічним старінням населення, недостатньо високим рівнем розвитку системи охорони здоров'я та відповідною якістю медичних послуг, наслідками чорнобильської катастрофи тощо. Практично усі області західного регіону нашої країни характеризуються підвищенням рівня смертності населення. Загальний коефіцієнт смертності у січні–березні 2008 р. порівняно із січнем–березнем 2007 р. у Волинській області складав 16,1 проти 16,0, Львівській області – 15,5 проти 15,1, Рівненській області – 15,2 проти 14,5, Хмельницькій області – 18,9 проти 18,3, Чернівецькій області – 15,2 проти 15.

7. *Високий рівень смертності чоловіків у працездатному віці, зайнятих у базових галузях промисловості* через травматизм, отруєння (40 % 16-річних хлопчиків не мають шансів дожити до 60 років). Внаслідок цього у найбільш продуктивному віці коефіцієнт смертності чоловіків в Україні перевищує аналогічні показники для жінок, а різниця між очікуваною тривалістю життя жінок та чоловіків досягає 11 років (у окремих областях України – до 13 років).

8. *Знецінення людського капіталу*, яке зачепило як загальний (знання, навички, розумові звички, які люди отримують у системі формальної освіти), так і специфічні аспекти людського капіталу (знання і уміння, які працівники здобувають у процесі своєї виробничої діяльності безпосередньо на робочих місцях). Масове знецінення освітнього потенціалу стало одним з головних чинників різкого зниження продуктивності праці.

9. *«Перекіс» у спеціальностях*. Неприятливі ефекти від «міграційного» зменшення пропозиції робочої сили посилюються структур-

ним «перекосом» на користь економічних спеціальностей у виборі освіти. Обмежена пропозиція інженерних працівників зумовлює неналежний відбір на ринку праці, що перешкоджає технологічним інвестиціям. Багато кваліфікованих фахівців-інженерів не мають необхідної мовної та загальноекономічної універсальності. Виникає парадокс, коли високе безробіття поєднується з браком працівників потрібної кваліфікації. За даними Федерації роботодавців, в українській промисловості не вистачає 1,8 млн., або майже 30 % працівників зі спеціальною технічною підготовкою. Окрім цього, за експертними оцінками, попит на робочі спеціальності перевищує пропозицію в 4-6 разів, у той час як потреба у фахівцях з вищою освітою є набагато меншою, ніж готують ВНЗ. Особливо ця тенденція характерна для Західного регіону нашої країни, що підсилюється високим рівнем міжнародної трудової еміграції.

10. *Старіння наукових кадрів.* Загалом тільки у Західній Україні налічується 16 тис. науковців, 8 тис. академіків та 10 тис. кандидатів наук. Вікова структура науковців вимагає змін, адже кожен шостий науковий дослідник – пенсіонер, а середній вік науковця становить 69 років.

11. *Низький рівень оплати праці,* яка у 2007 р. в Україні складала 0,9 євро за годину проти 5 євро в Польщі й 30 євро у Німеччині і Франції, що є одним з визначальних чинників виїзду економічно активного населення нашої країни за кордон у пошуках праці. Розмір мінімальної заробітної плати в нашій країні у 2007 р. становив 74,9 % від прожиткового мінімуму для працездатної особи, а питома вага робітників з оплатою праці, нижчою за прожитковий мінімум, сягала 20,3 %. В Європі оплата праці сягає 30 % вартості виробленого працівником продукту, в Україні це співвідношення є меншим ніж 5 %.

IV. Складіть план аналітичної записки *«Про сучасний стан і тенденції розвитку гуманітарної сфери в Україні».*

V. Сформулюйте та обґрунтуйте кілька найважливіших, на Ваш погляд, рекомендацій, спрямованих на вдосконалення організаційно-функціональної структури державного управління гуманітарною сферою в Україні.

Список використаної і рекомендованої літератури

1. *Андрущенко В. П.* Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу. – К.: ТОВ Атлант ЮЕмСі, 2005. – 498 с.
2. *Антропов В. В.* Социальная защита в странах Европейского союза. История, организация, финансирование, проблемы. – М.: ЗАО Издательство Экономика, 2006. – 271 с.
3. *Бедная (Халамендик) В. Б.* Вплив світових тенденцій на розвиток соціальної інфраструктури в країнах Європейського Союзу // Збірник наукових праць «Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії». – Запоріжжя, ЗДІА. – Випуск № 27. – 2006. – С. 73–86.
4. *Дзоз В.О.* Освітня справа як складник гуманітарної політики держави // Вища освіта України. – 2004. – № 4. – С. 36–40.
5. *Дзоз В.О.* Гуманітарна політика України як відповідь викликам сучасного суспільного розвитку // Вища освіта України. – 2005. – № 3. – С. 65–69.
6. *Дзоз В.О.* Нормативно-правове поле державної гуманітарної політики // Нова парадигма. Журнал наукових праць. Філософія. Соціологія. Політологія. – Вип. 42. – К., 2005. – С. 55–61.
7. *Дзоз В.О.* Гуманітарна політика: необхідність наукового прогнозування // Мультиверсум. Філософський альманах. Вип. 52. – К., 2006. – С. 228–234.
8. *Дзоз В.О.* Гуманітарна політика України: проблеми формування та реалізації (соціально-філософський аналіз). – К.: Знання України, 2006. – 316 с.
9. *Михальченко М., Самчук З.* Україна доби межичасся. Блиск та убозтво куртизанів. – Дрогобич: Видавнича фірма Відродження, 1998. – 288 с.
10. Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги у 2007 році // Держкомстат України, 1998-2008 // <http://www.ukrstat.gov.ua>.
11. *Скуратівський В. А.* Концептуальні засади гуманітарної політики в Україні // Вісник УАДУ. – 1996. – № 2. – С. 114–121.
12. *Скуратівський В.* Гуманітарна політика в Україні: Навч. посіб. / В. Скуратівський, В. Трошинський, С. Чукут. – К.: Вид-во УАДУ; Вид-во Міленіум, 2002. – 262 с.
13. *Скуратівський В. А.* Соціальний і гуманітарний розвиток (опорний конспект дистанційного курсу навчальної дисципліни): Навчальний посібник. / В. А. Скуратівський, В. П. Трошинський, М. В. Кравченко. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 111 с.
14. Україна в 2008 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: Монографія. / За заг. ред. Ю. Г. Рубана. – К.: НІСД, 2008. – 744 с.
15. *Халамендик В.Б.* Інфраструктура соціальної роботи: теоретико-методологічний аналіз. Монографія. – Запоріжжя: Дике поле, 2006. – 262 с.
16. Human development: report 2007. // <http://hdr.undp.org/hdr2006/statistics>.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №2

«Від відповіді, яке місце посідає в державі національна наука, освіта, залежатимуть відповіді на десятки інших питань».

Віктор Ющенко

СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

План

1. Генеральні стратегії життя і роль освіти у культурному прогресі людства.
2. Освіта в Україні, її мета, принципи, структурні складові.
3. Специфіка розробки державної політики та здійснення управління в галузі освіти.
4. Розвиток науки в Україні в контексті української національної ідеї.
5. Основні пріоритети державної політики у сфері інновацій та захисту інтелектуальної власності.

Питання до обговорення:

1. Сформулюйте основні пріоритети державної освітньої політики в Україні. Розкрийте особливості реалізації визначених Вами пріоритетів освітньої політики на прикладі двох-трьох регіонів України.
2. Що таке генеральна стратегія життя? Як вона пов'язана з освітою людини?
3. Охарактеризуйте потенціал науково-освітньої політики в Україні (за такими складовими: правова база; інституції, кадри; фінансові ресурси; процедури формування та контроль за виконанням прийнятих рішень), а також вкажіть шляхи і напрями його модернізації.

Практичні завдання:

I. Освіта в Україні, як і в будь-якій іншій сучасній державі, організована системно. Зокрема, системність української освіти виявляється через її структуру, освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні, наукові ступені і вчені звання.

Завдання: виходячи з законодавства про освіту, визначіть елементи системи освіти залежно від системоутворюючого чинника:

Система освіти в Україні	
Системоутворюючий чинник	Елементи системи
складова структури освіти	
освітній рівень	
освітньо-кваліфікаційний рівень	
науковий ступінь	
вчене звання	

II. Запропонуйте Міністерству освіти і науки України заходи, які сприятимуть формуванню національної самосвідомості і патріотизму молодого покоління.

III. У районі в декількох населених пунктах планується закриття 5-ти шкіл у зв'язку із незадовільним станом будівлі (середня кількість учнів у школах – 150–200 осіб). Запропонуйте комплекс заходів щодо вирішення цієї проблеми.

IV. У районі планується закриття школи з польською мовою навчання. У структурі населення району етнічні поляки та польськомовні українці разом складають 5 %. У РАЙВО надійшла велика кількість скарг від батьків учнів. Які Ваші дії як керівника РАЙВО?

V. Проаналізуйте наведений нижче фрагмент виступу Президента України **В. Ющенка**:

«...Уведення європейських стандартів у сфері вищої освіти передбачає також серйозні зміни в нинішній мережі вищих навчальних закладів та їхній структурі.

У даний час у нас склалася досить парадоксальна ситуація. В Україні налічується 904 вищих навчальних закладів усіх рівнів акредитації та форм власності. Крім того, діє 1005 їхніх відокремлених структурних підрозділів. Тим часом Велика Британія таких навчальних закладів має 96; Франція – 78; Італія – 65; Польща – лише 11.

На практиці це означає, що багато українських навчальних закладів, формально маючи статус вищих, насправді не спроможні повною мірою забезпечити сучасний рівень викладання. Вочевидь, маємо справу з розпорошенням ресурсів, розмиванням і нівелюванням самого поняття вищої освіти.

Необхідно подбати й про підвищення рівня наукової роботи в університетах. Існує аксіома: університетом вважається тільки

той вищій навчальний заклад, який проводить значущі наукові дослідження і готує на цій основі кадри вищої кваліфікації. В Україні сьогодні із 347 вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації наукові дослідження здійснюють менше половини. Для забезпечення необхідної якості вищої освіти, конкурентоспроможності навчальних закладів потрібно провести їх укрупнення, створити потужні регіональні університети...».

(Ющенко В. Освітні перспективи України // Голос України. – 2008. – 26 вересня. – № 183).

VI. Визначте основні проблеми сфери вищої освіти, виходячи з концептуальних положень статті **О. Кендюхова** «Ілюзія освіти»:

«...Головна небезпека нашої системи освіти полягає в тому, що вона розвиває репродуктивний і алгоритмічний тип мислення, але жодним чином не творчий! Як і радянська система, вона спирається на помилкове твердження, ніби інтелект розвивається заучуванням напам'ять підручників і конспектів. А тому система освіти змушує вчити якнайбільше, і від загальноосвітньої школи до отримання диплома у вузі молодь тільки й робить, що заучує книжки й конспекти лекцій. Водночас їхні здібності до творчого мислення як до найвищого типу інтелектуальної діяльності анітрохи не розвиваються. Це стосується й розвитку ініціативи. Усе навчання полягає в тому, щоб заучувати, переказувати (репродукція) і розв'язувати за певним алгоритмом типові задачі. Таким чином готується армія молодих людей, геть непристосованих до життя у висококонкурентному середовищі, не кажучи вже про якісь перспективи формування постіндустріальної економіки.

Якби така освіта була тільки марною, можна було б обмежитися співчуттям до українських дітей, котрі дванадцять років зубрять у школі підручники тільки для того, щоб одразу забути половину, а за наступні дванадцять років, якщо не раніше, забути й другу половину. Вища освіта має схожу картину. Але така система освіти становить набагато серйознішу небезпеку – вона нівелює творчі здібності особистості й придушує бажання виявляти ініціативу, що повністю вбиває новаторський потенціал суспільства. Замість готувати людей до життя в умовах глобальної конкуренції та нової економіки, школа і ВНЗ готують їх тільки до функціональних посад із репродуктивним або алгоритмічним

характером роботи, де можна досягти успіху, не проявляючи ні творчого підходу, ні найменшої ініціативи й не діючи самостійно.

Опанування знань, які потім неможливо буде прикласти до справи, не дають жодних конкурентних переваг у світлі глобальних постіндустріальних трансформацій, – стовідсотковий шлях до того, щоб українське суспільство прямувало в глухий кут. А тоді єдино реальне майбутнє для України – стати територією для розміщення шкідливих індустріальних виробництв із дешевою робочою силою.

Окремо варто зупинитися на вищій освіті. У системі вищої освіти нині проводять найбільше реформ. Декларовані цілі – як завжди благородні: європейські стандарти в навчанні, можливість продовжити навчання за кордоном, безкінечне підвищення якості освіти.

Та правда в тому, що так звані Болонські реформи в системі вищої освіти призвели до її навальної деградації і загрожують молодому поколінню соціальною катастрофою.

Останні десять років постійно змінювані міністри освіти, виправдовуючи свою зарплату, весь час розводяться про великі революційні перетворення й досягнення в системі вищої освіти.

Проте нині в Європі нікому не потрібні сучасні випускники вітчизняних українських ВНЗ. Так само, як і в самій Україні. Нині майже всі молоді продавці, офіціанти, касири – люди з вищою освітою. Раніше для цих професій достатньо було середньої освіти або ПТУ.

Причин, з яких держава допустила стрімку деградацію системи вищої освіти й, відповідно, девальвацію дипломів про вищу освіту, багато, але можна виділити п'ять основних.

Перша, найголовніша, – те, про що йшлося вище. Система вищої освіти, як і вся українська система освіти, масово готує кадри для репродуктивної та алгоритмічної праці, тоді як усі тенденції світового розвитку й посилення конкуренції потребують творчого підходу й ініціативи в усіх сферах економічної діяльності. Завчені студентом книжки й конспекти без творчих здібностей, ініціативи та практичного досвіду виявляються непотрібними в умовах реального бізнесу!

Друга – це так зване приєднання системи вищої освіти України до Болонського процесу. Ключові наслідки цього приєднання – це, по-перше, різке скорочення аудиторних годин, тобто лекцій і практичних занять, із відведенням лівової частки часу, призначеного

на підготовку студента, на його самостійну та індивідуальну роботу; по-друге – майже повна уніфікація в усіх ВНЗ навчальних планів і програм академічних дисциплін.

До чого це призвело? Якщо раніше студент відвідував чотири пари на день, то тепер усього лише дві-три. Це було б виправдано, якби більше часу приділялося практичним заняттям в умовах реального бізнесу. Замість цього, частину матеріалу (що не вміщається в аудиторні години), який підлягає зазубрюванню, студент має вивчити самостійно, наприклад, студіюючи книжки в бібліотеці. Що відбувається насправді? Так, німецький студент, котрий навчається за такою системою, після прослуховування лекцій та обіду йде працювати в бібліотеку і зазвичай до дев'яти годин вечора виконує свої індивідуальні самостійні роботи, практично всі з яких не є зазубрюванням, а носять творчий пошуковий характер! І тільки після дев'яти в нього починається відпочинок з дискотеками. Треба розуміти, що німецький студент із високою ментальною самодисципліною не уявляє собі, як можна не виконати всі завдання, він навіть не розуміє, як можна списувати на іспиті. Для нього норма – виконання всіх навчальних завдань, а не відпочинок із розвагами.

У нашого українського студента, на жаль, інша ментальність. Тільки одиниці після пар ідуть до бібліотеки щось механічно переписати або завчити, в інших починаються різноманітні форми відпочинку й розваг. Це – норма. Результат один – різке зниження якості підготовки і втрата конкурентоспроможності.

Мету уніфікації навчальних планів і програм академічних дисциплін, як завжди, декларували благородну – надати нашому студенту можливість закінчити перший курс в Україні, другий – у Німеччині, третій – у Франції і так далі. Але насправді інакше. Безплатно наших студентів там ніхто не чекає. Навчаючись за такою схемою, студентові або його батькам потрібно буде витратити десятки тисяч євро, що можуть дозволити собі тільки одиниці. Тобто ця система розрахована фактично тільки на дуже небагатьох студентів – дітей олігархів, котрі, до речі, навчали своїх чад за кордоном і без Болонського процесу в Україні.

Обов'язкова уніфікація навчальних планів і програм академічних дисциплін, нав'язана ВНЗ Міністерством освіти під соусом Болонського процесу, призвела до блокування творчого підходу кафедр і викладачів до формування навчальних планів і програм, що ніве-

лювало творчий педагогічний дух вузівських учених. Не випадково чимало провідних університетів світу, боячись знизити свій творчий потенціал, не стали приєднуватися до Болонського процесу.

Ще одна причина зниження творчого потенціалу вищої школи – прогресуюча, тотальна бюрократизація навчального процесу, що не знає жодних розумних меж. Викладач, виконуючи різні вимоги, накази й інструкції міністерства, замість того щоб якісно, на основі пошуку новітніх наукових матеріалів, підготувати захоплюючу лекцію, змушений заповнювати десятки нікому не потрібних форм із кожної дисципліни, мало не похвилинно описувати графік своєї роботи, складати безкінечні плани й звіти. Така тотальна бюрократизація навчального процесу невдовзі призведе до того, що у ВНЗ буде по горло роботи й без студентів. Викладачам потрібно буде з ранку до вечора заповнювати численні папери, від яких, на думку чиновників, має підвищитися якість освіти!

Третя причина деградації системи вищої освіти – низький рівень зарплат викладацького складу, який можна охарактеризувати як соціальне знуцання.

Як має почуватися кандидат наук, доцент, усвідомлюючи, що його зарплата на рівні київського двірника чи оператора шлагбаума на залізниці? Напевно, держава думає, що саме така зарплата має стимулювати викладачів сіяти розумне, добре, вічне.

Наслідок – падіння морального духу викладацького складу, посилення апатії й відчуженості.

Крім цього, об'єктивна потреба підвищити свій матеріальний рівень змушує багатьох, особливо молодих викладачів, працювати одночасно в трьох-чотирьох ВНЗ по чотири-п'ять пар щодня. Про яку якість лекцій може йтися? У багатьох випадках це перетворюється на читання псалмів перед засинаючою аудиторією!

Четверта причина – державне стимулювання матеріальної жадібності вузів.

Хоча в Україні декларується безплатна державна вища освіта, насправді все інакше. Кожен державний ВНЗ готує студентів як за рахунок держбюджету (безплатно для студентів), так і за контрактом, коли студенти оплачують своє навчання. Якщо в радянські часи ВНЗ міг відрахувати студента й не зазнати при цьому матеріальних втрат, то сьогодні ситуація змінилася.

Відрахування студента-контрактника відразу ж призводить до втрати грошей, які він міг би платити до кінця свого навчання.

Відрахування студента-бюджетника може призвести до скорочення бюджетного фінансування, скорочення держзамовлення та ліцензійного обсягу. Навіщо держава виділятиме гроші на підготовку групи з 25 студентів, якщо фактично випускається десять?

Тому відрахування і студентів-контрактників, і студентів-бюджетників державним ВНЗ є вкрай не вигідним. Як наслідок – студентам, котрі за всіма критеріями оцінювання знань мають бути відраховані, дають можливість із другої, п'ятої, 25-ї спроби здати предмет. Викладача на вузівському сленгу беруть «змором», коли він ставить позитивну оцінку тільки для того, щоб від нього відчепилися.

Студенти, які б в інших умовах прагнули навчатися на «добре» й «відмінно», бачачи, що загроза відрахування має скоріше віртуальний, ніж реальний характер, поступово знижують планку й опускаються до рівня тихих трієчників. У результаті країна отримує десятки тисяч фахівців із просиджування штанив із дипломами про вищу освіту.

Ще одним важливим мотиваційним аспектом є факт різкої соціальної несправедливості, коли в одній групі, на одному курсі, з однієї спеціальності студенти-відмінники, які навчаються за контрактом, змушені повністю оплачувати своє навчання, а тихі трієчники-бюджетники навчаються безплатно, оскільки на них поширюється держзамовлення! Ну звісно – країна гостро потребує фахівців, які провели студентські роки в нічних клубах і летаргічному сні на лекціях!

П'ята причина деградації системи вищої освіти тісно пов'язана з першою – це розрив між теорією і практикою, який посилюється ще більше, ніж у попередні роки. Замість скоротити надмірну затеоретизованість навчальних планів, що залишилася в спадщину від радянської системи освіти, й розширити навчання практичних навичок, державні чиновники за роки незалежності зробили у сфері освіти все що завгодно, тільки не це. Відрив навчального процесу від практики став іще контрастнішим, ніж у радянські часи. Кількість часу, відведеного на практику, відтоді практично не змінилася, а в багатьох ВНЗ навіть зменшилася. Крім цього, якщо п'ятнадцять років тому студент навіть не думав про те, що на практику можна «забити», то сьогодні абсолютно формальний підхід до практики став повсюдним явищем у нашій системі вищої освіти. Наростаюча через мотиваційні причини апатія викладацького

складу, майже повна відсутність самодисципліни середнього українського студента й абсолютна байдужість до студентів-практикантів з боку багатьох керівників практики від підприємства призвели до того, що найчастіше проходження практики зводиться до проставлення печаток у щоденнику в день початку практики й у день її закінчення, а ще – до збирання відповідних папірців для заповнення звіту. Чимало студентів зазвичай проводять час між проставленням печаток десь на відпочинку.

Ці й низка інших причин, що носять не такий явний характер, неминуче призводять до навальної деградації системи вищої освіти в Україні, до її системної кризи...».

(О. Кендюхов. Ілюзія освіти // Дзеркало тижня. – 2008. – 22–28 листопада. – № 44 (723).

АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ

На сучасному етапі суспільного розвитку фактично загальнови-знаним є розуміння того, що генерація нових ідей, ініціювання інноваційних процесів мало чого варті без чітко розробленого ефективного механізму їх втілення в життя й осмислення можливих наслідків перебігу цих процесів. Саме тому поряд з теоріями у сучасній науці дедалі більше місця посідають проекти і програми, що базуються не лише на теоретичному знанні, а й на прикладних дослідженнях.

Під «проектом» сучасна наука розуміє обмежену в часі цілеспрямовану зміну окремої системи з встановленими вимогами до якості результатів, рамками можливих витрат і ресурсів та специфічною організацією. Особливо великі наукові проекти називають програмами. Їх виконання вимагає концентрації значних матеріальних та інтелектуальних ресурсів. Постає об'єктивна потреба координації зусиль багатьох зацікавлених суб'єктів як усередині окремих країн, так і в міжнародному масштабі.

Одним з найбільш результативних прикладів такої співпраці є політика у сфері інноваційних пошуків країн Європейського Союзу. Їхній досвід повинен бути максимально використаний у процесах модернізації України, її прагненні вийти на рівень сучасної технологічної революції. У 2000 р. Європейська комісія розробила проект створення єдиного *Європейського наукового простору* (ЄНП), в якому було проголошено принцип відкритості ЄНП для всіх країн світу. Причому це не декларація, а достатньо чітка всебічно обґрунтована система механізмів міжнародної співпраці у сфері наукових техно-

логій з обґрунтуванням нормативно-правових та практично-організаційних засад, визначенням джерел фінансування й умов спільного використання досягнутих результатів. У контексті проекту ЄНП була створена Шоста рамкова програма ЄС з наукових досліджень і технологічного розвитку на 2002-2006 рр., а у 2005 р. – Сьома рамкова програма, реалізація якої розрахована на 2007–2013 рр.

Залучення України до співпраці з ЄС у галузі науки й інноваційних технологій в рамках цих програм передбачає:

а) участь українських науковців у мережах з обміну передовим досвідом (NE) або інтегрованих проєктах (IP);

б) низку цільових заходів, спрямованих на стабілізацію дослідного потенціалу України та виявлення проблем, що становлять взаємний інтерес для неї та ЄС, зокрема:

- розвиток інформаційних систем;
- тренінгова діяльність з метою підвищення обізнаності українських науковців з перебігом інноваційних процесів у сучасній світовій науці;
- розробка критеріїв оцінювання ефективності діяльності дослідних систем тощо.

На теперішній час в Україні видано величезну кількість законодавчих документів, спрямованих на упорядкування й регулювання інноваційного розвитку науки і техніки (вже у 2003 р. був виданий 3-томник: *Інноваційне законодавство України. Повне зібрання нормативно-правових актів. У 3-х т. – К., 2003.*), але фахівці продовжують наголошувати на відсутності «чіткої системи законодавчої бази у сфері інноваційної діяльності та нехтування правовими нормами з боку органів державної влади». Численні закони України й укази Президента України, постанови Верховної Ради України, інші нормативно-правові документи даного профілю залишаються переважно деклараціями. Основна причина – недостатнє фінансування. Якщо ЄС вимагає від своїх членів довести витрати на інноваційні дослідження до 3 % ВВП, то законами України передбачається довести обсяг бюджетних асигнувань на науку до 1,7 % обсягу ВВП, що є недостатнім і до того ж не виконується. Крім того, дію окремих статей Закону України «Про інноваційну діяльність», які надавали цій діяльності певні преференції, було призупинено, а деякі статті взагалі виключено. Не був також реалізований належним чином указ Президента України «Про заходи щодо поліпшення інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні» № 1116/2005 від 20.07.2005 р. Через це

ефективна інноваційна політика у сфері науки потребує, насамперед, відповідного рівня фінансування, який дозволив би розв'язати організаційні проблеми, налагодити механізм стимулювання інноваційної діяльності й ліквідувати декларативний характер напрацьованих законодавчих норм у цій сфері, тобто надати інноваційному розвитку системний, ресурсозабезпечений зміст.

Список використаної і рекомендованої літератури

1. *Андрущенко В. П.* Організоване суспільство: Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу. – К.: Атлант ЮЕМСі, 2006. – 504 с.
2. *Бадрак В.* Геній проти схем // Дзеркало тижня. – 2008. – 22–28 березня. – № 11 (690).
3. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти: Наук.-метод. вид. / В. С. Журавський, М. З. Згуровський; М-во освіти і науки України: Нац.техн. ун-т України «Київ політехн. ін-т». – К.: ІВЦ Вид-во Політехніка, 2003. – 200 с.
4. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи: Доповідь Міністра освіти і науки на підсумковій колегії Міністерства освіти і науки України від 21 березня 2008 року, м. Київ // http://www.mon.gov.ua/main.php?query=newstmp/2008/21_03.
5. *Дзвінчук Д. І.* Державне управління освітою в Україні: тенденції і законодавство. — К.: ЗАТ НІЧЛАВА, 2003. – 240 с.
6. *Дзвінчук Д. І.* Освіта нового суспільства і сутнісні аспекти її філософських засад // Нова парадигма. – 2005. – Випуск 42. – С. 61–70.
7. *Дзвінчук Д. І.* До філософії управління розвитком освіти в трансформаційних суспільствах // Грані. – 2005. – № 6 (44). – С. 93–97.
8. *Дзвінчук Д. І.* Освіта в історико-філософському вимірі: тенденції розвитку та управління: Монографія. – К.: Нічлава, 2006. – 378 с.
9. *Згуровський М.* Дипломована псевдоосвіта, або Суперечності перехідного періоду у сфері вищої освіти України // Дзеркало тижня. – 2006. – 18–24 лютого. – № 6 (585).
10. *Кірєєва О.Б.* Захист інтелектуальної власності: управлінські аспекти // Актуал. пробл. держ. упр.: Зб. наук. пр. / Редкол.: С. М. Серьогін (голов. ред) та ін. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2004. – Вип. 4. – С. 181–194.

11. *Матвієнко П.* Сучасний стан державної науково-освітньої політики в Україні // Вісник НАДУ. – 2007. – № 3. – С. 291–305.

12. Національний звіт України про впровадження положень Болонського процесу // http://www.mon.gov.ua/education/higher/bolpr/zvit_ukr.doc.

13. *Николаєнко С. М.* Чи стане наука локомотивом розвитку країни? // Голос України. – 2006. – 19 квітня. – № 72. – С. 8–9.

14. *Николаєнко С.* Хто збирає врожай, мусить пам'ятати, хто сів хліб // Дзеркало тижня. – 2008. – 14–20 червня. – № 22 (701).

15. Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні: Указ Президента України № 244/2008 від 20 березня 2008 року // <http://www.president.gov.ua/documents/7618.html>.

16. *Ющенко В.* Освітні перспективи України // Голос України. – 2008. – 26 вересня. – № 183.

17. Convention on the recognition of qualifications concerning higher education in the European region // <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/165.htm>.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3

«Якби я міг почати все спочатку, я б починав не з вугілля і сталі, а з культури»

Жан Моне,
автор ідеї Європейського Союзу

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ

План

1. Культура, її форми і місце в духовному житті суспільства.
2. Світовий досвід здійснення культурної політики.
3. Сутність, основні принципи та напрямки культурної політики України.
4. Регіональна культурна політика: суб'єкти і механізми реалізації.
5. Підготовка цільових програм культурного розвитку регіону, території та проектів розвитку окремих галузей культури, видів культурної діяльності.

Питання до обговорення:

1. Яка роль масової культури в житті сучасного суспільства?
2. Назвіть основні принципи культурної політики України.
3. Що таке культурна спадщина народу?

Практичні завдання:

I. Визначення тенденцій розвитку організаційно-функціональної структури державного управління культурною сферою України (*у формі аналітичної записки до 3-х с.*).

II. Розкрийте типову процедуру творення та узгодження урядового законопроекту в галузі культури (хто зазвичай ініціює такий законопроект; які етапи розробки та узгодження він проходить; яких коригувань може зазнати його зміст в ході такого узгодження тощо; Ваші пропозиції щодо вдосконалення цієї процедури).

III. Складіть план Програми духовно-культурного розвитку регіону (області чи району).

IV. Запропонуйте комплекс заходів, спрямованих на вдосконалення роботи закладів клубного типу у районі (регіоні).

V. В сучасному світі визнані основні моделі культурної політики в умовах демократичного, ринкового суспільства – *«американська»*, *«британська»*, *«французька»*. Більшість розвинених країн світу, в тому числі й нові демократії Центральної та Східної Європи, будують свою культурну політику, беручи за основу одну із цих моделей.

Завдання:

Обґрунтуйте, яка з зазначених моделей культурної політики є найбільш прийнятною в сучасних умовах для України.

VI. Державно-громадська модель управління у сфері культури передбачає залучення громадян до участі у розробці й реалізації державної політики у сфері культури. Виходячи з цього, обміркуйте такі питання:

Наскільки доцільно ставити питання про залучення громадян до формування державної політики у сфері культури за умов ускладнення її завдань і цілей.

Які форми роботи органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, на Вашу думку, можуть бути ефективними для підвищення громадської активності населення.

VII. Запропонуйте та обґрунтуйте пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правової бази у культурній сфері.

VIII. У рекомендаціях парламентських слухань *«Культурна політика в Україні: пріоритети, принципи та шляхи реалізації»*, які відбулися 20 червня 2005 р. наголошується на необхідності розв'язання проблем, що існують у галузі культури на системному рівні шляхом запровадження нової, прогресивної моделі культурної політики. Ця модель, реагуючи на еволюційні процеси, що відбуваються в українському суспільстві та у світі, має визначити ключову роль культури в суспільно-економічному розвитку України та її окремих регіонів, перетворити Україну в державу, в якій буде реалізовано право кожного на доступ до надбань культури.

Завдання:

Визначити в чому полягають суперечності реалізації сучасної державної політики у сфері культури.

Визначте шляхи оптимізації державної політики України у сфері культури в сучасних умовах.

АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ

За традицією, успадкованою ще з радянських часів, основними легітимними представниками української літературно-мистецької спільноти вважаються національні творчі спілки. Сьогодні чимало успішних письменників, музикантів, художників вільно працюють поза рамками національних творчих спілок, або створюють незалежні мистецькі й літературні асоціації. Однак переважна більшість професійних митців усе ж належать до національних спілок. Згідно з Бюджетним кодексом України, 11 національних творчих спілок отримують регулярне фінансування з державного бюджету на свою статутну діяльність.

У порівнянні з бюджетом 2007 року бюджетні видатки на культуру 2008 р. зросли від 890 млн. до 1 млрд. 162 млн. Питома вага видатків розвитку зросла з 3,2 % до 6,8 %.

Суттєво зросли асигнування на ремонтно-реставраційні роботи на об'єкти культурної спадщини-майже втричі. В 2008 році на 35 % (в середньому) зросла заробітна плата працівників культури. Завдяки намаганням керівництва МКТ в цьому році вдалося зламати багаторічну негативну тенденцію, коли більшість видатків планувалися на останній квартал року і використати їх було неможливо.

Завдяки підтримці Мінфіну всі видатки розподілені більш раціонально - в основному на II і III квартали року. Всього наближено асигнувань на загальну суму більше 160,0 млн. грн., в тому числі на:

- охорону культурної спадщини, що дало можливість розпочати ремонтно-реставраційні роботи у національних заповідниках;
- придбання україномовних книг, які розпочали закупати уже в липні, а не в грудні;
- видатки розвитку майже всі перерозподілено на II квартал, що дає можливість зробити ремонти в навчальних закладах у канікулярний період, театрах, бібліотеках, коли більшість працівників перебуватимуть у відпустці;

– наближення видатків на заробітну плату дає можливість сплатити відпускні в установах, і закладах культури перед відпусткою, що теж уперше за багато років;

– наближення видатків на проведення культурно-мистецьких акцій вже дало можливість провести багато цікавих і змістовних заходів. Серед них вшанування пам'яті жертв Голодомору (тільки за кордоном їх відбулося 5), проведено *Дні культури* в закордонних країнах, відбулися заходи присвячені святкуванню 360-річчя національно-визвольної боротьби українського народу тощо;

– наближення видатків на підтримку вітчизняного кінематографу дозволяє більш раціонально організувати творчий процес по створенню фільмів;

– завдяки наближенню видатків на постановку нових спектаклів з'явилась можливість розпочати роботу над створенням мистецького проєкту «*Жовтий князь*» по п'єсі В. Барки.

ПОПОВНЕННЯ ФОНДІВ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ ТА РОЗВИТОК ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ

В рамках державної програми розвитку і функціонування української мови 2004-2010 роки у 2008 році на поповнення фондів публічних бібліотек Автономної Республіки Крим виділено 10 млн. грн. Завдяки цим коштам кожна бібліотека півострова отримала близько 500 нових книг, у тому числі 130 дитячих.

Протягом 2005–2007 рр. МКТ спільно з Національним науково-дослідним реставраційним центром України проводився моніторинг стану зберігання музейних зібрань в Україні. Обстежено 268 музеїв. Із них 216 мають охорону: відомча – 53; міліцейська – 27; сторожова – 100; інша – 36; без будь-якої охорони – 52.

Аналіз показав, що 1061771 (один мільйон шістдесят одна тисяча сімсот сімдесят один) музейних предметів зберігаються в музейних приміщеннях площею 879949 м², які взагалі не обладнані охоронно-пожежною сигналізацією.

Матеріально-технічна база більшості музеїв України не відповідає вимогам зберігання та експонування музейних предметів. Із 2382 будівель, в яких розміщуються музеї, 1186 – потребують капітального ремонту (49,8 %).

Пріоритетна роль у відродженні української культури, прилучення найширших верств населення до надбань народного мистецтва, самобутніх фольклорних традицій належить клубним закладам.

В Україні функціонує понад 19 тисяч клубних закладів всіх систем і відомств. З них 16365 клубних закладів знаходяться у сільській місцевості.

Мережа клубних закладів стабілізувалась, а закриття деяких клубів в сільській місцевості відбулося лише внаслідок аварійності приміщень, зменшення кількості населення, передачі закладів культури з балансу на баланс.

Рішеннями місцевих органів влади відновили свою діяльність більше як 150 сільських клубів та Будинків культури.

У більшості областей та районів, у багатьох містах розроблені й затверджені регіональні програми розвитку культури.

Сьогодні у клубних закладах функціонує понад 100 тисяч клубних формувань, в тому числі більше як 82 тисячі творчих аматорських колективів.

Дещо поліпшилась кадрова ситуація. Високий рівень забезпеченості спеціалістами у Тернопільській (95,4 %), Запорізькій (81 %), Дніпропетровській, Донецькій по 80 %, Вінницькій (79,6 %, Харківській (78,8 %).

Однак, на сьогоднішній день діяльність клубних закладів, потребує значної фінансової підтримки з бюджетів усіх рівнів, в тому числі з державного. Ці кошти потрібні перш за все на здійснення поточних та капітальних ремонтних робіт, оновлення матеріально-технічної бази, забезпечення всіх районних будинків культури автотранспортом, аудіо- та відеоапаратурою, копіювальною технікою, комп'ютерами та ігровими автоматами.

Потребує поліпшення робота щодо якісного підбору кадрів. Низький рівень знань з питань економічної, господарської роботи гальмує діяльність клубних закладів в ринкових умовах. Аналіз засвідчує, що 33 % спеціалістів клубних закладів мають досвід роботи понад 30 років, 40 % – понад 20 років, 20 % – понад 10 років, 7 % – понад 5 років. Це свідчить про необхідність створення нормальних умов творчій, обдарованій молоді, здатній забезпечувати роботу клубних закладів у сучасних умовах,

Не на достатньому рівні заохочується праця фахівців, керівників творчих аматорських колективів. Вони майже не отримують стимулюючих надбавок до основного посадового окладу.

На сьогодні немає законодавчого акту, який би поширював норми соціального захисту на працівників клубних закладів, які існують для працівників бібліотек, музеїв та викладачів шкіл естетичного виховання.

З метою усунення соціальної нерівності в питаннях оплати праці клубних працівників Міністерством внесено відповідні зміни до проекту Закону України про культуру, зокрема щодо надання клубним працівникам права на грошову винагороду за сумлінну працю та зразкове виконання трудових обов'язків і матеріальну допомогу для вирішення соціальних питань.

ОБРАЗОТВОРЧЕ, МОНУМЕНТАЛЬНЕ, ДЕКОРАТИВНЕ МИСТЕЦТВО

Відповідно до указу Президента України від 11.05.2005 №1087/2005 *«Про додаткові заходи щодо увічнення пам'яті жертв голодоморів в Україні»* Київська міська держадміністрація провела замовлений конкурс на кращий проект Меморіального Комплексу пам'яті жертв Голодоморів в Україні.

За результатами конкурсу кращим визнано проект народного художника України А.В. Гайдамаки.

Експертна рада з монументальної скульптури Міністерства культури і туризму України розглянула та затвердила скульптурні композиції дівчинки, янголів та лелеки як складової частини Меморіального комплексу пам'яті жертв Голодоморів в Україні (авторський колектив: скульптори – М.Н. Обезюк, П.М. Дроздовський, архітектори – А. В. Гайдамака, Ю.П. Ковальов)

Спільно з Українським інститутом національної пам'яті Міністерство культури і туризму проведено конкурс на створення єдиної уніфікованої графічної емблеми заходів, присвячених 75-м роковинам Голодомору в Україні.

Переможцем конкурсу визначено проект народного художника України В.С. Перевальського.

За інформацією обласних управлінь культури станом на вересень 2008 року встановлено 3021 пам'ятників та пам'ятних знаків жертвам голодоморів в Україні).

Національні колективи України здійснили низку успішних закордонних гастрольних турів.

Зокрема, Національна заслужена академічна хорова капела «Думка», Національний заслужений академічний симфонічний оркестр України з великим успіхом здійснили гастрольний тур Англією, Ізраїлем, Нідерландами, Чехією, Словаччиною, виконавши «Панахиду по померлих від голоду» Є. Станковича на слова Д. Павличка.

У 2008 році театри опери та балету здійснили низку постановок, серед яких опери «Норма» В. Беліні, «Бал Маскарад», «Аїда»

Дж. Верді, «Бояриня» В. Кирейка, «Наталка Полтавка» М. Лисенка, «Саломея» Р. Штрауса та ін.

РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОГО КІНЕМАТОГРАФА

Формування сильного, конкурентоспроможного національного кінематографа є пріоритетом культурної політики більшості європейських країн. В Україні розвиток національного кінематографа є пріоритетним напрямом державної політики в гуманітарній сфері, що закріплено законами України: «*Основи законодавства України про культуру*», «*Про кінематографію*», «*Про Загальнодержавну програму розвитку національної кіноіндустрії на 2003–2007 роки*» тощо.

Повноцінна інтеграція в європейський кінематографічний простір можлива за умови розвинутого національного кінематографа – виробництва, дистрибуції, існування потужної мережі кінопрокату, структуризація кінобізнесу.

В Україні протягом останніх років намітилися позитивні тенденції розвитку вітчизняної кінематографії:

Підвищення рівня відвідуваності кінотеатрів та валового збору від кінопоказів. Протягом 2007 року, за даними компанії Cinema Analytics 48, українські кінотеатри відвідало 12,7 млн. глядачів, ринок кінопрокату збільшився на 26 % порівняно з 2006 роком, а в 2008 році прогнозується зростання – 28 % (від 60 млн. до 72,5 млн. доларів), що зумовлене відкриттям нових багатозальних кінотеатрів.

Розвиток мережі кінопрокату. Прихід в український кінобізнес потужних комерційних гравців зумовив будівництво сучасних кінотеатрів та мультиплексів у великих містах України. Основні мережі кінотеатрів в Україні: «Лінія кіно» (4 кінотеатри на 14 залів), «Батерфляй» (4 кінотеатри на 16 залів), «Альфа» (2 мультиплекси «Одеса-Кіно» на 9 залів в Києві, 3 кінотеатри в Одесі). Найбільша мережа на сході України – «Кіносистема» (6 кінотеатрів у Дніпропетровську і Запоріжжі). За кількістю залів (17 в 14 кінотеатрах) лідерство належить мережі «Кінопалац». На початку 2008 року своє прагнення виходу на український ринок задекларувала польська медіа-група ITI – розвиток мережі кінотеатрів Multikino. Потужними інвестиційними проектами, що нині реалізується у вітчизняному кінобізнесі, є Український Медіа Холдинг, а також проект зі створення мережі мультиплексів «Сінема Сіті», інвестиції якого становлять понад 20 млн. доларів. На сучасні технології кінопоказу переоснащено близько 200 кінозалів.

Дистрибуція вітчизняного кінематографа. У 2007 році створене агентство з дистрибуції українського кінематографа *Українська кінофондація*, мета діяльності якої полягає у формуванні іміджу країни за кордоном; покращення конкурентної спроможності українських кінопродукту на світовому ринку; полегшення доступу українським кіно професіоналів до міжнародного ринку; сприяння відкриттю нових ринків та збільшення дистрибутивних можливостей для українських фільмів; накопичення та поширення власного досвіду.

Розвиток фестивального руху. В Україні започатковано проведення низки щорічних вітчизняних фестивалів, що відповідають міжнародним стандартам та мають розвинену географію представництва європейського кінематографа. Показовим прикладом є проведення щорічного фестивалю *«Молодість»*, який ще у 1993 р. Міжнародна федерація асоціацій кінопродюсерів (ФІАПФ) офіційно визнала як міжнародний фестиваль, діяльність якого повністю відповідає міжнародним стандартам. Позитивний імідж в міжнародних кінематографічних колах має і проведення анімаційного фестивалю *«Крок»*. За підтримки Представництва Європейської Комісії в Україні проводиться *Міжнародний фестиваль документального кіно про права людини Docudays.ua* (28 березня-4 квітня 2008 р.). Проведення фестивалю відзначено Представництвом як подолання важливого етапу зближення України та Євросоюзу, зауважено на його відповідності європейським цінностям та співвіднесеності з центральною темою Року міжкультурного діалогу, що проводиться під егідою ЄС.

Підтримка транскордонних культурних зв'язків. Запровадження щорічної міжнародної конференції *«Кінобізнес в Україні»* (квітень 2008 р.) за участю представників країн-членів Євросоюзу (Литви, Польщі, Франції). Метою проведення конференції є обмін досвідом та аналіз проблем розвитку ринку кіно в Україні та світі. З метою посилення співпраці та обміну досвідом між представниками вітчизняного та зарубіжного кінобізнесу відбувається проведення щорічного Київського міжнародного *«Кінофоруму України»*.

ОХОРОНА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Культурна спадщина України є вагомим частиним світового культурного надбання. Урядом проголошено, що її належне збереження є одним із пріоритетних напрямів політики держави у сфері культури. Важливі економічні значення мають для держави належним чином упорядковані та представлені об'єкти культурної спадщини – на їх базі може успішно розвиватися туристична індустрія, яка, в свою

чергу, стає джерелом фінансування як державного, так і місцевих бюджетів.

В Україні на державному обліку перебуває понад 130 тис. пам'яток, з них більше 57 тис. – пам'ятки археології (у тому числі 418 – національного значення), більше 51 тис. – історії (142 – національного значення), майже 6 тис. – монументального мистецтва (44 – національного значення); близько 17 тис. – архітектури та містобудування (3541 – національного значення).

До *Списку історичних населених місць України* включено 401 населений пункт. Загалом, цінні об'єкти культурної спадщини знаходяться у майже 1,4 тис. міст і селищ та понад 8 тис. сіл. Потребують дослідження та взяття на облік понад 70 тис. цих об'єктів.

В Україні діє 63 історико-культурних заповідника, з них 21, мають статус національних.

За оцінками європейських та світових експертів в Україні створена належна законодавча та нормативно-правова база, що врегулює роль держави, спеціальних органів охорони культурної спадщини, владних органів регіонального рівня, міст, сільських поселень, землекористувачів, юридичних та фізичних осіб незалежно від форм власності, в якій перебувають об'єкти та пам'ятки культурної спадщини.

У вересні 2008 р. Верховна Рада України прийняла закон *«Про перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації»*. Підготовлено також інші законопроекти, які повинні внести у пам'яткоохоронне законодавство вагомі зміни, пов'язані із зміною соціально-економічної ситуації в державі та розбудовою в Україні інституту власності, в тому числі на землю. Міністерством внесено до Кабінету Міністрів України законопроект *«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони культурної спадщини»*, опрацьовується питання щодо створення місцевих органів охорони культурної спадщини у всіх областях України.

Урядом здійснюється значна робота з охорони культурної спадщини за рахунок коштів, що передбачаються на виконання низки державних цільових програм, за рахунок цільових субвенцій та позабюджетних коштів, що залучаються при виконанні окремих регіональних проектів. На жаль, існуючі державні цільові програми не охоплюють весь комплекс проблем охорони культурної спадщини.

З року в рік зростають кошти субвенції Державного бюджету на пам'яткоохоронну справу. За рахунок цих коштів здійснювались ре-

ставраційні роботи у центрі м. Львова, та смт. Батурині, створення культурно-мистецького та музейного комплексу «*Мистецький арсенал*», Державна програма «*Золота підкова Черкащини*», протизсувні та реставраційні роботи у Києво-Печерській Лаврі. Субвенцію було спрямовано також на об'єкти культурної спадщини Вінницької, Волинської, Запорізької, Івано-Франківської, Кіровоградської, Сумської, Хмельницької, Чернігівської, Черкаської областей та м. Севастополя.

ІНТЕРНЕТ

За різними оцінками, від 10 % до 30 % населення України є регулярними користувачами Інтернету. Ці цифри, однак, значно вищі серед молоді, а також дуже різняться залежно від місця проживання (велике місто, мале місто, село) та регіону: у Києві майже половина населення регулярно користується Інтернетом, а на селі – лише кілька відсотків.

Комп'ютеризаційний бум кінця ХХ ст. справив значний позитивний вплив на розвиток Інтернет-ресурсів культурної сфери України. Поява лівової частки спеціалізованих культурницьких веб-сторінок припадає на 1998-2008 роки.

Загальний огляд Інтернет-ресурсів культурницької сфери України засвідчує різноманіття інформаційних потоків, що існують у ній. Веб-сторінки та портали створюють органи влади та місцевого самоврядування, державні та комунальні заклади культури, недержавні культурно-мистецькі організації та підприємства, національно-культурні об'єднання меншин, професійні та аматорські творчі колективи, окремі індивідууми – любителі мистецтва, літератури, шанувальники місцевих культурних традицій та ін.

За оцінкою фахівців, сьогодні в Україні існує близько п'яти тисяч спеціалізованих культурницьких веб-сайтів, а ще багато веб-ресурсів неспеціалізованого характеру також пропонують різноманітну інформацію культурного, мистецького, дозвілєвого характеру.

Більшість національних закладів культури (музеїв, бібліотек, театрів, філармонія, деякі національні творчі спілки тощо) також створюють власні веб-сторінки. Існують сотні незалежних недержавних культурно-мистецьких сайтів і порталів. Від початку 2003 р. діє офіційний портал Міністерства культури і туризму України (www.mincult.gov.ua). У Міністерстві також працює автоматизована інформаційна система на базі локальної комп'ютерної мережі.

В Інтернеті сьогодні представлені практично всі основні ділянки культурно-мистецького життя України. Втім, різні аспекти української культури чи творчого життя висвітлені в інформаційному просторі доволі нерівномірно. Наприклад, представлено недостатнім чином традиційне народне мистецтво, натомість представники актуального сучасного мистецтва (митці та культурні діячі молодшого покоління) використовують Інтернет набагато інтенсивніше.

Більшість українських культурних веб-ресурсів репрезентують передусім найбільші міста (Київ, Львів, Дніпропетровськ, Донецьк, Харків, Одеса), їхні заклади культури та недержавні культурні організації. Натомість решта України представлена мало. Переважна більшість закладів культури в «глибинці» взагалі ще не мають доступу до Інтернету, навіть необхідного для цього обладнання – через брак коштів. З іншого боку, існують численні веб-сторінки, присвячені окремим регіонам, великим та малим містам і навіть селам; своїм існуванням ці ресурси завдячують ініціативі й ентузіазмові окремих осіб чи місцевих громад.

Аби скласти уявлення про загальну картину Інтернет-ресурсів культурної сфери України, можна звернутися до веб-сайту Міністерства культури і туризму (www.mincult.gov.ua), де представлено репрезентативний, хоча й далеко не повний перелік діючих Інтернет-ресурсів культурницького спрямування. Усього їх наведено понад 3 тисячі, багато з них, у свою чергу, містять посилання на інші сайти культурно-мистецького характеру.

Такі значні інтернет-ресурси, як *Бібліотечний портал України* (libroportal.org.ua) та *Український портал* (www.uaportal.com) оголошують себе «універсальними» для сфери культури. Подібні ж амбіції має портал Асоціації сучасного мистецтва України (www.artportal.org.ua) – недержавного мистецького об'єднання, до якого здебільшого входять київські митці молодшої генерації. *Artportal* містить бази даних із таких галузей мистецтва як сучасна музика, відео-арт, література, театр, хореографія, кіно тощо, а також розділ мистецьких новин і оголошень та дискусійний форум.

Інший портал, soviart.com, представляє відоме незалежне мистецьке об'єднання – Асоціацію художніх галерей України (заснована 1995 року, до неї входять 35 незалежних галерей). Цей сайт містить багату інформацію про діяльність Асоціації: виставки, навчальні курси, публікації, а також про новий проект Асоціації – Музей сучасного українського мистецтва.

Деякі найкращі українські портали було створено як Інтернет-версії мистецьких часописів. Наприклад, сайт «Кіноколо» (www.kinokolo.ua) спочатку був онлайн-версією однойменного кіножурналу, однак сьогодні перетворився на найпотужніший веб-ресурс з українського кінематографу.

Веб-портал некомерційної музики www.notamag.com також виник як Інтернет-версія музичного часопису «НОТА», однак згодом став самостійним важливим ресурсом у сфері українського джазу, авангарду та етнічної музики. Інший важливий музичний портал – «Український формат» (uaformat.com) доволі активно пропагує українську популярну музику.

Розташована в Одесі Асоціація Нової Музики (недержавна мистецька організація, засновник міжнародного фестивалю «Два дні й дві ночі нової музики») також має цікавий веб-сайт сучасної авангардної музики anm.odessa.ua. Інший значний культурницький веб-ресурс з-поза столиці – dzyga.com.ua – підтримується культурним та мистецьким Центром «Дзига» у Львові, що включає мистецьку галерею, концертний зал, студію звукозапису і кав'ярню в старовинній центральній частині міста.

Багато українських музеїв та провідних бібліотек були серед перших, хто приєднався до мережі Інтернету, Чи не найповнішим веб-ресурсом у музейній галузі є портал www.ukrmuseum.info, створений у рамках програми «Центр розвитку музейної справи» Міжнародного благодійного фонду «Україна 3000» за підтримки Швейцарської культурної програми. На цьому порталі представлено 576 музейних закладів України. Портал часопису «Музеї України» (www.museum-ukraine.org.ua) також заявляє про себе як найрепрезентативніший сайт з музейної справи. Проте, він містить посилання лише на 120 музеїв, тобто значно менше, ніж портал ukrmuseum.

В комерційному секторі культури Інтернет використовується доволі широко й ефективно. Веб-сайти кінопрокатних та дистриб'юторських фірм, рекламних агенцій, концертних залів, комерційних художніх галерей є доволі численними й оновлюються регулярно. Однак і приватний сектор української культури представлено в Інтернеті нерівномірно. Наприклад, з 13 діючих у Харкові кінотеатрів веб-сайти мають лише 3, з усіх кінотеатрів Львова в Інтернеті представлений лише один. Таку ситуацію можна вважати наслідком недостатнього поширення самого Інтернету серед відвідувачів закладів культури.

Згідно з *Хартією ЮНЕСКО про збереження цифрової спадщини*, до якої приєдналася й Україна, нині розгортається переведення у

цифровий формат бібліотечних фондів, музейних архівів тощо. Реалізації згаданої Хартії сприяло прийняття 2004 року Програми інформатизації НАН України (www.nas.gov.ua/ua/mainold.html), а також Завдань Програми інформатизації на 2004-2008 роки (<http://www.nas.gov.ua/i/040227/zavd.htm>) За останні роки в Україні прийнято понад 40 нормативних актів, які стимулюють розвиток інформаційних технологій, у тому числі у сфері культури.

З 2000 р. Україна бере участь в інформатизаційних проектах Євро-союзу *MINERVA* (www.minervaeurope.org), *PULMAN* та *CALIMERA*, здійснюваних у рамках програм ЄС «eContent» та «eContent+» (2005-2008).

Участь українських культурних організацій у цих проектах створила фундамент для довгострокової партнерської взаємодії українських та європейських закладів культури (бібліотек, музеїв, архівів), створення розвинених Інтернет-ресурсів.

(Матеріали наради в Міністерстві культури і туризму 26 вересня 2008 р.).

Список використаної і рекомендованої літератури

1. *Акуленко В. І., Мельничук О. І.* Міжнародне право охорони культурної спадщини // Пам'ятки України: історія та культура. – 2005. – № 1. – С. 144-153.
2. *Алексєєнко А.П.* Природа духовності: Монографія. – Харків: Факт, 2004. – 240 с.
3. *Андрущенко В., Михальченко М.* Гуманізм і гуманітаризм: спільне і специфічне // Вища освіта України. – 2005. – № 4. – С. 5–12.
4. *Андрущенко В. П.* Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу. – К.: ТОВ Атлант ЮЕмСі, 2005. – 498 с.
5. *Бакальчук Б. О.* Культурна самобутність як фактор національної безпеки України: гуманітарний аспект // [www // niisp.gov.ua/vydanna/raporata](http://www.niisp.gov.ua/vydanna/raporata).
6. *Вовкун В.* Національна культура – це і є національна ідея // Дзеркало тижня. – 2008. – 19 липня–1 серпня.
7. *Жулинський М.* Який дефіцит загрозливіший: енергоносіїв чи духовної енергії // Сучасність. – 1999. – № 3. – С. 83–95.
8. *Карлова В.* Проблеми правового забезпечення функціонування культурної сфери // Вісник УАДУ. – 2002. – № 2. – С. 256–262.

9. Карлова В. Державне управління у сфері культури на регіональному і місцевому рівні: пошук ефективних моделей // Вісник НАДУ. – 2005. – № 4.
10. Концепція державної культурної політики України. Основні положення проект // Українська культура. – 1995. – № 4. – С. 27–29.
11. Культурна політика України. Оцінка міжнародних експертів. Березень 2007 р. // www.mincult.gov.ua.
12. Курчевська Й. Національна культура й політика // Політична думка. – 1997. – № 4. – С. 170–182.
13. Леонова А. Органи виконавчої влади України і сучасна етнокультурна політика: Нові підходи, проблеми // Вісник УАДУ. – 2003. – № 1. – С. 357–363.
14. Леонова А. О. Державна етнокультурна політика в сучасній Україні: Теорія і практика: Монографія. – К.: ДАККІМ, 2005. – 275 с.
15. Малімон В. І. Культурна політика держави як «відгук» на «виклики» сучасних просторово-часових модусів життя // Збірник наукових праць НАДУ. – 2006. – Випуск 2. – К. : Видавництво НАДУ, 2006. – С. 326–335.
16. Малімон В.І. Культурна безпека особистості як мета культурної політики держави // Вісник НАДУ. – 2006. – № 4. – С. 222–228.
17. Національний звіт про культурну політику. – К., 2007. // www.mincult.gov.ua.
18. Скуратівський В.А. Концептуальні засади гуманітарної політики в Україні // Вісник УАДУ. – 1996. – № 2. – С. 114–121.
19. Скуратівський В.А. Гуманітарна політика в Україні: навч. посіб./ В. Скуратівський, В. Трошинський, С. Чукут. – К.: Вид.-во УАДУ Міленіум, 2002. – 262 с.
20. Стріха М. Українська держава і культура // Політика і час. – 1996. – № 11. – С. 10–15.
21. Україна в 2008 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: Монографія. / За заг. ред. Ю. Г. Рубана. – К.: НІСД, 2008. – 744 с.
22. Українське суспільство: соціологічний моніторинг. 1994–2003. / За ред. Н.В. Паніної. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2003. – 98 с.
23. Чукут С. А. Основні аспекти реформування культурної політики в Україні в контексті світового досвіду // Збірник наукових праць УАДУ. – 1999. – № 2. – С. 164–169.
24. Чукут С. А. Генеза духовної культури (управлінський вимір). – К.: Вид.-во УАДУ, 1999. – 256 с.
25. Шейко В. М. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець ХІХ–поч. ХХ ст.): в 2-х т. – Харків: Основа, 2001. – Т. 1. – 518 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4

«Мова – це не просто спосіб спілкування, а щось більш значуще.

Мова – це всі глибинні пласти духовного життя народу, його історична пам'ять, найцінніше надбання віків, мова – це ще й музика, мелодика, барви буття, сучасна художня, інтелектуальна і мислительська діяльність народу»

Олександр Олесь

ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

План

1. Мовно-етнічна характеристика українського суспільства.
2. Сутність, засади та основні напрямки етнонаціональної політики.
3. Мовне питання в сучасній державній політиці України.
4. Концептуальні засади удосконалення системи державного управління етнонаціональними відносинами в Україні.
5. Актуальні питання демографічної та міграційної політики.

Питання до обговорення:

1. У чому полягає мета державної етнонаціональної політики?
2. Що таке історична пам'ять народу? Чи може вона слугувати духовному відродженню нації, стати основою для консолідації українського суспільства, запорукою постійного громадського діалогу з найактуальніших проблем розвитку держави?
3. Назвіть позитивні і негативні сторони зовнішньої міграції.

Практичні завдання:

I. Запропонуйте Міністерству освіти і науки України заходи, які сприятимуть формуванню національної самосвідомості і патріотизму молодого покоління.

II. Назвіть відомі Вам типи ідеологій і обґрунтуйте, яка ідеологічна доктрина є, на Ваш погляд, найбільш прийнятною для сучасного українського суспільства.

III. Вкажіть та проаналізуйте основні напрями і засоби впливу держави на формування української політичної нації.

IV. Обґрунтуйте тезу про те, що найефективніші державно-управлінські рішення в галузі етнонаціонального розвитку України можна прийняти лише на основі системного аналізу її етнонаціональної структури. Підтвердіть свої міркування кількома конкретними прикладами.

V. Запропонуйте та обґрунтуйте кілька найважливіших, на Ваш погляд, рекомендацій до Концепції державної мовної політики в Україні.

VI. Проаналізуйте проект Закону України «Про державну мову України» (Додаток Б).

VII. Випишіть ключові поняття з проекту Закону України «Про затвердження Стратегії державної етнонаціональної політики».

Україна – держава з поліетнічним складом населення. Це створює суспільству і громадянам сприятливі можливості розвитку на основі взаємозбагачення етнічними культурними, інтелектуальними, генетичними та іншими ресурсами. Водночас поліетнічність ускладнює суспільні відносини, оскільки етнічна динаміка й міжетнічна взаємодія відбуваються через протиріччя між суб'єктами цих відносин з приводу реалізації їхніх етноспецифічних і загальних потреб та інтересів. Ці інтереси формуються й виявляються практично в усіх сферах суспільного життя. Вони щільно пов'язані зі специфікою суспільно-політичних, етнодемографічних, етномовних, етносоціальних та міграційних процесів минулого й сучасності, особливостями вітчизняної економіки і політики, культури і суспільної свідомості та психології, історичної пам'яті населення, геополітичних і геосивілізаційних викликів сучасності та відмінностей у відповідних орієнтаціях населення різних регіонів держави тощо.

Згідно з розрахунками демографів на Україну очікує подальше скорочення загальної чисельності населення, зростання в його структурі частки українців за національністю та зменшення частки росіян, збільшення кількості кримських татар, представників кавказьких народів, мігрантів з країн Азії, Африки та інших. Етнічна динаміка народонаселення та вияви упередженого ставлення одне до одного серед осіб різних національностей актуалізують необхідність здійснення

державної політики, яка б мінімізувала загрози етнічних конфліктів, сприяла громадянській консолідації поліетнічного загалу країни як нації, збереженню й розвитку традиційного для України культурного середовища. Серед першочергових завдань цієї політики – забезпечення належних умов для збалансованої реалізації інтересів особи, суспільства і держави у сфері етнонаціональних відносин, подолання негативних наслідків ціннісно-світоглядної і політичної сегментованості українського суспільства, пов'язаної з культурними, релігійними, мовними, соціально-економічними та іншими регіональними відмінностями, а також зі спекуляціями на цих відмінностях з боку певних сил в Україні та поза її межами.

Стратегічною метою етнонаціональної політики Української держави є консолідація та розвиток української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України на основі забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Українська держава дотримується таких принципів етнонаціональної політики:

- верховенство права;

- право особи вільно і без будь-якого примусу виявляти своє національне самоусвідомлення, визначати та вказувати свою національність, належність до української нації, українського народу, всіх корінних народів і національних меншин України;

- рівність прав і свобод громадян України;

- належність до української нації, українського народу, всіх корінних народів і національних меншин України є виявом і наслідком індивідуальної та групової самоідентифікації громадян України і не надає будь-кому жодних індивідуальних або групових переваг та привілеїв;

- недопущення привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;

- право громадян, які належать до української нації, українського народу, всіх корінних народів і національних меншин України, здійснювати свої права і свободи одноосібно та разом з іншими, в тому числі щодо збереження й розвитку своєї національної самобутності;

забезпечення прав і свобод української нації, українського народу, всіх корінних народів і національних меншин України як невід'ємної частини прав і свобод людини;

гарантії громадянам всіх національностей на юридичний захист індивідуальних і групових інтересів в сфері етнонаціональних відносин через забезпечення умов їхньої правомочності як індивідуальних суб'єктів права або як членів різних структур, є юридичними особами;

створення належних умов для збалансованої реалізації інтересів особи, суспільства і держави в сфері етнонаціональних відносин, консолідація громадян всіх національностей навколо цінностей розвитку України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави;

визнання багатонаціонального (поліетнічного) складу населення України і національної багатоманітності української культури як суспільної цінності, сприяння розвитку всіх національних складових української культури;

забезпечення всебічного розвитку і функціонування державної української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України;

гарантування захисту, вільного розвитку і використання мов всіх корінних народів України, російської та інших мов національних меншин України, в тому числі на засадах Закону України «Про ратифікацію Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин»;

рішуча протидія розпалюванню расової, національної, релігійної ворожнечі;

заборона, згідно чинного законодавства, об'єднань і організацій, щодо ідеологічних засад і діяльності яких виявлено і в судовому порядку доведено наміри або дії з розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі;

постійний моніторинг етнонаціональних відносин, зокрема, для виявлення, відвернення, мирного розв'язання конфліктонебезпечних та конфліктних ситуацій;

подолання регіональних диспропорцій в умовах задоволення громадянами їх соціально-економічних, політичних, культурних, мовних, релігійних прав і свобод, через забезпечення яких реалізується мета державної етнонаціональної політики;

сприяння задоволенню національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами Української держави і ви-

являють групову солідарність щодо збереження своєї національної самобутності, пов'язаної з територією їх походження;

забезпечення територіальної цілісності і суверенітету Української держави;

чітке розмежування функцій і повноважень органів державної влади і місцевого самоврядування при здійсненні державної етнопонаціональної політики.

Мета, принципи та завдання стратегії державної етнопонаціональної політики вимагають ефективного механізму їх реалізації. Складовими цього механізму є:

нормативно-правове та концептуальне забезпечення державної етнопонаціональної політики Верховною Радою України, Президентом України, Урядом України;

врахування мети, принципів і завдань державної етнопонаціональної політики при розробленні та реалізації стратегії внутрішнього розвитку і зовнішньої політики України;

дотримання принципів державної етнопонаціональної політики в діяльності всіх органів державної влади, місцевого самоврядування, неурядових організацій та інших інституцій громадянського суспільства і окремих громадян;

розроблення та реалізація цільових всеукраїнських та регіональних програм, які забезпечують об'єднання можливостей, зусиль і ресурсів органів державної влади, органів місцевого самоврядування, організацій, установ та інших суспільних утворень, а також громадян в досягненні мети і завдань державної етнопонаціональної політики з урахуванням регіональних відмінностей в умовах задоволення економічних, соціальних, політичних, мовних, культурних, віросповідних та інших потреб громадян всіх національностей, які належать до української нації, українського народу, всіх корінних народів і національних меншин України;

оперативно-управлінська та імплементаційна діяльність Уряду України, а також інших органів державної влади відповідно до їхньої компетенції, у тому числі робота спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах національностей;

забезпечення, згідно чинного законодавства, умов для широкої участі громадян у реалізації та вдосконаленні державної етнопонаціональної політики, зокрема, через залучення їх до обговорення та експертизи проектів нормативно-правових актів і програм;

діяльність представників національно самобутніх груп населення України в складі консультативно-дорадчих органів при Президентові України, парламентові та урядових структурах, органах влади Автономної республіки Крим України, органах місцевого самоврядування та інших;

інформаційне забезпечення державної етнонаціональної політики: постійний моніторинг та аналіз стану етнонаціональних відносин, інформування суспільства щодо цього стану та про діяльність органів центральної і місцевих влад, структур громадянського суспільства в сфері етнонаціональних відносин;

наукове забезпечення державної етнонаціональної політики на основі державного замовлення досліджень і використання результатів досліджень історії та процесу консолідації й розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також історії й розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України, динаміки етнонаціональних відносин, впливу на цю динаміку політики Української держави, інших держав, діяльності міжнародних організацій, політичних партій та інших суспільних суб'єктів тощо;

координація Національною академією наук України та науководослідними установами Ради національної безпеки і оборони України діяльності з наукового забезпечення державної етнонаціональної політики;

організація підготовки та підвищення кваліфікації кадрів державних службовців і працівників органів місцевого самоврядування, які залучаються до реалізації завдань державної етнонаціональної політики;

взаємодія органів державної влади і місцевого самоврядування з об'єднаннями громадян України, утвореними за національною, національно-культурною ознаками, з політичними партіями та іншими суспільними суб'єктами для реалізації мети, принципів і завдань державної етнонаціональної політики;

відповідальність посадових осіб, згідно чинного законодавства, за своєчасність, повноту і достовірність інформації про їхню діяльність зі здійснення державної етнонаціональної політики, а також за належне реагування на звернення громадян і громадських організацій та на виступи у засобах масової інформації з питань державної етнонаціональної політики, віднесених до службової компетенції цих осіб;

фінансування коштами державного і місцевих бюджетів, на основі законів України та з урахуванням можливостей цих бюджетів, державних цільових всеукраїнських та регіональних програм, орієнтованих на реалізацію завдань державної етнонаціональної політики;

фінансування коштами державного і місцевих бюджетів, на основі законів України та з урахуванням можливостей цих бюджетів, програм та проєктів, пропонуєваних національно-культурними об'єднаннями та представниками національних груп, на засадах конкурсів, які організують органи виконавчої влади відповідного рівня; в разі заснування при цих виконавчих органах дорадчо-консультативних утворень з представників національних груп – за обов'язкової участі цих утворень;

фінансування коштами місцевих бюджетів, згідно законів України, заходів, спрямованих на заохочення використання в суспільному житті в межах відповідних територій України мов, які для цих територій юридично визнані регіональними мовами або мовами меншин;

регулювання актами законодавчої та виконавчої влади порядку самофінансування національно-культурної автономії та заохочення благодійної діяльності, спрямованої на збереження й розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної своєрідності, а також на задоволення інших потреб національно самобутніх груп громадян України;

координація і контроль Радою національної безпеки і оборони України діяльності органів виконавчої влади по реалізації стратегії державної етнонаціональної політики в частині, що стосується національної безпеки і оборони;

здійснення контролю за реалізацією стратегії державної етнонаціональної політики від імені Верховної ради України: щодо дотримання та захисту прав і свобод людини – Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини; щодо використання коштів Державного бюджету України – Рахунковою палатою;

забезпечення, згідно чинного законодавства, умов для громадського контролю за реалізацією стратегії державної етнонаціональної політики.

(Проект Закону України «Про затвердження Стратегії державної етнонаціональної політики» (автор: народний депутат України М. М. Папієв).

АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Гарантування та дотримання прав національних меншин та етнічних спільнот, надання можливостей для гармонійного розвитку етнічної ідентичності, задоволення мовних, культурних потреб національних меншин є однією зі складових, що визначає демократичність суспільства та гарантії дотримання прав людини з боку держави. Зокрема у *Рамковій конвенції Ради Європи про захист національних меншин* (1995 р.) (ратифіковано Законом № 703/97-ВР від 09.12.1997 р.) вказується, що «*плюралістичне та справедливе демократичне суспільство має не тільки поважати етнічну, культурну, мовну та релігійну самобутність кожної особи, яка належить до національної меншини, але й створювати відповідні умови для виявлення, збереження та розвитку цієї самобутності*».

В етнодемографічній структурі населення України 77,8 % становлять етнічні українці, які є провідним суб'єктом державотворення і складають національну більшість, та 22,2 % ? національні меншини. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року, серед національних меншин 77,8 % припадає на етнічних росіян, що становить 17,2 % всієї кількості громадян України. Інші етнічні спільноти складають майже 4,5 % населення країни. Специфіку мають регіональні виміри етнічного складу населення України, так, наприклад, у АР Крим українці складають лише 24 % населення, кримські татари ? 12 %, в Одеській області українці складають 63 % населення, а серед національних меншин (крім росіян) виділяються болгари (6,1 %), молдовани (5 %) і гагаузи (1,1 %), у Закарпатській області друге, третє і п'яте місця за чисельністю після українців посідають угорці (12 %), румуни (2,6 %) і роми (1,1 %).

Національний склад України за переписом 2001 р. представлено в *таблиці 4.1*.

Сьогодні практика урядування в країнах ЄС в якості одного із стандартів державної політики містить гарантування та реалізацію прав національних меншин щодо використання мови, збереження культурної спадщини.

У міжнародних правових документах, до яких приєдналася й Україна, зафіксовано такі права національних меншин, як використання рідної мови; право на освіту; право на об'єднання у власні організації; право на інформацію; право на пропорційний доступ до державної та муніципальної служб; право на політичне життя; право на самоврядування – автономію; право вільно сповідувати свою релігію або

переконання та створювати релігійні організації; право зберігати та розвивати національні культуру і традиції (звичаї).

Таблиця 4.1.

**Національний склад населення України
за переписом 2001 року**

Національність	Загальна чисельність, тис.	Як % від загального населення України		2001 як % від 1989
		2001	1989	
Українці	37542,7	77,8	72,7	100,3
Росіяни	8334,1	17,3	22,1	73,4
Білоруси	275,8	0,6	0,9	62,7
Молдавани	258,6	0,5	0,6	79,7
Кримські татари	248,2	0,5	0,0	530
Болгари	204,6	0,4	0,5	87,5
Угорці	156,6	0,3	0,4	96,0
Румуни	151,0	0,3	0,3	112,0
Поляки	144,1	0,3	0,4	68,5
Євреї	103,6	0,2	0,9	21,3
Вірмени	99,9	0,2	0,1	180
Греки	91,5	0,2	0,2	93
Татари	73,3	0,2	0,2	84,3
Цигани	47,6	0,1	0,1	99,3
Азербайджанці	45,2	0,1	0	122,2
Грузини	34,2	0,1	0	145,3
Німці	33,3	0,1	0,1	88
Гагаузи	32	0,1	0,1	100
Інші	177	0,4	0,4	84

З метою сприяння розвитку традицій і культури української нації, пропагування культурного розмаїття національних меншин України, інтеграції в європейське культурне середовище 27 лютого 2008 р. Президент України підписав указ № 153/2008 «Про проведення у 2008 році Року міжкультурного діалогу в Україні», відповідно до якого передбачається проведення міжрегіональних та місцевих культурних

обмінів, днів культури та інших культурно-мистецьких акцій із залученням професійних та аматорських творчих колективів, митців, художників, письменників, майстрів народного мистецтва, працівників освіти та науки.

При Держкомнацрелігій України діє Рада представників громадських об'єднань національних меншин. Сьогодні Державний комітет України у справах національностей і релігій пропонує створити такі ради в кожній області з метою поглиблення співпраці органів державної влади та громадських об'єднань національних меншин.

Попри те, що Українська держава активно підтримує розвиток національних меншин, у цій сфері не вирішено ще багато проблем: зберігаються високі темпи мовної і культурної асиміляції переважної більшості національних спільнот у бік російських мовних і культурних зразків; недостатньо залучаються національні меншини (крім росіян) у процес прийняття життєво важливих для них рішень; відсутня система фахової підготовки службовців, які відповідають за здійснення державної етнопонаціональної політики, а також ефективна координація заходів щодо реалізації державної етнопонаціональної політики в системі органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; непрозорість використання бюджетних коштів, що виділяються на реалізацію заходів державної етнопонаціональної політики. Актуальною залишається необхідність визначення правових засад екстериторіальної самоорганізації етнічних спільнот, введення представницьких органів національних меншин у політико-правове поле, вироблення правових механізмів взаємодії між цими органами і органами державної влади та місцевого самоврядування. Не менш актуальними залишаються і такі питання, як забезпечення національно-культурних товариств приміщеннями, забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів з викладанням мовами національних меншин підручниками та навчально-методичною літературою, розширення та збереження існуючої мережі таких навчальних закладів, поповнення фондів бібліотек літературою, що виходить рідними мовами етнічних спільнот.

У таблиці 4.2 наведені відповідні дані перепису 2001 року. З них бачимо, що 67,5 % населення України вказали українську мову як рідну (зростання на 2,8 % у порівнянні з 1989 роком), тоді як 29,6 % вказали російську (зниження на 3,2 % щодо 1989 р.). Частка всіх інших мов складає 2,9 %.

Крім росіян, є ще кілька переважно російськомовних етнічних груп (білоруси, євреї, греки, волзькі татари й німці) – як результат русифікації за радянського режиму. З іншого боку, існування 328 тисяч росіян, які вказали українську як рідну мову, свідчить про протилежну тенденцію останніх років. Однак, задекларована «рідна мова» часто означає не мову реального спілкування, а мовно-національне самоусвідомлення (іншими словами, переконаність тієї чи іншої особи, що, будучи членом певної національної спільноти, він чи вона мають розмовляти мовою цієї спільноти-національності). Дані про так звану *мову найкомфортнішого спілкування* (language of convenience) суттєво відрізняються від даних про рідну мову. Рейтинг російської тут значно вищий, українська опиняється суттєво нижче, а більшість інших мов фактично зникає із загальної картини. Деякі дослідники, як-от **В. Хмелько** і **Д. Арель**, стверджують, що населення України переважно складає три великі етномовні групи: україномовні українці (40–45 %), російськомовні українці (30–34 %), і власне росіяни (майже 20 %). Крім того, має місце деяка поляризація цих етномовних груп між заходом і південним сходом, яка також впливає на політичні орієнтації.

Таблиця 4.2.

Мовний склад населення України

Національності	Вказали як рідну мову (%)			
	Мову своєї національності	Українську мову	Російську мову	Іншу мову
Українці	85,2	X	14,8	0,0
Росіяни	95,9	3,9	X	0,2
Білоруси	19,8	17,5	62,5	0,2
Молдавани	70,0	10,7	17,6	1,7
Кримські татари	92,0	0,1	6,1	1,8
Болгари	64,2	5,0	30,3	0,5
Угорці	95,4	3,4	1,0	0,2
Румуни	91,7	6,2	1,5	0,6
Поляки	12,9	71,0	15,6	0,5
Євреї	3,1	13,4	83,0	0,5
Вірмени	50,4	5,8	43,2	0,6
Греки	6,4	4,8	88,5	0,3

Продовження Таблиця 4.2.

Національності	Вказали як рідну мову (%)			
	Мову своєї національності	Українську мову	Російську мову	Іншу мову
Волзькі татари	35,2	4,5	58,7	1,6
Цигани	44,7	21,1	13,4	20,8
Азербайджанці	53,0	7,1	37,6	2,3
Грузини	36,7	8,2	54,4	0,7
Німці	12,2	22,1	64,7	1,0
Гагаузи	71,5	3,5	22,7	2,3
Інші	32,6	12,5	49,7	5,2

Важливим аспектом забезпечення умов для збереження й розвитку мов і культур меншин є шкільництво. Українські урядовці пишуться широкою мережею загальноосвітніх шкіл з викладанням мовою меншин. Справді, така мережа діє і нараховує майже 200 державних шкіл, але й тут з багатьох історичних і суспільно-політичних причин одні меншини виявляються «рівнішими» за інші.

Таблиця 4.3.

Школи для меншин в Україні

Меншина	Загальна чисельність (тис.)	Школи з викладанням мовами меншин	Число учнів, включаючи тих, хто лише вивчає мови меншин (тис.)
Росіяни	8334	1732	800+1.700
Білоруси	276	—	—
Молдавани	259	9	3.7+2.3
Кримські татари	248	13	3.7+32.5
Болгари	205	—	0+13.4
Угорці	156	69	16.5+1.3
Румуни	151	94	25+0.25
Поляки	144	4	1+4.1

Бачимо, що угорська й румунська меншини справді вигідно вир-ізняться забезпеченістю школами, а молдавани та кримські татари виглядають дещо гірше (*таблиця 4.3*). Стосовно шкільництва у Кри-му представники кримських татар відзначає, що з майже 46 тисяч кримськотатарських дітей шкільного віку лише 3.7 тисяч мають мож-ливість навчатися рідною мовою, решта 32 тисячі можуть лише ви-вчати цю мову в школі, але ще майже 10 тисяч учнів мусять ходити до російських шкіл, де немає навіть уроків кримськотатарської мови. Влада АР Крим пояснює недорозвиненість шкільної мережі для кримських татар браком підготовлених педагогічних кадрів для ви-кладання кримськотатарською мовою, а також браком підручників, шкільних будівель та обмеженістю фінансових можливостей уряду АР Крим. Втім, попри ці та інші серйозні проблеми, загалом міжетнічні стосунки в Україні залишаються доволі толерантними, й масштабних силових конфліктів поки що не було.

Список використаної і рекомендованої літератури

1. *Безверха Т.* Мовне питання в сучасній державній політиці України / Тетяна Безверха // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. – Д.: ДРІДУ НАДУ. – 2006. – Вип. 4 (26). – С. 93–98.
2. *Безверха Т.* Роль соціальної реклами у втіленні української національної ідеї / Тетяна Безверха // Державне будівництво [Електронне видання]. – 2008. – № 1. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua>.
3. *Безверха Т.* Розвиток української національної ідеї та її мовної скла-дової в радянську добу / Тетяна Безверха, Галина Євсєєва // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. – Д.: ДРІДУ НАДУ. – 2008. – Вип. 1 (31). – С. 59–67.
4. Демографічна бомба // Дзеркало тижня. – 2007. – 11–17 серпня. – № 29 (658).
5. Про проведення у 2008 році Року міжкультурного діалогу в Україні: Указ Президента України № 153/2008 // <http://www.president.gov.ua>.
6. *Трощинський В.П.* Українці в світі. / В. П. Трощинський, А. А. Шевчен-ко. – К.: Альтернативи, 1999. – 352 с.
7. Україна в 2008 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та со-ціально-економічного розвитку: Монографія. / За заг. ред. Ю. Г. Рубана. – К.: НІСД, 2008. – 744 с.
8. Українське суспільство: соціологічний моніторинг. 1994–2003. / За ред. Н.В. Паніної. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2003. – 98 с.
9. Украинское общество в европейском пространстве. / Под редак-цией Е. Головахи, С. Макеєва. – К.: Институт социологии НАНУ; Харьков-ский национальный университет им. В. Н. Каразина, 2007. – 274 с.
10. *Худицький В.* Діаспора: безцінний скарб розмінної монети // Дзер-кало тижня. – 2008. – 12–18 липня. – № 26 (705).

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №5

«...Релігія не може усвідомлюватися ізольовано від решти суспільства.

Релігія є частиною системи, на яку впливають і котра сама впливає на економічні і політичні процеси суспільства, сімейну структуру, технологію і природу спілкувань»

Дж. М. Інгре

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО РЕЛІГІЇ І ЦЕРКВИ

План

1. Сучасна церковно-релігійна ситуація в Україні.
2. Світова практика побудови систем державно-церковних відносин.
3. Концептуальні основи державно-церковної політики України на сучасному етапі.
4. Державні органи України, що здійснюють реалізацію політики в галузі релігійно-церковного життя та системно-посередницька модель управління.

Питання до обговорення:

1. У чому проявляється специфіка сучасної церковно-релігійної ситуації в Україні?
2. Які причини розколу в українському православ'ї?
3. Назвіть пріоритетні напрями державної політики щодо релігії і церкви.

Практичні завдання:

I. Визначте основні тенденції розвитку державно-церковних відносин в Україні (у формі аналітичної записки до 5-х с.).

II. Підготуйте доповідну записку Кабінету Міністрів України на тему «Сприяння створенню Української Соборної Церкви».

АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Україна, як суверенна держава, приєдналася і бере участь в основоположних міжнародних угодах з прав людини, захисту свободи віросповідання. Загальна декларація прав людини, Європейська конвенція захисту прав і свобод людини, основні положення яких знайшли свій відбиток в Конституції України – це суть і орієнтири уявлень про критерії і стандарти прав і свобод громадян. Піднятися до рівнів цих стандартів, забезпечити ефективне функціонування демократичних інститутів, вільну популяцію ідей і інформації – мета і практична політика Української держави. Значною мірою процесові релігійного відродження українського суспільства сприяло прийняття Верховною Радою України Закону *«Про свободу совісті та релігійні організації»*.

Свобода церкви визначає ступінь автономності, незалежності, внутрішнього устрою, структури, управління релігійної організації. Отже, наприклад, не може бути й мови про свободу церкви в державі, як це було, скажімо, в Російській імперії де православна церква знаходилась під цілковитим впливом державних органів і була, по суті, як вже зазначалося, частиною державного апарату. Свобода церкви можлива лише за умови розділення церкви і держави, коли держава не втручається у справи церкви, якщо остання виконує свої специфічні функції, тобто задовольняє релігійні потреби віруючих.

З розумінням ставлячись до проблем церков, держава вживає заходи щодо поліпшення їх матеріального становища, передусім шляхом пільгового оподаткування, сприяє виділенню земельних ділянок під будівництво храмів, а надалі, за прикладом багатьох цивілізованих країн, розв'яже питання щодо закріплення за храмами землі на довічне і безкоштовне користування. Актом справедливості має стати повернення у власність релігійним організаціям церковного майна, за винятком пам'яток церковної архітектури і мистецтва світового, європейського та всеукраїнського значення (згідно списків, відповідно, ЮНЕСКО та Уряду України). Умови користування релігійними організаціями цими пам'ятками регулюються Законом України *«Про охорону культурної спадщини»* та іншими відповідним нормативними актами держави.

Враховуючи фінансово-економічний стан церков, корисним для збереження національно-культурної спадщини України стане створення Національного Міжконфесійного Фонду для фінансування

будівництва, реставрації та ремонту храмів, взаємної допомоги церков у вирішенні майнових проблем.

Високо цінуючи місію соціального служіння церкви, держава максимально сприяє розвитку її добродійної та милосердницької діяльності шляхом впровадження такої податкової політики, яка реально заохочувала б релігійні організації до інтенсифікації милосердницьких і добродійних проєктів, розширення відповідних інституційних структур, що їх реалізують, а також передбачала механізми, які б спонукали підприємницькі та бізнесові структури до підтримки церковної благодійності.

У Конституції України (ст. 35) і базовому Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» (1991 р.) закріплено принцип відокремлення церкви і релігійних організацій від держави. Понад те, профільний Закон конкретизує цей принцип у ст. 5, яка стверджує, що держава не фінансує конфесійні об'єднання; релігійні інституції не виконують державних функцій, не беруть участі у діяльності політичних партій, не займаються їхнім фінансуванням тощо.

Проте реалії українського життя засвідчують, що правова норма не завжди виконується. Попри заборону церквам і деномінаціям займатися політикою, а політичним партіям використовувати релігійні організації у своїх цілях, має місце політизація конфесійного середовища країни. Особливо виразно вона проявляється під час виборчих кампаній – президентських, парламентських, до органів місцевого самоврядування. Тим не менше, рівень заполітизованості релігійно-церковного простору поступово знижується. Якщо, приміром, на виборах до Верховної Ради України 1990 р., 1994 р., 1998 р. священнослужителі брали активну участь, а конфесії фактично не завуальовано висловлювали підтримку тим чи іншим політичним силам, то вже на початку наступного десятиліття ситуація змінилася. Напередодні виборчих перегонів 2002 р. предстоятелі найбільших конфесій України (УГКЦ, УПЦ КП, УПЦ МП) публічно заявили, що представники очолюваних ними об'єднань не балотуватимуться кандидатами у народні депутати, але можуть обиратися на місцевому рівні. Через чотири роки Синод УГКЦ прийняв рішення, яким заборонив священникам йти у владу взагалі, пославшись на негативний депутатський досвід духовенства. Позицію греко-католиків наслідувала УПЦ КП. Сьогодні навіть найбільш політично ангажована конфесія – УПЦ МП – переосмислює своє відношення до політики. Усвідомлення переваг політичного нейтралітету знайшло відображення в рішеннях Архі-

ерейського собору цієї церковної структури, котрий відбувся у грудні 2007 р. А Синод УПЦ МП у квітні 2008 р. констатував відмову єпископату і кліриків від участі у виборах до місцевих органів влади з міркувань пастирського характеру.

За роки суверенітету Україна досягла відчутних успіхів у плюралістичному розгортанні власного релігійно-церковного простору. Насамперед, спостерігається стійке зростання кількості релігійних організацій. За даними Держкомнацрелігій, на початок 2008 р. загальна чисельність церков і деномінацій в Україні досягла майже 34 тисячі одиниць. Для порівняння: минулого року аналогічний показник становив трохи більше 33 тис. Розширюється спектр віросповідних течій. Так, у радянський період в Україні діяло лише 9 зареєстрованих церков і релігійних напрямків. У 1991 р. їх нараховувалось 42, а на 2008 р. – понад 120, однак цей показник навряд чи можна вважати вичерпним, оскільки національне законодавство допускає функціонування релігійних організацій поза реєстрацією.

На фоні плюралізації конфесійного середовища серйозною проблемою залишається патрунування органами влади (передусім місцевими) певних релігійних організацій. Прихильність визначається або політичною доцільністю, або вкоріненістю релігійної традиції в культурно-історичний ландшафт регіону. Факти конфесійної заангажованості української влади потрапили в поле зору світової спільноти. Зокрема, черговий Звіт про дотримання прав людини у світі, оприлюднений Бюро демократії та прав людини Державного департаменту США 11 березня 2008 р., звертає увагу на труднощі деяких релігійних меншин та нетрадиційних релігійних угруповань у реєстрації й придбанні майна через прихильність владних структур до тих конфесій, які мають більшість прихильників у певному регіоні. Подібні оцінки, звичайно, не додають авторитету Українській державі на міжнародній арені.

Список використаної і рекомендованої літератури

1. *Андрущенко В. П.* Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу. – К.: ТОВ Атлант ЮЕМСі, 2005. – 498 с.

2. *Бондаренко В.* Релігійне життя в сучасній Україні: стан, тенденції та проблеми розвитку // *Людина і світ.* – 2003. – № 12. – С. 36–39.

3. *Гануліч П.* «Не зашкодь!». Про один з проектів закону «Про свободу совісті та релігійні організації» // *Людина і світ.* – 2001. – № 11-12. – С. 12-15.

4. *Григорьева Л. И.* Свобода совести и актуальные проблемы государственно-правового регулирования деятельности новейших нетрадиционных религиозных объединений. – Красноярск: РИО КГПУ, 1999. – 408 с.

5. *Друзенко Г.* Між традицією та свободою // <http://www.risu.org.ua/ukr/religion.and.society/analysis/article>.

6. *Історія релігії в Україні: Навчальний посібник.* / А. М. Колодний, П. Л. Яроцький, Б. О. Лобовик та ін.; За ред. А. М. Колодного, П. Л. Яроцького. – К.: Знання, 1999. – 735 с.

7. *Кальниш Ю.Г.* Пріоритетні напрямки розвитку системно-посередницької моделі державно-церковних відносин в Україні // *Зб. наук. пр. УАДУ.* – К.: Видавництво УАДУ. – 1998. – Випуск 1. – С. 200–204.

8. *Кальниш Ю.Г.* Державно-церковні відносини: світова практика і досвід України // *Вісник УАДУ.* – 1999. – № 1. – С. 171–180.

9. *Кальниш Ю.Г.* Конституційні гарантії свободи світогляду і віросповідання в Україні // *Зб. наук. пр. Української Академії державного управління при Президентові України.* – К.: Вид-во УАДУ, 1999. – Випуск 1. – С. 229–234.

10. *Кальниш Ю.Г.* Наукове забезпечення державної політики України в галузі релігійно-церковного життя // *Зб. наук. пр. УАДУ.* – К.: Вид-во УАДУ, 1999. – Випуск 2. Ч. 1. – С. 243–247.

11. *Кальниш Ю.Г.* Соціальна і гуманітарна роль церкви в українському суспільстві // *Вісник УАДУ.* – 2000. – № 1. – С. 166–175.

12. *Капустин Н.С.* Особенности эволюции религии (на материалах древних верований и христианства). – М.: Мысль, 1991. – 182 с.

13. Председатель ПАСЕ: нужно усилить влияние церквей в обществе // <http://www.regions.ru/news/politics/2096498>.

14. Релігія та зміни в Центральній і Східній Європі: Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1556 (2002) // *Національна безпека і оборона.* – 2007. – № 8 (92). – С. 19.

15. *Скуратівський В.* Гуманітарна політика в Україні: Навч. посіб. / В. Скуратівський, В. Трощинський, С. Чукут. – К.: Вид-во УАДУ; Вид-во Міленіум, 2002. – 262 с.

16. Скуратівський В. А. Соціальний і гуманітарний розвиток (опорний конспект дистанційного курсу навчальної дисципліни): Навчальний посібник. / В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, М. В. Кравченко. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 111 с.

17. Україна в 2008 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: Монографія. / За заг. ред. Ю. Г. Рубана. – К.: НІСД, 2008. – 744 с.

18. Українці найбільше довіряють Церкві // http://orthodoxy.org.ua/uk/po_eparhiyah/kiivska/2007/06/06/8320.html; Церква користується найбільшою довірою українців // http://orthodoxy.org.ua/uk/po_eparhiyah/kiivska/2007/11/13/11677.html.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6

«...Найбільша розкіш – це розкіш людського спілкування»

А. де. Сент-Екзюпері

ДЕРЖАВНА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ

План

1. Галузі, види, джерела інформації та інформаційної діяльності.
2. Інформаційна безпека та інформаційний суверенітет.
3. Концептуальні основи державної інформаційної політики України на сучасному етапі.
4. Українські аудіовізуальні ЗМІ: проблеми і завдання розвитку у контексті адаптації до нормативно-правових вимог ЄС та Ради Європи.

Питання до обговорення:

1. Які Ви знаєте галузі і види інформації?
2. Назвіть шляхи вдосконалення державної інформаційної політики.
3. Визначте пріоритетні напрями державної політики щодо забезпечення інформаційного суверенітету України.

Практичні завдання:

I. Шляхи забезпечення інформаційної безпеки (у формі аналітичної записки до 7-х с.).

II. Проаналізуйте нижченаведені результати соціологічного опитування.

За результатами опитування Київського міжнародного інституту соціології, на сьогодні рейтинг джерел інформації, за допомогою яких громадяни України отримують інформацію, виглядає так: українське телебачення (90 % респондентів), українська преса (59 %), українське радіо (50 %), російське телебачення (30 %). (Див.: Кракович Д. Проигрывает ли Украина в информационной войне на своей территории? // http://dialogs.org.ua/project_ua_full.php?m_id=9802). 45 % українських громадян дивляться телепередачі понад 2,5 години на

добу. Це третє місце в Європі після Греції (54 %) та Великобританії (50 %). При цьому новинам і політичним програмам українці приділяють найбільше серед європейців часу. (Головаха Є., Горбачик А., Паніна Н. Україна та Європа: результати міжнародного порівняльного соціологічного дослідження. – К.: Інститут соціології НАН України, 2006. – С. 157–158.)

III. Складіть уявний портрет аудиторії, перед якою Ви хотіли б виступити з темою: *«Імперативи телевізійного простору України»*.

IV. Виберіть цікаву, на Ваш погляд, для уявної аудиторії книжкову, журнальну новинку. Складіть інформаційну промову.

V. Складіть есе на одну з тем: *«Культура мовлення сучасного управлінця»*, *«Спілкування як цінність і смисл життя людини»*, *«Комунікація - основа життєдіяльності соціуму»*, *«Феномен комунікації у світі культури»*, *«Комунікативні виміри управлінської діяльності»*.

VI. Складіть вірш, напишіть пісню, придумайте притчу про комунікативні якості особистості керівника.

АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Принципи організації та регулювання розвитку телерадіомовлення суттєво відрізняються в різних європейських країнах. Водночас на рівні Європейського Союзу, а також – меншою мірою – Ради Європи політика держав-членів цих організацій узгоджена, скоординована і підпорядкована єдиній філософії та низці спільних наднаціональних завдань. Це відображено, зокрема, у корпусі відповідних нормативно-правових актів. Стратегічна зорієнтованість України на інтеграцію в європейський аудіовізуальний простір, а також порівняно висока ефективність регулювання розвитку телебачення та радіомовлення в ЄС спонукають не лише проаналізувати стан та тенденції розвитку системи українських аудіовізуальних ЗМІ, а й визначити ступінь її відповідності стандартам ЄС щонайменше на нормативно-правовому рівні.

На даний момент аудіовізуальні медіа абсолютно домінують у структурі інформаційного споживання громадян України і є основним каналом впливу на суспільну свідомість нашого соціуму. Ста-

ном на початок 2007 р. в Україні було зареєстровано 1268 телерадіоорганізацій (ТРО), з них: 647 – телемовних, 524 – радіомовних, 97 – телерадіомовних. З них понад половина є комерційними організаціями, що належать приватним особам, близько 300 – комунальними, 37 – державними. Згідно з даними, зібраними експертами медіа-проекту «Телекритика», 15 % вітчизняних ТРО практично не працюють, а 60 % «ледве виживають». Відтак основу української системи аудіовізуальних ЗМІ фактично складають приблизно 25 % вітчизняних ТРО.

Згідно з вітчизняним законодавством, статус загальнонаціональних мовників надається ТРО, що ведуть мовлення в областях (з урахуванням Автономної Республіки Крим), де проживає не менше двох третин населення України. На сьогодні Національна рада з питань телебачення і радіомовлення визначила 15 таких телерадіоорганізацій: Національна телекомпанія України, ТОВ «ТРК «Ера», ТРК «Студія 1+1» у формі ТОВ, АТЗТ «Українська незалежна ТВ корпорація» («Інтер»), ТОВ «Міжнародна комерційна ТРК «ICTV», ЗАТ «Новий канал», ЗАТ «ТРК «Україна», ЗАТ «Міжнародний Медіа Центр СТБ», «ТК «ТЕТ», ЗАТ «ТелеОдин», ТОВ «ТРО «Мульти Медіа Сервіс», ТОВ «ТРК «НБМ», ТОВ «ТС «Служба інформації», ТОВ «ТРК «Експрес-Інформ», ВАТ «ТК «Тоніс». За чисельністю аудиторії український ринок телебачення досить чітко поділяється три сегменти: а) абсолютні лідери – канали Інтер та 1+1 (приблизно 20-25 % загальної телеаудиторії); б) другий ешелон – канали «Новий», ICTV, СТБ, «Україна», ТЕТ (від 7 % до 3 %); в) третій ешелон – 5 канал, Перший Національний, НТН, Тоніс, М1, Мегаспорт та інші.

Протягом 2007 р. на вітчизняному ринку телебачення продовжували розгортатися процеси монополізації. Сьогодні найбільший його сектор уже поділений між трьома великими і кількома меншими медіа-групами. Найбільшими гравцями є групи компаній «Інтер» та «1+1», а також медіа-холдинг Віктора Пінчука («Міжнародна комерційна телерадіокомпанія» (ICTV), «Міжнародний медіацентр – СТБ» і «Новий канал» (Київ).

На структурному рівні система аудіовізуальних ЗМК сучасної України характеризується такими особливостями: а) домінування у медіа-просторі комерційних телерадіоорганізацій (найбільший відсоток аудиторії, територіального покриття та обсягу мовлення); б) перевага у сітках мовлення неукраїнського аудіовізуального продукту; в) широка присутність на ринку телебачення іноземного капіталу та власності; г) відсутність сектору Суспільного телерадіомовлення;

г) державне телерадіомовлення з традиційно незначною аудиторією, значна кількість малоефективних комунальних ТРО.

Тенденції та особливості розвитку

Спеціалізація телеканалів. Зростаюча конкуренція в галузі змушує деяких учасників ринку шукати нішові аудиторії. У результаті цього такі спеціалізовані канали, як М1 (музика), Мегаспорт (спорт), ТЕТ (розваги), 5 канал (новини), зросли у рейтингах та збільшили своє географічне покриття.

Локалізація, тобто поступове заміщення в ефірі (передусім у пройм-тайм) провідних каналів американської продукції продукцією російського, вітчизняного або спільного українсько-російського виробництва. Поряд з тим протягом останніх двох років, за висновками медіа-консалтингової компанії «*Media Resources Management*», спостерігається ще одна важлива тенденція: *диференціюються інтереси та уподобання телеаудиторій Росії та України.* Дедалі частіше популярний у РФ телевізійний продукт привертає дещо менше уваги українського глядача. Несподіваним, але яскравим прикладом такого продукту є КВК (Клуб веселих та кмітливих).

Зростання ринку телевізійної реклами. Протягом 2001–2006 рр. цей ринок в Україні за цей же період збільшився у десять разів. У 2006 р. він зріс на 47 % і досяг 370 млн. дол. За результатами 2007 р. експерти прогнозують його збільшення у наступному році ще на 25 %, тобто майже до 500 млн. дол. Поряд з цим рекламні витрати на душу населення в Україні є нині одними з найнижчих у світі й, наприклад, у 2006 р. складали 15,90 дол. проти 44,20 дол. у Росії та до 300 дол. у деяких країнах Центральної та Східної Європи. Витрати ж на медіа-рекламу в Україні за цей саме рік досягли 0,7 % ВВП порівняно з середнім показником 2,5 % у країнах Центральної та Східної Європи. Сьогодні *вітчизняний ринок телевізійної реклами швидко збільшується, має значний ресурс подальшого зростання і є привабливим для іноземних інвестицій.* За експертними прогнозами, у середньостроковій перспективі він збереже високі темпи зростання, «що вимірюються двозначними числами», і досягне 1,8 млрд. доларів, або 0,9 % ВВП у 2010 р. Очевидно, що саме по собі це стане значним стимулом для розвитку аудіовізуальних ЗМІ в Україні. У цього позитивного процесу є, однак, і зворотний бік – *бум на ринку телереклами спричиняє систематичні зловживання у її розміщенні.* У частині загальних вимог до виготовлення та розміщення реклами українське законодавство повністю відповідає європейським

нормам, закріпленим у Директиві про транскордонне телебачення (15 % добового ефірного часу та не більше 20 % часу в кожній астрономічній годині, обмеження реклами алкогольних напоїв та брендів). На практиці, проте, ці вимоги далеко не завжди виконуються. За даними Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, у 2007 р. практично кожне п'яте (19,6 % від загальної кількості) порушення ефірними мовниками вітчизняного законодавства стосувалося рекламної діяльності.

Не дуже узгоджується з європейською практикою й національними інтересами порівняно велика кількість реклами алкоголю на українському телебаченні. Виробники алкогольної продукції разом з виробниками споживчих товарів та операторами мобільного зв'язку є сьогодні лідерами на вітчизняному ринку телереклами. Формально залишаючись у рамках закону, вони вдаються переважно до непрямих її форм – спонсорства та *product placement* (розміщення логотипу своїх товарів у телепрограмах, фільмах тощо). У той же час на відміну від країн ЄС у нашому телерадіопросторі практично відсутній інформаційний продукт, спрямований на пропаганду здорового способу життя, зменшення вживання алкоголю, роз'яснення негативних наслідків алкогольної залежності тощо.

Нарощування обсягів телевізійного кіновиробництва. Поступове, але дедалі інтенсивніше зростання у цій галузі розпочалося приблизно з 2003 р. Швидко зростають знімальні площі – за приблизними підрахунками в Україні вже зараз функціонують павільйони загальною площею понад 20 000 м². Це порівняно небагато (лише у розпорядженні російської продюсерської компанії «Амедіа» – власний студійний комплекс повного циклу площею понад 40 000 м²), але в Україні вже на поточний момент будується не менше 10 000 м² нових знімальних площ, планується ж значно більше. Власні кіновиробничі комплекси вже почали будувати деякі вітчизняні продюсерські компанії – наприклад, «ПРО-ТВ», «Мамаду». Нині в Україні існує низка виробників телевізійного кіно, які стали впливовими гравцями не лише на вітчизняному, а й на пострадянському ринку. Крім щойно згаданих «ПРО-ТВ» і ТО «Мамаду», це, зокрема, «Українська Медійна Група», «Film UA», «Стар Медіа», «Production UA», телеканали «Інтер», «Новий», «Студія «1+1», «ICTV», «СТБ».

В цілому, можна досить впевнено твердити, що позитивні тенденції – стійкий приплив капіталовкладень в індустрію, швидке формування на території держави відповідної ринкової інфраструктури,

зростання кількості фахівців, підприємств, задіяння нових знімальних площ та устаткування збережуться протягом найближчих 5–7 років. Водночас тут існує вагома гуманітарна проблема. Найвпливовіші телевізійні виробництва, що діють нині в Україні, з комерційних резонів вдаються до типової для російського бізнесу маркетингової стратегії: вони виготовляють (або закуповують у РФ) продукт різних форматів та якості, але розрахований переважно на російського та російськомовного споживача. Відтак, переважна більшість телевізійної кінопродукції, що виготовляється в Україні і розміщується на вітчизняному телебаченні *не є українською не лише за мовною ознакою, а й з точки зору художнього змісту*. Вона об'єктивно є чинником консервації та зміцнення ареалу російського мовно-культурного впливу, гальмує процеси формування консолідованого українського суспільства, сучасної української ідентичності.

У цьому становищі держава має знайти шляхи налагодження масового виробництва й демонстрації національного на базі вітчизняних потужностей – з художньої та змістової точки зору – телевізійного кінопродукту. Протягом 2006–2007 рр. фахівці Держтелерадіо розробили проекти розпоряджень Кабінету Міністрів України *«Про схвалення Концепції Державної програми створення суспільного телебачення і радіомовлення в Україні на 2007–2011 роки»* та *«Про схвалення Концепції Державної програми розвитку державного телебачення і радіомовлення на 2006–2009 роки»*. У цих документах запропонований такий алгоритм: держава модернізує технологічно-виробничі потужності власних ТРО, після чого на цій базі (без приватизації майна), на чітких, відрегульованих законодавчо й адміністративно умовах створюється Суспільне мовлення. Крім того, цілу низку концепцій створення та розвитку СМ в Україні запропонували вітчизняні експерти та фахівці. Певну ризик під цими напрацюваннями підвів Указ Президента України *«Про заходи щодо створення системи Суспільного телебачення і радіомовлення України»* від 21 лютого 2008 р. № 148 (ним, зокрема, передбачена підготовка й затвердження протягом поточного року відповідної державної Концепції).

Водночас хіба не єдиним практичним кроком щодо запровадження СМ в Україні з боку держави став запуск нового загальнонаціонального телеканалу *«Перший громадський»*, що під егідою Держкомтелерадіо розпочав мовлення у серпні 2007 року. Канал створений на базі обласних та регіональних державних телерадіокомпаній шляхом впровадження двоспрямованої приймально-передавальної

супутникової системи обміну і розподілу телевізійних програм. Ідея (вже втілена в Німеччині, Польщі, деяких інших європейських країнах) полягає у створенні цілісної телемережі, що об'єднує регіони між собою і з центром. Сьогодні передчасно оцінювати ефективність цього проекту, проте сама концепція каналу спонукає розглядати його як можливу складову майбутньої загальнонаціональної системи СМ.

Збільшення глобальної інформаційної присутності України. На сьогодні офіційну присутність України у світовому телерадіопросторі забезпечує ДТРК «Всесвітня служба «Українське телебачення і радіомовлення» (УТР). Міжнародне співробітництво в інформаційній сфері здійснюється на підставі низки договорів. Загалом Держкомтелерадіо координує і контролює реалізацію міжурядових та міжвідомчих угод в інформаційній сфері з понад 30 країнами світу в Європі, СНД, Африці, Азійсько-Тихоокеанському регіоні та на Близькому Сході. Спільно з Державним підприємством «Укркосмос» УТР мовить на 84 країни світу, а з 2005 р. здійснює повноцінне Інтернет-мовлення в реальному часі. З липня 2007 р. обсяг мовлення доведено до 24 годин на добу з титруванням програм англійською мовою.

Упровадження цифрового телерадіомовлення. Перехід на цифрові технології мовлення є нині однією з глобальних тенденцій. Відповідно до рішення *Регіональної угоди «Женева-06»*, до якої приєдналася і Україна, всі країни Європи до 2015 року припиняють аналогове телевізійне мовлення і заміняють його на цифрове формату DVB-T. Упровадження цифрового телерадіомовлення в Україні є необхідним, оскільки це: а) забезпечить технологічне підґрунтя для подальшої інтеграції України у європейський та світовий телерадіопростір; б) оптимізує використання радіочастотного ресурсу, виділеного Міжнародним союзом електрозв'язку для потреб України; в) збільшить інвестиційну привабливість галузі; г) забезпечить рівномірне покриття телемовленням усієї території держави, включаючи прикордонні регіони; ґ) виведе Україну на рівень західноєвропейських показників щодо кількості програм телевізійного, звукового та мультимедійного мовлення, поліпшить якість сигналу, уможливить створення в Україні *телебачення високої чіткості* (технологія High Definition Television – HDTV). Національна рада з питань телебачення і радіомовлення 27 листопада 2007 р. затвердила «*Державну програму впровадження цифрового телерадіомовлення в Україні*», згідно з якою до липня 2015 р. має відбутися повний перехід на цей стандарт. Нацрада планує дотримуватися стратегії забезпечення незахищених верств населення перетворювачами цифрового сигналу державним коштом

за рахунок орієнтації на дешевші технології (зокрема переведення в цифровий стандарт наявних аналогових передавачів).

Протягом усього існування суверенної України державне регулювання телерадіомовлення мало здебільшого фрагментарний, ситуативний, корупційно-непрозорий характер. Черговим свідченням того, що державна політика у сфері телерадіомовлення починає набувати ознак системності й дійсної орієнтованості на національні інтереси України, є зміст Рішення РНБОУ від 21 березня 2008 р. «*Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України*», що набуло чинності відповідно до Указу Президента України від 23 квітня 2008 р. № 377. Документ має комплексний характер і передбачає заходи щодо вирішення найактуальніших проблем вітчизняної інформаційної сфери, включаючи: впровадження цифрового телерадіомовлення, формування позитивного іміджу України, підтримки конкуренції та запобігання монополізму у сферах телекомунікацій та ЗМІ, активізації створення та розміщення вітчизняного аудіовізуального продукту в національному телерадіопросторі та багатоканальних мережах інших держав, підготовка державних концепцій створення *Системи Суспільного телерадіомовлення* та національної інформаційної політики, а також проекту *Доктрини інформаційної безпеки України*.

Список використаної і рекомендованої літератури

1. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу. – К.: ТОВ Атлант ЮЕМСі, 2005. – 498 с.
2. Більшість інформації про Україну йде у світ із Росії // <http://www.telekritika.ua/news/2007-11-16/34967>.
3. Державна телерадіокомпанія «Всесвітня служба «Українське телебачення і радіомовлення» // <http://www.utrintell.com.ua/chan>.
4. Дніпренко Н. К. Комунікаційна й комунікативна визначеність: тожність та відмінність. Теоретико-етимологічний аналіз // Вісн. УАДУ. – 2001. – № 4. – С. 405–409.
5. Дніпренко Н. К. Комунікативна політика в органах місцевого самоврядування та державного управління в Україні: реалії, нові підходи, вихідні тенденції // Зб. наук. пр. УАДУ. / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – Вип. 2. – В 4 ч. – Ч. III. – С. 217–223.
6. Дніпренко Н. К. Інформаційна політика в контексті сучасного державотворення в Україні // Зб. наук. пр. УАДУ. / За заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – Вип. 1. – С. 421–430.

7. Дубова С. В. Інформаційна культура державних службовців як чинник якості впровадження та функціонування автоматизованих інформаційних систем (АГС) // Вісн. Кн. палати. – 2005. – № 4. – С. 35–37.
8. Зернецька О. В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини. – К.: Освіта, 1999. – 352 с.
9. Зернецька О. В. Засоби масової комунікації в сучасній світовій політичній ситуації // Соціальна психологія. – 2007. – Спецвипуск. – С. 44–52.
10. Зликов В. Українські ЗМІ: проблема маніпулювання свідомістю // Соціальна психологія. – 2007. – Спецвипуск. – С. 84–90.
11. Кормич Б. А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи. – К.: Кондор, 2004. – 384 с.
12. Малімон В. І. Комунікаційна політика в діяльності державного службовця: Навч. посібник. – Івано-Франківськ: ІФОЦППК, Сімик, 2007. – 112 с.
13. Малімон В. І. Комунікаційна політика в діяльності державного службовця: Навч. посібник. Друге видання. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. – 328 с.
14. Мерманн Э. Коммуникация и коммуникабельность. Пер. с нем. – Х.: Изд-во Гуман. Центр, 2007. – 296 с.
15. Огляд українського ринку телевізійного мовлення / Центр досліджень регіональної політики // Політичний експерт // http://www.politexpert.in.ua/pdf/ua_tv_broadcasting_market_overview_2007_12_06.pdf.
16. Олійник О. В. Державна інформаційна політика та інформаційна безпека України: політико-правові аспекти // Право України. – 2005. – № 5. – С. 108–111.
17. Олійник О. В. Захист інформації в умовах інформаційного суспільства // Право України. – 2005. – № 10. – С. 100–103.
18. Почепцов Г. Г. Теорія комунікацій. – 2 вид., доп. – К.: ВЦ Київський університет, 1999. – 307 с.
19. Почепцов Г. Г. Коммуникативные технологии двадцатого века. – М.: Рефл-бук; К.: Ваклер, 2000. – 352 с.
20. Пять лет развития украинского телевидения // <http://www.telekritika.ua/media-rinok/mrm/2006-10-17/7643>.
21. Соснін О. В. Інформаційна культура суспільства в контексті інформаційної безпеки України // Політика і час. – 2002. – № 7. – С. 33–40.
22. Соснін О. В. Види і складові вітчизняних інформаційних ресурсів у контексті державного управління // Політологічний вісник. – 2002. – № 12. – С. 129–144.
23. Україна в 2008 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: Монографія. / За заг. ред. Ю. Г. Рубана. – К.: НІСД, 2008. – 744 с.
24. Хаджирадєва С. К. Теорія і практика підготовки державних службовців до професійно-мовленнєвої комунікації: Монографія. – О.: ОРІДУ НАДУ, 2005. – 294 с.
25. Чміль Г. Екранна культура: плюральність проявів: Монографія. – Х.: Крук, 2003. – 336 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7

«У природі немає нічого некорисного»

М. де Монтень

ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ

План

1. Екологічна політика України: історичний аспект.
2. Екологічна експертиза: зміст та її значення в сучасних умовах.
3. Органи державного управління в галузі екології та природних ресурсів.
4. Підвищення ефективності реалізації екологічної політики шляхом використання еколого-економічних методів.

Питання до обговорення:

1. Що являє собою екологічна експертиза?
2. Використання європейського досвіду для вдосконалення екологічної політики в Україні.
3. Які Ви знаєте методи вирішення екологічних конфліктів?

Практичні завдання:

- I. Шляхи забезпечення екологічної безпеки (*у формі аналітичної записки до 7-х с.*).
- II. Розробіть інституційні засади системи державного управління у галузі екології та природних ресурсів.

АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Становлення України як індустріально розвиненої держави з ринковою економікою збіглося у часі з глобальним процесом переходу до сталого розвитку і зміною екологічної парадигми. Виокремлення екологічного напрямку державної політики сприяло формуванню суперечливого характеру інституційних компетенцій, що зумовлює необхідність визначення чітких механізмів державного управління у сфері реалізації екологічної політики на сучасному етапі. У реалі-

зації екологічної політики України пріоритетні тенденції сталого розвитку ще невиразні, що потребує також вивчення і зарубіжного досвіду.

Метою екологічної політики в Україні на сучасному етапі має стати збалансування запитів людини, можливостей природи та технологій виробництва шляхом планомірного формування навколишнього середовища, якість якого забезпечила б можливість сталого розвитку суспільства. Основною ціллю екологічної політики є покращання якості життя за умови оптимального використання та відтворення природних ресурсів. Екологічна політика покликана узгодити соціальні та екологічні завдання суспільства як основу вирішення проблеми глобальної екологічної кризи. Основні принципи екологічної політики України викладені у ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». На основі узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду формування механізмів вирішення соціальних і екологічних проблем виокремлені основоположні принципи екологічної політики України в перехідний період:

- пріоритет екології над економікою, поступовий та поетапний перехід до нових механізмів державного управління у сфері реалізації екологічної політики;

- відповідність механізму державного управління у сфері реалізації екологічної політики фактичному стану розвитку суспільства;

- узагальнення позитивного вітчизняного та зарубіжного досвіду з метою вирішення екологічних проблем;

- участь держави у фінансуванні екологічних програм;

- забезпечення сталого і невиснажливого природокористування;

- неперервне екологічне виховання, екологічна освіта й отримання екологічної інформації.

З метою забезпечення реалізації ефективної екологічної політики в Україні необхідно в основу професійної підготовки фахівців у всіх сферах діяльності (господарської, правової та екологічної) закласти основні системні принципи сталого розвитку. Основним суб'єктом екологічної політики повинна бути держава, оскільки реалізація екологічної, як і будь-якої іншої політики, неможлива без підкорення волі окремих осіб спільним інтересам. Основна роль у прийнятті рішень на національному рівні належить галузевим міністерствам, державним комітетам та іншим центральним органам державної виконавчої влади. Вони регулюють використання, відновлення і розміщення природних ресурсів, забезпечують екологічне обґрунтування доцільності господарських проектів, організацію постійного моніторингу довкілля, екологічної експертизи, екологічного контролю, екологічного виховання, екологічної освіти тощо. Основні методи реалізації екологічної

політики: економічні (податки, санкції, пільги), адміністративно-правові (закони, укази Президента, постанови уряду, накази міністерств тощо), освітньо-інформаційні (преса, радіо, телебачення). Формуючи екологічну політику важливо знати і дотримуватись головних екологічних законів. Засоби, які використовуються для реалізації екологічної політики: заходи природоохоронного спрямування, економічне регулювання і стимулювання природоохоронної діяльності, примусові та спонукальні заходи.

У реалізації екологічної політики сучасні вчені виділяють три основні рівні: глобальний, національний і локальний. Вважаємо за необхідне виокремити такі рівні здійснення екологічної політики:

- локальний – рівень підприємства, організації;
- місцевий – рівень адміністративного району, міста;
- регіональний – рівень області;
- субнаціональний – рівень кількох областей;
- національний – рівень держави;
- міждержавний – рівень кількох держав;
- планетарний (глобальний) – рівень планети.

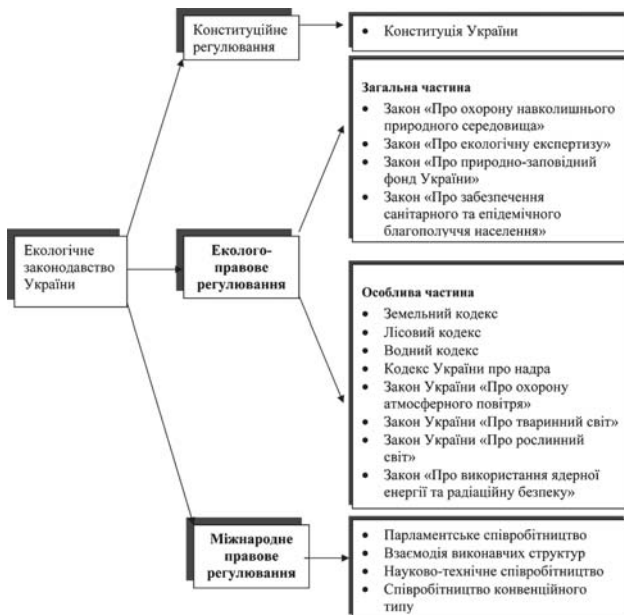

Рис. 7.1. Система нормативно-правового забезпечення у сфері екологічної політики в Україні (О.Я. Лазор)

Зрозуміло, що шлях у напрямі опанування важелів управління еволюцією людини і біосфери всіяний багатьма дуже небезпечними загрозами. Необхідно завчасно навчитися їх безпомилково виявляти й нейтралізувати. Перефразовуючи вдалий вислів американського фізика *Мічіо Кайку*, можна спрогнозувати, що з пасивних споглядачів та противників Природи ми можемо перетворитися на її активних хореографів і співучасників у єдиному танцювальному ансамблі. Якщо це станеться, термін «*коеволюція*» (сумісний розвиток) людства і біосфери, використаний академіком Російської академії наук *М. Моїсєєвим*, отримує зовсім інше наповнення.

Отже, за базову ідеологію подальшого співіснування і розвитку людства та біосфери слід узяти *принцип керованої коеволюції*. Цей принцип повинен базуватися на глибоких знаннях законів, чинників і процесів екологічної біології, молекулярної біології, генетики, біоінженерії, інформаційних та нанотехнологій, наук геологічного і географічного напрямів. Принцип керованої коеволюції належить до єдиної системи «людство-природа». Керованість означатиме також і прискорення еволюції природи відповідно до темпів розвитку людства. Саме сумісний керований розвиток природи і людини є основою поступової перебудови стихійно створеної техносфери в ноосферу.

Дуже багато важить у зв'язку з цим створення спеціалізованих комплексних еколого-ноосферних наукових мозкових центрів глобального і регіонального характеру для всебічного аналізу стану природи, її елементів і процесів, взаємодії людської цивілізації з природою, вивчення наслідків цієї взаємодії, моделювання дальших тенденцій, ризиків та прогнозів майбутніх змін. На основі комплексних досліджень у цих центрах мають розроблятися багатосценарні варіанти ризиків, з одного боку, і оптимальні варіанти розвитку системи «людство – природа» – з іншого.

Проблеми, пов'язані з кліматичними змінами є ключовими пунктами порядку денного сесій Генеральної Асамблеї ООН, предметом обговорення на самітах «великої вісімки», Всесвітнього економічного форуму в Давосі тощо. Сьогодні дискусії світової спільноти певною мірою зосереджені на необхідності вироблення статусу, ролі та повноважень ефективної міжнародної структури з питань кліматичних змін, надання їй необхідної інституційної ваги. З ініціативи провідних європейських лідерів, зокрема, экс-президента Франції Ж. Ширака, функції такої повномасштабної діяльності із забезпечення багатостороннього механізму вирішення проблем глобального

кліматичного режиму після 2012 р. має перебрати на себе ООН. Вона, в свою чергу, повинна володіти політичним мандатом із впровадження в життя спільно прийнятих рішень. *Третя Міжнародна конференція по енергобезпеці й зміні клімату* (Париж, 17–18 квітня 2008 р.) оприлюднила доктрину, відповідно до якої, проведення будь-яких переговорів з питань кліматичних змін має базуватися на основі *Рамкової конвенції ООН про зміни клімату*, оскільки в документі представлено позиції більшості країн світу. У цьому контексті ООН визначає наступні ключові аспекти глобального порядку денного:

- необхідність вироблення повномасштабної угоди у сфері кліматичних змін;
- узгодження основних заходів з адаптації до кліматичних змін та взаємне розподілення обов'язків з обмеження парникових викидів;
- мобілізація фінансових ресурсів та пошук технологічних інновацій.

Ключовою подією з активізації обговорення світового кліматичного процесу стала *Конференція ООН з проблеми зміни клімату* на острові Балі в грудні 2007 р. Заявлена мета форуму – досягнення домовленостей щодо вироблення угоди, яка має замінити Кіотський протокол після завершення терміну його дії у 2012 році. У своїх намірах ООН послуговувалася даними *четвертої оціночної доповіді Міжурядової групи експертів зі зміни клімату* (МГЗК/ІРСС). Фахівці МГЗК повинні були на основі критеріїв об'єктивності, відкритості, транспарентності дати оцінку науково-технічних, соціально-економічних даних, у контексті наукового розуміння ризику антропогенно зумовлених кліматичних змін, їх потенційного впливу на навколишнє середовище, зменшення наслідків, визначення можливих варіантів адаптації. Представлені наукові дані остаточно підтверджують реальність глобального потепління. Доповідь спростовує теорію про те, що фактор людської діяльності не впливає на глобальне потепління. Дослідження базується на довготривалих спостереженнях, кліматичному моделюванні – відтворенні численних аспектів природних процесів, їх мінливості. У доповіді подано наукове розуміння зміни клімату як чітке обґрунтування наступних дій світової спільноти та визначення країнами економічно ефективних кроків для досягнення зменшення антропогенного впливу у довгостроковій перспективі. Автори дослідження закликають міжнародну спільноту до вироблення стратегій, спроможних зменшити як масштабність, так швидкість зміни клімату. До опрацювання стратегій адаптації пла-

нується залучити та скоординувати зусилля різнопрофільних експертів – фізиків, природознавців, інженерів, гуманітаріїв, економістів, бізнес-лідерів.

Ця доповідь стала одним із найбільш авторитетних джерел оціночного характеру і була використана на конференції ООН з проблеми зміни клімату на Балі як «дорожня карта» для глобальної політики у галузі зміни клімату. *Балійська конференція* започаткувала переговорний процес, надала можливість країнам сформулювати свої позиції, в основу яких покладено передусім врахування національних інтересів економічного зростання та політичної ваги у світі. Так, ЄС закликав світову спільноту погодитися на зменшення викидів у атмосферу на 25-40 % до 2020 р. Натомість США, на які припадає майже чверть світових викидів (при 4 % від кількості населення планети) у 2001 р. вийшли з Кіотського протоколу і відмовляються його ратифікувати, аргументуючи це відсутністю необхідності запровадження міжнародних зобов'язань зі зменшення викидів парникових газів.

Результатом *Конференції з проблеми зміни клімату* стало прийняття програмного документа – *Балійської дорожньої карти*. Цей документ вміщує загальну програму переговорів між державами з метою вироблення до 2009 р. нової міжнародної угоди щодо боротьби зі змінами клімату. В тексті підсумкового документа немає жодних конкретних цифр з обмеження викидів на найближчу перспективу, його зміст лише *декларує підтвердження намірів* сприяти об'єднанню навколо вирішення глобальної екологічної проблеми та окресленню основних аспектів майбутньої стратегії для світової спільноти на основі: спільного бачення необхідності довгострокової міжнародної кооперації, зокрема досягнення поставлених завдань зі зниження викидів; досягнення/формування консенсусної Угоди на основі принципів спільної але диференційованої відповідальності й відповідних можливостей соціального і економічного характеру.

Сучасні екологічні ініціативи ЄС свідчать про готовність взяти на себе лідерство у боротьбі з глобальними змінами клімату. З початку цього століття європейська політика у сфері змін клімату зосереджувалася на заходах зі скорочення шкідливих викидів та намаганні переконати міжнародних партнерів підписати *Кіотський протокол*. Однак глобальні кліматичні виклики спонукали політиків Євросоюзу до прийняття у червні 2007 р. першого програмного документа – *Зеленої Книги «Адаптація до зміни клімату в Європі – варіанти дій ЄС»*.

У документі Єврокомісії стверджується, що нині перед світом постає подвійна проблема. Для вирішення проблеми глобального потепління необхідно поряд із заходами щодо зменшення викидів парникових газів вжити заходів з адаптації до мінливих кліматичних умов. Зелена Книга дає власне визначення стратегії адаптації як комплексу заходів для боротьби із наслідками кліматичних змін – підвищенням температури, зменшенням водних ресурсів у разі їх виникнення і передбачення можливих змін у майбутньому. До адаптації мають залучатися національні та регіональні стратегії, заходи з адаптації можуть мати попереджуючий чи реактивний характер. Зелена Книга визначає необхідність багаторівневої системи управління, яка передбачає залучення ресурсів залежно від рівня фізичної уразливості, соціально-економічного розвитку, природних і людських адаптаційних потенціалів. У 2008 р. ЄК планувала законодавчо зобов'язати країни-члени ЄС переходити на граничні рівні використання на транспорті біопалива (планувалося його збільшення до 10 % у загально паливному балансі). Проте експерти наукового комітету *Європейської Агенції з питань навколишнього середовища* проаналізували проблему і дійшли висновку щодо негативного екологічного впливу значного збільшення посівів культур для виготовлення біопалива. Існує велика вірогідність, що збільшення навантаження на ґрунти, виснаження водних ресурсів призведе до загрози біорізноманіттю. Це спричинило перегляд політичних рішень щодо пріоритетності вироблення і використання біопалива.

Прийняття *Стратегії ЄС-2020*, яка передбачає зниження викидів парникових газів на 20 % до 2020 р. супроводжується посиленнями дискусіями. ЄК пропонує розширення схем торгівлі квотами на викиди (СТК) на більшість секторів економіки; енерговиробники поступово втратять право на безкоштовні квоти і, починаючи з 2013 р. діятиме виключно механізм аукціонів у їх придбанні. Квоти на викиди мають визначатися на загальноєвропейському рівні, замінюючи схему, згідно з якою пропозиції до Єврокомісії подають країни-члени ЄС. Критики європейських ініціатив висувають аргументи, що внаслідок дотримання цих вимог промислове виробництво потерпає від вимушеного скорочення.

Серед екологічних ініціатив ЄС регіонального рівня відзначимо також *Чорноморську Синергію*, у якій визнається необхідність розв'язання проблем морської екології. У контексті зазначеної ініціативи передбачається:

- співпраця країн-членів ЄС, що мають морський кордон регіонального значення зі всіма країнами регіону;
- надання стратегічного характеру співпраці в рамках багатосторонніх угод зі збереження довкілля;
- підтримка діяльності на регіональному рівні щодо боротьби з кліматичними змінами, зокрема, спільне втілення механізмів Кіотського протоколу, заохочення країн Чорноморського регіону до міжнародного обговорення екологічної перспективи.

Сучасні світові ініціативи у сфері екологічної безпеки переважно базуються на концептуальних засадах формування моделі економічного розвитку на основі *екологічного імперативу*. Охорона довкілля стає ключовим аспектом міжнародних відносин, пріоритетом співпраці в рамках ЄС. Тому Україна у процесі міжнародної інтеграції повинна враховувати важливість екологічного сектору у двосторонньому та багатосторонньому співробітництві. На сьогодні Україна підписала близько 50 двосторонніх угод. У 2007 р. підписано Угоду з Французькою Республікою щодо сприяння проектам відповідно до Механізму спільного впровадження Кіотського протоколу. Більшість цих проектів мають рамковий характер, створюють підґрунтя для розвитку міжнародної співпраці.

Таким чином, для вирішення глобальних проблем екологічної безпеки, інтеграції України у світове співтовариство, врегулювання аспектів двосторонніх відносин наша держава повинна продовжувати активну діяльність у рамках:

міжнародної взаємодії з удосконалення наявних та створення нових політичних механізмів міжнародної відповідальності, пов'язаної із заподіянням транскордонних екологічних збитків та знищенням екосистем у межах державних кордонів;

залучення вже існуючих міжнародних експертних груп для об'єктивної оцінки можливих екологічних збитків, запобігання транскордонному, регіональному забрудненню навколишнього середовища;

розробки гнучкої системи заходів врегулювання викидів, перехід на екологічно чисті та енергоощадні технології;

впровадження міжнародної екологічної експертизи для вже існуючих, та планових проектів природокористування (економічні, енергетичні проекти);

участь у реалізації ідей транскордонного екологічного моніторингу і контролю, обміну екологічною інформацією тощо.

Список використаної і рекомендованої літератури

1. *Андрущенко В. П.* Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу. – К.: ТОВ Атлант ЮЕМСі, 2005. – 498 с.
2. Гуманітарна політика Української Держави в новітній період: Монографія. / За ред. С.І. Здіюрука. – К.: НІСД, 2006. – 403 с.
3. *Лазор О. Я.* Правове забезпечення державного управління у сфері охорони рослинного світу // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. – О.: ОРІДУ УАДУ, 2001. – Вип. 6. – С. 223–227.
4. *Лазор О. Я.* Сучасна екологічна політика України та її міжнародний аспект // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. – О.: ОРІДУ УАДУ, 2001. – Вип. 8. – С. 6–18.
5. *Лазор О. Я.* Екологічна експертиза: теорія, методологія, практика: Монографія. – Л.: Ліга-Прес, 2002. – 364 с.
6. *Лазор О. Я.* Державне управління у сфері реалізації екологічної політики: організаційно-правові засади: Монографія. – Л.: Ліга-Прес, 2003. – 542 с.
7. *Шестопалов В.* Від квазіцивілізації до ноосфери. Про стратегію подолання глобальної екологічної кризи // Дзеркало тижня. – 2008. – 12–18 квітня. – № 14 (693).
8. An Assessment of the Intergovernmental Panel on Climate Change // http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr.pdf.
9. Bali Action Plan // http://unfccc.int/fi les/meetings/cop_13/application/pdf/cp_bali_action.pdf.
10. Global Environment Outlook GEO4 // http://www.unep.org/geo/geo4/report/GEO-4_Report_Full_en.pdf.
11. GREEN PAPER Adapting to climate change in Europe – options for EU action // http://ec.europa.eu/environment/climat/adaptation/sec/sec_2007_849.pdf.
12. World Economic Forum Annual Meeting 2009 // <http://www.weforum.org/en/events/ArchivedEvents/AnnualMeeting2008/index.htm>.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8

«Розум як здоров'я: той, хто ним володіє, його не помічає»

К. Гельвецій

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ПЕРЕБУДОВОЮ СФЕРОЮ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ОБМЕЖЕНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

План

1. Соціальна цінність модусу здоров'я.
2. Державне управління охороною здоров'я в умовах перебудови галузі: теоретичні та практичні засади.
3. Фінансування охорони здоров'я: міжнародний досвід.
4. Удосконалення механізмів державного управління перебудовою галузі охорони здоров'я в умовах обмежених ресурсів в Україні.

Питання до обговорення:

1. Актуальні проблеми державного управління перебудовою сферою охорони здоров'я в Україні.
2. Назвіть основні нормативно-правові акти у сфері охорони здоров'я.
3. Які Ви знаєте перешкоди запровадження страхової медицини в Україні?

Практичні завдання:

I. Шляхи запровадження страхової медицини в Україні (у формі аналітичної записки до 5-х с.).

II. Розробіть аналітичну записку на тему «Державне управління медикаментозним забезпеченням населення України на сучасному етапі формування ринкових відносин».

III. Порівняйте особливості способу життя американців і українців:

За даними журналу «Контракт» (2006), із п'яти пріоритетних придбань 64 % американців обрали обладнання для здоров'я (тренажери); українці ж із десяти пріоритетних найменувань – лише 1 % таких

товарів (переважно – велосипеди). Зате сума на купівлю ліків населенням, за даними того самого видання, щорічно зростає на 20–30 %, і за кількістю придбаних ліків ми перші в Європі.

IV. Сформулюйте своє ставлення до наступної інформації:

Великобританія, Канада й Австралія за багатьма показниками (наприклад, за тривалістю та рівнем життя населення) схожі зі США. Для порівняння: Міністерство навколишнього середовища, транспорту і регіонів Великобританії оцінює життя громадянина в 1,2 млн. дол., уряд Канади – у 1,7–5,7 млн. дол., австралійське Бюро економіки транспорту і комунікацій – у 700 тис. дол. У травні 2008 року журнал *Time* повідомив, що здебільшого медичні страхові компанії, які працюють в індустріально розвинених країнах світу, оцінюють людське життя максимум у 50 тис. дол.

СВОЇ ТА ЧУЖІ

Більшість досліджень показують: чим багатша країна, тим вище вона оцінює життя своїх громадян. **Аллан Фелдман**, автор книжки *«Переоцінка ціни життя»*, використав для підрахунку шкалу порівняльної купівельної спроможності жителів різних країн. За його оцінками, *вартість життя француза становить приблизно 2,18 млн. дол., китайця – 687 тис. дол., індуса – близько 16 тис. дол.*

Попри те, що вартість людського життя теоретично має бути однаковою для всіх, на практиці цей принцип ігнорується. Одні життя виявляються більш «дорогими», ніж інші.

Показовий приклад оцінки життів людей, які загинули під час воєнних дій. Так, Міністерство оборони США сьогодні виплачує сім'ї загиблого військового 100 тис. дол. Ці гроші йдуть на оплату похорону, одноразову допомогу і т. п. Крім того, більшість американських військових отримують страхові поліси у військовій страховій компанії. У разі смерті військового страховики виплачують його спадкоємцям до 400 тис. дол. Неповнолітні діти загиблого солдата та його вдови також отримують пенсію і ряд пільг – наприклад медичні страховки. Таким чином, *життя солдата коштує від 500 тис. до 1,5–1,7 млн. дол.* (залежно від кількості і віку дітей).

Існують способи розрахунку вартості життя й для інших категорій жертв війни. 2007 року Контрольна палата США опублікувала звіт про те, яким чином Пентагон компенсує втрати жителям Іраку й Афга-

ністану, котрі потерпіли внаслідок дій американських військових. Такими коштами розпоряджаються три структури: Держдепартамент, Міністерство оборони й Агентство США з міжнародного розвитку. У свою чергу, Пентагон може витратити гроші трьома шляхами: по-перше, виконувати рішення судових органів, які встановили, що американські військові завдали певних збитків; по-друге, виплачувати кошти для компенсації збитків; по-третє, передавати потерпілим гроші як акт співчуття. У другому і третьому випадках особливо наголошується, що передача грошей не є фактом визнання Пентагоном своєї провини. Це лише своєрідний жест доброї волі, що має на меті підтримання добрих стосунків із місцевим населенням. Контрольна палата проаналізувала тільки ці два способи виплат, які становлять приблизно п'ять-вісім відсотків від загальної суми компенсацій США, виплачуваних афганцям та іракцям.

Американські військові можуть асигнувати на дані цілі необмежені суми. Проте де-факто в Іраку обсяги «співчутливих» виплат не перевищують 2,5 тис. дол. (за смерть, поранення чи пошкодження/знищення власності). В Афганістані преїскурант дещо інший: приблизно 2,3 тис. дол. за смерть і близько 467 дол. – за тяжке поранення. Таким чином, *життя іракця або афганця, загиблого з вини американського солдата, коштує в 200 разів менше, ніж життя останнього.*

ЧАСТИНИ ТІЛА ТА ДУША

Визначають ціну людського життя і з допомогою нестандартних методів. 1985 року американський фантаст Артур Порджес уперше виступив із новою ідеєю: він підрахував вартість хімічних сполук у тілі людини і визначив їхню сукупну вартість у 1,8 дол. 2006 року Бюро у справах хімії та ґрунтів (діє в складі Міністерства сільського господарства США) підняло ціну до 4,5 дол. Вартість субстанцій людини була визначена з допомогою біржових котирувань.

В 2002 р. журнал Wired визначив максимальну ціну людського тіла. Методика ґрунтувалася на офіційній вартості окремих людських органів, застосовуваних у медицині та біотехнологічній індустрії США. Ціни «чорного» ринку до розрахунку не бралися. Так, *кістковий мозок був оцінений у 23 млн. дол., легені – 116,4 тис., нирки – 91,4 тис., серце – 57 тис. дол.* Крім того, визначалися комерційні можливості здавання яйцеклітин жінками та сперми чоловіками. У результаті здорове людське тіло було оцінено в 45 млн. дол.

Широко відома також практика страхування діячими мистецтв своїх найцінніших частин тіла та органів – голосу, рук, ніг, грудей, носів, профілів, волосся, зубів, смакових рецепторів і т.п. Страхові суми відрізняються надзвичайною розмаїтістю, і з їх допомогою важко зрозуміти, у скільки ж оцінюється людина мистецтва цілком. Крім того, багато таких повідомлень, опублікованих «жовтими» виданнями, не відповідають дійсності.

А от успіхи продавців безплотної субстанції, що начебто перебуває в тілі людини, – душі – дуже помірні. Першопрохідником тут став американський студент Адам Бартл, котрий 2001 року виставив свою душу на інтернет-аукціоні eBay. Максимальна запропонована пропозиція становила 400 дол.

(*Котляр А.* Ціна людського життя // Дзеркало тижня. – 2008. – 16-22 серпня. – № 30 (709) (за матеріалами сайту WashPofile.org).

АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ

За даними міжнародної організації *CIA World Factbook 2006*, Україна посідає друге місце у світі після Ботсвани за темпами «природного зменшення» населення: 5,57 на тисячу населення (у Ботсвані – 6,42). За цим показником ми випередили навіть Росію: у нашого північного сусіди цей показник становив 4,74 на тисячу росіян.

Формування здорового способу життя означає ні багато ні мало – зміну в громадській свідомості, менталітеті суспільства. Україна буде ліберальне суспільство. Відхід від колективних форм відповідальності (патерналізм) до соціально відповідальної свободи особи (лібералізм) в охороні здоров'я означає перенесення тягаря відповідальності за здоров'я індивіда із суспільних інститутів на плечі самого індивіда. Не ліквідація існуючої системи медичної допомоги, а зменшення потреби в ній за рахунок оздоровчого ефекту – от суть завдання, яке стоїть перед нашим суспільством. Успіх реалізації такої парадигми охорони здоров'я (у широкому розумінні цього терміна) виявляється нерозривно пов'язаний із духовним, соціально-політичним і економічним станом суспільства. Як же з урахуванням вищевикладеного Міністерству України у справах молоді, сім'ї та спорту розв'язати проблему «*заохочення населення України до здорового способу життя*»?

Для повнішої оцінки стану здоров'я українців зупинимося на порівняльній характеристиці таких важливих показників, як *очікувана тривалість життя* (ОТЖ), *очікувана тривалість здорового життя*

(ОТЗЖ) та *індекс DALY*, який характеризує втрачені роки здорового життя.

Очікувана тривалість життя в Україні в 1990 році становила 70,5 року, в 1995 році вона істотно зменшилася – до 66,8 року, трохи збільшилася у 2003-му – до 67,8 року. Аналогічні показники (ОТЖ) для розвинених європейських держав групи А (Ісландія, Італія, Швейцарія, Швеція й ін.) на 2003 рік становили понад 80 років.

Різниця між країнами з найвищими і найнижчими показниками ОТЖ на Європейському континенті зросла приблизно з 12 років у 1990-му до 15 років у 2003 році. У багатьох розвинених країнах Європи середня ОТЖ жінок нині перевищує 80 років, а чоловіків – 75 років, тоді як ОТЖ українок обмежується 72 роками, а українців – 60 роками.

У середньому різниця між ОТЖ для жінок і чоловіків у Європі становить близько 8 років (близько 4 років в Ісландії і близько 13 років у Росії).

На передчасну смертність населення України впливають такі чинники: режим харчування – 20–25 %, тютюнокуріння – 20–25 %, рухова активність – 15–20 %, вживання алкогольних напоїв – 15–20 %, токсичні речовини, необґрунтоване й надмірне вживання лікарських засобів – 6-8 %. На решту чинників, включаючи дорожньо-транспортні пригоди, інфекційні захворювання, самогубства й ін., припадає менш як 15 % передчасних смертей.

У зв'язку зі збільшенням ОТЖ для спеціалістів суспільного здоров'я зростає значення інформації про проблеми зміцнення, відновлення і подовження здоров'я (тобто про проблеми, не пов'язані зі смертю). У зв'язку з цим слід підкреслити, що останніми роками значно поліпшена методологія оцінювання очікуваної тривалості здорового життя (ОТЗЖ), що дає можливість відповісти на два стратегічні запитання: чи супроводжувалося підвищення тривалості життя підвищенням рівня здоров'я? Який час люди живуть із хорошим станом здоров'я і яку частину свого життя вони живуть із недостатнім здоров'ям?

Базуючись на аналізі численних наукових публікацій, цілком чітко можна зазначити: загальне збільшення ОТЖ істотно впливає на збільшення кількості прожитих років здорового життя людини.

На жаль, українці за показниками ОТЗЖ (54,9 року) «поділяють» трагічні останні місця з громадянами Туркменистану (51,6 року), Таджикистану (53,1 року), «програючи» навіть узбекам (57,9 року).

Водночас ОТЗЖ ісландців, італійців, норвежців, швейцарців, шведів та інших європейців перевищує 70 років.

Відповідно до даних Єврорегіону ВООЗ, лише у 2002 році населення Європи втратило, відповідно до оцінок експертів, 150,3 мільйона років здорового життя з трьох основних причин: неінфекційні захворювання (НІЗ – 77 % від загальної кількості); зовнішні причини травматизму й отруєнь (14 %); інфекційні захворювання (9 %).

Таким чином, основу загальної кількості хвороб становлять хронічні дегенеративні захворювання. Це – дуже велика й різноманітна група, яка, однак, має деякі спільні характеристики. На частку семи головних чинників ризику (високий артеріальний тиск, вживання тютюну, зловживання алкоголем, високий рівень холестерину, ожиріння, недостатнє споживання фруктів та овочів, недостатня фізична активність) припадає більше половини втрачених років здорового життя (DALYs) у Європі. На щастя, більшості основних причин втрати здорових років життя можна уникнути, тому що основні чинники ризику – поведінкові, і їх можна зменшити або цілком усунути, ефективно реалізуючи профілактичні й оздоровчі технології, про що йтиметься нижче.

У 2002 році в Європейському регіоні ВООЗ причиною 8,1 мільйона випадків смерті (85,8 % усіх випадків смерті) були неінфекційні захворювання.

Наприклад, смертність від ішемічної хвороби серця в розвинених країнах Європи у 2002 році на 100 тис. жителів серед жінок становила 66, а серед чоловіків – 135 випадків. Відповідно, параметри для жителів України – 300 і 550, що в багато разів перевищує середньоєвропейські показники. Важливою тенденцією і фактичним результатом оздоровчо-профілактичних заходів, реалізованих у розвинених країнах Європи, є істотне зниження протягом 1990–2000 рр. смертності від ішемічної хвороби серця та цереброваскулярних хвороб у середньому на 30 %. Водночас відзначається істотне підвищення смертності із зазначених причин у країнах Східної Європи, зокрема і в Україні (на 20–30 %).

Відповідно до даних доповіді про стан охорони здоров'я у світі за 2002 рік, основними причинами неінфекційних хвороб є недостатня фізична активність і нездоровий раціон харчування. Незважаючи на системні оздоровчо-профілактичні заходи, у розвинених країнах світу спостерігається зростання надмірної ваги й огрядності серед дорослих і дітей та тісно пов'язане з ними поширення діабету типу 2.

Незалежно від рівня соціально-економічного розвитку, наукові дослідження свідчать: основні детермінанти неінфекційних хвороб загалом однакові. Вони включають підвищене споживання енергетично багатих, але бідних на поживні елементи продуктів із високим вмістом жиру, цукру та солі; зниження рівня рухової активності вдома, на робочому місці, під час відпочинку, у транспорті, а також вживання тютюну. Неінфекційні хвороби лягають важким економічним тягарем на вже досить перевантажену систему охорони здоров'я України і зумовлюють великі соціальні витрати. Тому здоров'я українського народу є ключовим чинником соціально-культурного розвитку і важливою умовою економічного зростання молоді європейської держави.

Справді, у нас смертність чоловіків у найбільш продуктивному віці (20–60 років) у три-п'ять разів перевищує середньоєвропейські показники. Введено в ужиток термін *«надсмертність»* слов'янських чоловіків. Дослідження також показують, що у наших студентів 20–24 років *«біологічний»* вік перевищує паспортний на 10–15 років.

У чому причини такого феномена? Хто відповідь на це запитання? Якби існувала наука *«еволюційна антропологія»*, їй, либонь, це було б під силу. Але такої науки немає. Може, медицина?

У давній притчі розповідається про те, як трьох сліпих попросили описати слона. Один із них намацав хвіст, другий хобот, третій – ногу. Очевидно, що їхні описи слона суттєво різнилися. Наші лікарі нагадують цих сліпих: реєструючи відхилення в стані окремих функцій пацієнта, вони геть не помічають змін усєї людської природи.

Сучасна медицина розділила людину на безліч спеціальностей – за органами та системами. І немає жодної спеціальності, яка розглядала б людину як єдине ціле. І, може, нічого в цьому не було б поганого, якби в останні десятиріччя не набули повсюдного поширення так звані *«полісиндромні стани»*, коли кожен «вузький» спеціаліст із повним правом ставить пацієнту «свій» діагноз. І ситуація для пацієнта складається безвихідна: він не може проковтнути ту кількість таблеток, які виписують лікарі відповідно до звичних методів лікування. Тому що він помре. І це глухий кут.

І нікому з учених-медиків не спадає на думку зазирнути в «сусідній город» і задуматися над тим, що ж відбувається з біологічним видом *Homo sapiens* у сучасних умовах, у чому причина настільки високого поширення *«полісиндромних»* станів, чому наші чоловіки частіше хворіють і частіше вмирають.

Слід задуматися над простою закономірністю: кожний біологічний вид, з'явившись на білий світ і переживши пік свого розквіту, вмирає. Вмирає з однієї простої причини – змінилися умови існування, до яких він був пристосований. Нині на Землі збереглося не більш як 0,01 % усіх видів, породжених еволюцією, і з кожним десятиріччям їхня кількість скорочується.

Атеросклероз, злаякісні новоутворення, діабет («лиховісна тріада» за висловом **В. Дільмана**) – основні причини смерті сучасної людини. Цю ж тріаду іноді називають «*нормальними хворобами*» старості.

Корені розвитку цих станів лежать у зниженні потужності й ефективності енергоутворення (*гіпоергії*), а також у відносному виключенні з енергетичного метаболізму жирів. Очевидним є і шлях запобігання цим станам – систематичне фізичне навантаження на рівні аеробно-анаеробного переходу.

Сумно, але факт: у нашій країні одиниці дотримуються принципів здорового способу життя. І тому навіть у межах одного покоління (20 років) ми спостерігаємо істотне зменшення популяційного прошарку, що перебуває в «безпечній зоні» здоров'я (з 8 до 0,8 %), унаслідок фізичної деградації популяції. І жодні вдосконалення лікувально-діагностичних заходів не можуть подолати виниклу ситуацію. Тобто медицина безсила, вона може подовжити життя захворілої людини, але повернути їй здоров'я вона не в змозі.

40 років тому подібна ситуація спостерігалася й у США. У той час ця країна впевнено лідирувала за показниками смертності від хвороб серця та судин. Однак там удалося переломити громадську думку, сформувати у населення правильні уявлення про можливості зберегти і зміцнити своє здоров'я. І вагома частина американців стала активно використовувати фізичні вправи з оздоровчою метою. Вони стали підраховувати спожиті з їжею калорії, оголосили війну тютюнопалінню та алкоголю. Сьогодні, за даними департаменту превентивної медицини Чиказького університету, у США 87 % жінок і 89 % чоловіків у віці 20-59 років перебувають у межах «безпечної зони» здоров'я. І от результат: із 1970 по 2002 рік смертність від інфаркту міокарда в США скоротилася удвічі, а від мозкового інсульту – утричі. Порівняємо: частка українців, яка перебуває сьогодні у «безпечній зоні» здоров'я, – менш ніж 1%.

Стає очевидним, що саме фізична деградація слов'янської популяції, яка в остаточному підсумку веде до *гіпоергії* (зниження ефектив-

ності внутрішньоклітинного утворення за межі порога, досягнутого в еволюції), є причиною різкого збільшення показників захворюваності та смертності.

Відповідно до *закона максимуму біогенної енергії Вернадського-Бауера*, у суперництві з іншими системами виживає та, яка найкраще сприяє захопленню енергії та її використанню найефективнішим способом. Слов'янська популяція внаслідок порушення умов її існування приречена (якщо ці умови не зміняться) на вимирання через зниження її популяційного енергетичного потенціалу.

Як же змінити ситуацію?

Розв'язання проблеми лежить у реалізації комплексу міжвідомчих заходів, спрямованих на зростання енергетичного потенціалу популяції та переміщення більшої її частини в «безпечну» зону здоров'я. Для цього потрібне створення нової ідеології здоров'я, нового поняттєвого апарата, нових підходів у системі управління здоров'ям. Необхідною є зміна психології, формування нових цінностей та установок суспільства. Жодне окремо взяте відомство не в змозі розв'язати таку проблему. Потрібне створення єдиної державної системи збереження та зміцнення здоров'я популяції через індивідуальне здоров'я.

Найважливішими компонентами її мають бути:

- формування у населення мотивації до збереження та зміцнення здоров'я;
- формування структур для оцінювання та моніторингу рівня здоров'я індивіда;
- створення кадрового потенціалу і матеріально-технічної бази для збереження та зміцнення здоров'я;
- створення законодавчої бази і нормативно-правових документів;
- наявність керівної структури та відповідної адміністративної вертикалі;
- створення активної частини громадськості для використання організаційного та творчого потенціалу населення тощо.

Розроблено *Концепцію державної програми боротьби з депопуляцією*. Її основні принципи:

1. Кожен індивід сам несе відповідальність за своє здоров'я. Він мусить бути суб'єктом, а не об'єктом оздоровчих заходів. Медичний працівник виступає в ролі консультанта у справі формування та реалізації оздоровчих програм.

2. Освіченість індивіда у галузі проблем збереження та зміцнення здоров'я відіграє в остаточному підсумку важливішу роль, ніж рівень лікувально-діагностичних заходів у регіоні.

3. Фізичне здоров'я індивіда визначається способом (стилем) його життя, що, своєю чергою, залежить від способу його думок. Спосіб думок індивіда — результат його духовності, розуміння того, для чого він прийшов у цей світ, і що залишить після себе.

4. Кожна людина на шляху до оздоровлення має пройти чотири сходинки: я знаю багато про здоров'я, я хочу бути здоровим, я вмію бути здоровим, я роблю все, щоб бути здоровим.

Не потребує доказів той факт, що адекватні, розумні, стратегічно правильні інвестиції у здоров'я українців та українок стануть у недалекому майбутньому важливою умовою підвищення якості життя наших співвітчизників.

Для цього важливі, як переконливо підкреслив у своїй статті «*Бережи здоров'я змолоду*» академік **Володимир Платонов**, не лише наші вітчизняні досягнення, світова пріоритетність яких не підлягає сумніву, а й сучасний передовий науково-практичний досвід розвинених країн Європи та світу. Приміром, реалізований на початку 70-х років у Фінляндії оздоровчо-профілактичний проект «*Північна Карелія*» сприяв різкому зниженню показників паління і зміні шкідливих харчових звичок з одночасним збільшенням фізичної активності населення, що, у свою чергу, істотно підвищило якість життя людей та рівень їхнього здоров'я. Становлять інтерес також загальнонаціональні програми підвищення рухової активності та боротьби з палінням, реалізовані в ряді розвинених країн світу.

У «*Глобальній стратегії ВООЗ у сфері раціону харчування, фізичної активності і здоров'я*», затвердженій Всесвітньою асамблеєю охорони здоров'я у 2004 році, сформульовано чотири головні завдання:

– зменшення чинників ризику неінфекційних хвороб у результаті нездорового харчування та недостатньої фізичної активності завдяки рішучим діям і заходам зі зміцнення здоров'я та профілактики хвороб;

– розширення загального усвідомлення і розуміння ролі раціону харчування та фізичної активності як детермінант здоров'я населення і позитивного потенціалу профілактичних заходів;

– заохочення розробки, зміцнення і здійснення національних... і громадських програм та планів дій із поліпшення раціону харчування і підвищення фізичної активності...;

– збір наукових даних і моніторинг основних впливів на раціон харчування та фізичної активності; надання підтримки науковим дослідженням... розвиток кадрових ресурсів, необхідних для зміцнення здоров'я.

Далі глобальна стратегія ВООЗ декларує моральну, технічну, матеріальну і т. п. підтримку тим національним програмам зміцнення здоров'я людей, у яких передбачено «...розвиток системи підготовки кваліфікованих фахівців із таких питань, як здоровий раціон харчування та фізична активність...».

У зв'язку з цим абсолютно не зрозуміло, чому нині, готуючи в багатьох вищих навчальних закладах України фахівців із фізичної реабілітації, ми не знаходимо їм відповідного місця в державному класифікаторі професій. Адже це означає, не багато не мало, марне витрачання бюджетних коштів... Водночас наші висококласні магістри фізичної реабілітації після досить-таки нескладної процедури нострифікації своїх дипломів можуть успішно працювати в багатьох країнах Євросоюзу на посадах фізіотерапевтів та реабілітологів.

І взагалі марнотратство – не використовувати багатющий досвід наших колишніх колег-співвітчизників із Тартуського університету (Естонія), де протягом багатьох років успішно готувалися й готуються спортивні лікарі переважно з числа випускників інститутів фізичної культури. Адже глибокі знання і досвід фахівців у сфері екстремальної діяльності людини (не буде зайвим нагадати, що високоінтенсивна змагальна і тренувальна діяльність у спорті – відмінна науково-практична модель для вивчення поведінки й підготовки, наприклад космонавтів тощо), можуть бути успішно реалізовані не тільки в галузі здоров'я людини, спорту і фізичного виховання, а й у ряді суміжних галузей народного господарства України (наприклад, у системі МНС, Міністерства оборони, СБУ тощо).

Що стосується фахівців оздоровчо-профілактичної медицини, то їх успішно готують у багатьох країнах Євросоюзу. Наприклад, у Польщі підготовкою таких фахівців займаються (не конкуруючи, а взаємодоповнюючи одне одного) академії фізичного виховання і медичні академії. В Англії, після того, як наприкінці минулого року було створено Міністерство фітнесу (його створення пов'язане зі значним збільшенням кількості людей із надмірною вагою), підготовка фахівців цього профілю покладається на факультети фізіотерапії (фізичної реабілітації) і кінезіології.

Фізична активність у розумних, адекватних дозах може замінити всі відомі ліки, але жодні ліки світу за своїми оздоровчими і про-

філактичними властивостями не можуть замінити сучасній людині фізичної активності. Слід підкреслити, що в Україні є багаті вітчизняні традиції наукової школи академіка Олександра Богомольця, науково-дослідного інституту медичних проблем фізичної культури, де зароджувалися передові ідеї і концепції валеології, геронтології, геріатрії.

У зв'язку з цим постають два запитання:

чи потрібні Україні, стан здоров'я населення якої близький до катастрофічного, висококваліфіковані фахівці в галузі здоров'я?

якщо в багатьох країнах Євросоюзу готуються фахівці з фізичної реабілітації, оздоровчо-профілактичної і спортивної медицини (тут слід підкреслити, що зазначені спеціальності в різних країнах мають різні назви, оскільки тільки до 2010 року, відповідно до резолюції Болонського процесу, планується загальноєвропейська уніфікація напрямів та спеціальностей підготовки кадрів), то чи не варто провідним українським вузам обох галузей знань (маються на увазі галузі «*Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*» та «*Медицина*») прийняти взаємодоповнюючу, взаємовигідну, консолідовану стратегію на благо здоров'я українського народу?

Список використаної і рекомендованої літератури

1. *Апанасенко Г.* Чому вимирають східні слов'яни? // Дзеркало тижня. – 2007. – 13–19 січня. – № 1 (630).
2. *Апанасенко Г.* Хто раніш вимре – Ботсвана чи Україна? // Дзеркало тижня. – 2008. – 19-25 січня. – № 2 (681).
3. *Антропов В. В.* Социальная защита в странах Европейского союза. История, организация, финансирование, проблемы. – М.: ЗАО Издательство Экономика, 2006. – 271 с.
4. *Грига І.* Закон Саттона в охороні здоров'я, або чому відстає менеджмент у соціально важливій галузі // Дзеркало тижня. – 2007. – 18–24 серпня. – № 30 (659).
5. *Дзоз В. О.* Гуманітарна політика України: проблеми формування та реалізації (соціально-філософський аналіз). – К.: Знання України, 2006. – 316 с.
6. *Дячишин В. І.* Експертна оцінка інформаційно-комунікаційних зв'язків процесу управління лікарським забезпеченням хворих кардіологічного профілю (на прикладі хворих артеріальною гіпертензією) // Вісн. УАДУ при Президентові України. – 1999. – № 4. – С. 385–391.
7. *Дячишин В. –І.* Модель управління формуванням попиту та стимулюванням збуту серцево-судинних середників на вітчизняному фарма-

цвітничному ринку на рівні лікар-пацієнт // Вісн. УАДУ при Президентові України. – 2000. – № 1. – С. 343–349.

8. *Дячишин В. И.* К вопросу о лекарственном обеспечении больных сердечно-сосудистой патологией (на примере больных артериальной гипертензией) в условиях стационара и путях его финансирования // Медицинские новости (Беларусь). – 2000. – № 2. – С. 75–77.

9. *Дячишин В. І.* Наукові основи управління медикаментозним забезпеченням на сучасному етапі формування ринкових відносин у системі охорони здоров'я: Зб. наукових праць УАДУ / За заг. ред. В. І. Лугового, В.М. Князева. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – Вип. 2. – В 4 ч. – Ч. II. – С. 328–332.

10. *Дячишин В. І.* Місце гіпертонічної хвороби в структурі захворюваності системи органів кровообігу серед дорослого населення Львівщини // Лікарська справа. – 2000. – № 3–4. – С. 103–107.

11. *Михальченко М., Самчук З.* Україна доби межичасся. Блиск та убозтво куртизанів. – Дрогобич: Видавнича фірма Відродження, 1998. – 288 с.

12. *Платонов В.* Бережи здоров'я змолоду // Дзеркало тижня. – 2006. – 9–15 грудня. – № 47 (626).

13. *Пристапа Є.* Фізична активність – найкращі ліки, або Чи потрібні Україні фахівці зі здоров'я? // Дзеркало тижня. – 2007. – 24 лютого-2 березня. – № 7 (636).

14. *Солоненко Н. Д.* Фінансування охорони здоров'я: міжнародний досвід // Вісн. УАДУ. – 1996. – № 3. – С. 186–201.

15. *Солоненко Н. Д.* Регульований ринок в охороні здоров'я: проблеми, шляхи впровадження, перспективи // Вісн. УАДУ. – 2002. – № 1. – С. 129–137.

16. *Солтман Р, Фигейрас Дж.* Реформы системы здравоохранения в Европе. Анализ современных стратегий: Пер. с англ. – М., 2000. – 431 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9

*«Для попередження хвороб немає нічого кращого
вправ тілесних»*

М. Мудров

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

План

1. Традиції здорового способу життя і становлення санітарно-гігієнічних норм в Україні (з часів Київської Русі до початку ХХІ ст.)
2. Державне політика у сфері фізичної культури і спорту: теоретичні та практичні засади.
3. Удосконалення механізмів державного управління перебудовою сфери фізичної культури і спорту.

Питання до обговорення:

1. Актуальні проблеми державного управління перебудовою сфери фізичної культури і спорту.
2. Назвіть мету та основні принципи фізичної культури.
3. Які Ви знаєте перешкоди розвитку спорту в Україні?

Практичні завдання:

I. Шляхи розбудови спортивної інфраструктури в Україні (*у формі доповідної записки до 3-х с.*).

II. Визначте найбільш концептуальні положення Закону України «Про фізичну культуру і спорт».

Фізична культура як складова загальної культури, суспільними проявами якої є фізичне виховання та масовий спорт, є важливим чинником здорового способу життя, профілактики захворювань, організації змістовного дозвілля, формування гуманістичних цінностей та створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини.

Спорт сприяє досягненню фізичної та духовної досконалості людини, виявленню резервних можливостей організму, формуванню патріотичних почуттів у громадян та позитивного міжнародного іміджу держави.

Держава реалізовує заходи, спрямовані на формування та подальше вдосконалення сфери фізичної культури і спорту. Важливим завданням є забезпечення оптимальної рухової активності громадян у повсякденній діяльності, подолання недооцінки можливостей фізичної культури у формуванні здорового способу життя та зміцненні здоров'я (передусім серед молоді) та у розв'язанні інших важливих соціально-економічних проблем.

Підлягає вдосконаленню система масового залучення дітей до початкових занять спортом, відбору найбільш обдарованих спортсменів та підвищення їхньої майстерності на етапах багаторічної підготовки, забезпечення належного рівня участі національних збірних команд у найпрестижніших світових змаганнях та проведення міжнародних, всеукраїнських спортивних заходів, створення розгалуженої мережі сучасних спортивних споруд як для потреб спорту вищих досягнень, так і для потреб масового спорту. Необхідно усунути розбалансованість між обсягами підготовки та реальними потребами у фахівцях з фізичної культури і спорту, потребує вдосконалення кваліфікація кадрів.

Держава стимулює об'єднання зусиль заінтересованих державних, громадських, приватних організацій та широких верств населення для визначення стратегічних напрямів розвитку сфери фізичної культури і спорту, прогнозування перспективних процесів, використання системного і програмно-цільового підходів у розробленні та здійсненні практичних заходів.

Метою розвитку фізичної культури і спорту є:

– створення умов для забезпечення оптимальної рухової активності кожної людини впродовж усього життя, досягнення нею достатнього рівня фізичної та функціональної підготовленості, сприяння соціальному, біологічному та психічному благополуччю, поліпшенню стану здоров'я, профілактиці захворювань і фізичній реабілітації;

– залучення до дитячо-юнацького та резервного спорту обдарованих осіб, створення умов для максимальної реалізації їхніх здібностей у спорті вищих досягнень, задоволення видовищних запитів населення, формування у громадян почуття гордості за свою країну, підвищення авторитету держави у світовому спортивному русі.

Державна політика у сфері фізичної культури і спорту спрямовується на вирішення таких завдань:

- формування у населення сталих традицій та мотивацій щодо фізичного виховання і масового спорту як важливого чинника забезпечення здорового способу життя;
- удосконалення форм залучення різних груп населення до регулярних та повноцінних занять фізичною культурою і спортом;
- удосконалення на науково обґрунтованих засадах системи дитячо-юнацького спорту;
- підвищення якості відбору обдарованих осіб до системи резервного спорту, створення умов для розвитку індивідуальних здібностей спортсменів на етапах багаторічної підготовки;
- удосконалення системи формування та підготовки національних збірних команд, передусім з олімпійських видів спорту;
- переорієнтування системи керівництва сферою фізичної культури і спорту на забезпечення поєднання зусиль організацій фізкультурно-спортивної спрямованості; сприяння поширенню клубної системи у сфері фізичної культури і спорту;
- будівництво за підтримки органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування сучасних спортивних споруд, належне їх обладнання та використання;
- удосконалення економічних засад у сфері фізичної культури і спорту, запровадження ефективних моделей її кадрового, фінансового, матеріально-технічного, наукового, медичного та інформаційного забезпечення.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА МАСОВИЙ СПОРТ (СПОРТ ДЛЯ ВСІХ) У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Здоровий спосіб життя є визначальним чинником забезпечення тривалості активного життя, соціального, біологічного та психічного благополуччя громадян і передбачає оптимальну рухову активність, раціональне харчування, здоровий сон, додержання гігієнічних правил, відмову від тютюнокуріння, вживання наркотиків та зловживання алкоголем.

Фізичне виховання і масовий спорт є важливою складовою процесу повноцінного розвитку людини та її виховання, дієвим засобом профілактики захворювань, підготовки до високопродуктивної праці, захисту Батьківщини, забезпечення творчого довголіття, організації змістовного дозвілля, запобігання антигромадським проявам.

Формування та реалізація бажання використовувати рухову активність у повсякденній діяльності відбувається на підставі індивідуальних особливостей і потреб кожної людини. Першочергового значення набуває формування у громадян переконання у необхідності регулярного використання різноманітних форм фізичного виховання та масового спорту. Зміст і обсяг відповідних занять визначається на підставі науково обґрунтованих норм для окремих груп населення, наявних мотивів і цінностей, з характеру рухової активності людини у професійній діяльності, навчанні та побуті.

В основу вітчизняної системи фізичного виховання покладено комплекс показників обсягу щотижневої рухової активності, рівень спеціальних знань про особливості рухової активності сучасної людини, її фізичний розвиток, стан функціональних систем організму, фізичної працездатності та рухових здібностей.

Завданнями держави у сфері фізичного виховання і масового спорту є:

- розроблення та реалізація концепції сімейного активного дозвілля;
- удосконалення системи фізичного виховання у закладах дошкільної, загальноосвітньої, професійно-технічної та вищої освіти;
- реформування системи фізичної підготовки та масового спорту на підприємствах, в установах та організаціях;
- підвищення ефективності фізичної підготовки у Збройних Силах України, інших військових формуваннях та правоохоронних органах;
- стимулювання розвитку ринку оздоровчих, рекреаційних та реабілітаційних послуг, гарантування їх доступності та якості;
- створення умов для залучення до масового спорту інвалідів та соціально незахищених громадян, членів їхніх сімей;
- заохочення розвитку ветеранського руху у сфері фізичної культури і спорту; створення умов для розвитку дитячого спорту;
- охоплення всіх дітей системою короткочасного навчання основних елементів певних видів спорту для ознайомлення з цінностями спорту та виявлення схильності до подальших занять;
- забезпечення органічного взаємозв'язку між фізичним вихованням, масовим спортом та спортом вищих досягнень.

(Закон України «Про фізичну культуру і спорт»).

АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Фізичне виховання – невід’ємна частина освітньої системи у всіх цивілізованих країнах. Воно має свою теорію, програми, методичні підходи тощо. За доступний проміжок часу розвитку теорії фізичного виховання в ідейну основу її закладалися інтереси тієї або іншої соціально-суспільної формації. Як правило, ці інтереси відбивалися у формуванні військово-прикладних навичок у період підготовки до війни, наприклад довоєнні нормативи ГПО: метання гранати, подолання смуги перешкод, надівання протигаза і т. п.

Зв’язок фізичного виховання з практичним життям того або іншого суспільства реалізовувався у формуванні трудових прикладних навичок. Проголошувався також принцип усебічного гармонійного розвитку особистості. Оздоровча спрямованість фізичного виховання як принцип також була в ідейно-теоретичній основі, зокрема радянської системи фізичного виховання, проте цей принцип не переважував. В українській системі фізичного виховання принцип оздоровчої спрямованості ще донедавна також не був домінуючим: більше йшлося про гармонійний розвиток особистості, розвиток рухових навичок тощо.

З метою створення умов для реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту були опрацьовані заходи щодо подальшого її удосконалення, які знайшли своє відображення у *Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту*, на основі якої здійснена нова редакція Закону України «*Про фізичну культуру і спорт*». Ці заходи визначають організаційну побудову та функціонування сфери фізичної культури і спорту в Україні на довгостроковий період з урахуванням стратегії розвитку держави та світового досвіду, а їх основною метою є орієнтація українського суспільства на поетапне формування у державі ефективної системи фізичної культури і спорту.

Дітям, які засвоїли основи окремих видів спорту, слід надавати можливість використовувати ці навички протягом усього життя для оптимізації своєї рухової активності, а найбільш обдаровані повинні переходити в систему дитячо-юнацького і резервного спорту та спорту вищих досягнень. Громадянам, які в процесі багаторічної підготовки не досягли достатнього рівня для переходу на наступний етап спортивного вдосконалення, мають створювати умови для повоцінного використання їхнього потенціалу у масовому спорті.

Що ж стосується пріоритету принципу оздоровчої спрямованості, то це має знайти практичне втілення у програмному змісті, методах та формах оптимізації фізичного виховання, нормативах фізичної підготовки. На перше місце слід поставити розвиток загальної витривалості, яка й удосконалює аеробну здатність, підвищуючи ефективність аеробного енергоутворення. До вправ, які розвивають загальну витривалість, належать так звані циклічні вправи – ходьба, біг у помірному темпі, велосипед, лижі тощо.

Істотну роль у збереженні здоров'я відіграють і силові якості. Саме завдяки силовим можливостям «м'язового корсету», а також м'язових груп, які забезпечують рух у великих суглобах, забезпечується збереження правильної постави та нормальна функція хребцевого стовпа, необхідна для нормальної життєдіяльності, амплітуда руху в суглобах. Якщо знижуються сила й силова витривалість основних м'язових груп, формуються захворювання опорно-рухового апарата – від порушень постави й остеохондрозу хребцевого стовпа до захворювань суглобів (унаслідок погіршення харчування їхніх хрящових поверхонь). У формуванні правильної постави значна роль належить координації, яка сприяє сенсорному контролю розташування тіла та його окремих частин.

З викладеного випливає, що програма фізичного виховання в школі (і ВНЗ) має в основному ставити за мету розвиток і збереження фізичних якостей, насамперед – загальної витривалості. Виходячи з прогностичної значимості захворювань, які розвиваються внаслідок зниження функціональних резервів систем організму, рейтинг фізичних якостей у програмах фізичного виховання повинен бути таким: загальна витривалість, швидкісно-силові і силові якості, спритність. Завдання розвитку рухових вмінь і навичок має виходити на другорядний план. Нормативи фізичної підготовки необхідно встановлювати, орієнтуючись на критерії «безпечного рівня» здоров'я – рівні розвитку фізичних якостей, які перешкоджають формуванню захворювання. Але досягнення цього рівня – процес поступовий і не терпить авральних заходів.

Список використаної і рекомендованої літератури

1. Апанасенко Г. Чому вимирають східні слов'яни? // Дзеркало тижня. – 2007. – 13–19 січня. – № 1 (630).
2. Апанасенко Г. Смерть під час фізри // Дзеркало тижня. – 2008. – 1–8 листопада. – № 41 (720).

3. *Вострокнутов Л. Д.* Фізична культура в Україні від часів Київської Русі до початку ХХ ст.: соціально-нормативний аспект: (Історіогр. ситуація та джерельна база) // Вісн.ун-ту внутріш. справ. – Х.,1998. – Вип. 3–4. – С. 137–143.

4. Если хочешь быть здоров: Сборник. / Сост. А. А. Исаев. – М.: Мол. Гвардия, 1987. – 367 [1] с., ил. – (Б-ка молодой семьи. Т. 3).

5. *Закопайло С.А.* Педагогічні основи виховання в юнаків 10–11 класів цінностей здорового способу життя: Дис... канд. пед. наук: 13.00.07 – теорія і методика виховання. – К., 2003. – 201 с.

6. Навчання здоровому способу життя на засадах розвитку навичок через систему шкільної освіти: оцінка ситуації. / О.М. Балакірева (кер. авт. кол.), Л. С. Ващенко, О. Т. Сакович та ін. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – 108 с.

7. Фізична культура як невідмінна складова формування здорового способу життя молоді. / О. О. Яременко (кер. авт. кол.), О. Д. Дубогай, Р. Я. Левін, Л. В. Буцька. – К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2005 – Кн. 6. – 124 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 10

«Туризм запобігає емоційному колапсу сучасної людини, яка живе в прискореному ритмі. Туризм виступає як сфера надання послуг з психологічного розвантаження та відтворення нових чуттєво-емоційних сторін внутрішнього світу людини. Туристська активність розвиває людину і як працівника, і як споживача, і як особистість»

Ольга Головащенко

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ТУРИЗМУ

План

1. Туризм як форма соціальної активності людини.
2. Формування організаційної структури управління туризмом.
3. Державне регулювання сфери туризму на регіональному рівні.
4. Удосконалення організаційно-економічних механізмів державного управління розвитком туризму.

Питання до обговорення:

1. Окресліть перспективні напрями розвитку туристичної індустрії в умовах обмежених фінансових ресурсів.
2. Назвіть основні нормативно-правові акти у сфері туризму.
3. Які Ви знаєте перешкоди розвитку зеленого туризму в Україні?

Практичні завдання:

I. Складіть місячний план краєзнавчо-просвітницької роботи органів місцевого самоврядування.

II. Вкажіть найбільш слабкі, на Ваш погляд, модулі системи органів управління туризмом. Обґрунтуйте, чому Ви вважаєте їх такими.

III. Складіть план аналітичної записки «Про сучасний стан і тенденції розвитку туристичної сфери (на прикладі конкретного району чи області)».

IV. Використовуючи нижченаведені дані, дайте оцінку туристичної привабливості України.

Україна посідає одне з провідних місць у Європі за рівнем забезпеченості природними та історико-культурними ресурсами, здатними стимулювати значний інтерес у вітчизняних та іноземних туристів. *Курортні та рекреаційні території нашої держави становлять близько 9,1 млн. га, тобто 15 % території.* Експлуатаційні запаси мінеральних вод дають змогу використовувати їх в об'ємі понад 64 тис. куб. метрів на добу. *На державному обліку в Україні перебуває понад 130 тис. пам'яток, з них 57206 – пам'ятки археології (418 з яких національного значення), 51364 – пам'ятки історії (142), 5926 – пам'ятки монументального мистецтва (44), 16293 – пам'ятки архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва та ландшафтні (3541).*

У нашій державі функціонує 61 історико-культурний заповідник, 13 мають статус національних. До Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО включено Софійський собор з архітектурним ансамблем, Києво-Печерську лавру, історичний центр м. Львова, геодезичну дугу Струве, букові праліси Карпат.

В Україні налічується 1230 закладів готельного господарства (загальна кількість місць – 104 тис.), які щороку обслуговують близько 4 млн. людей (17,5 % із них – іноземці). 3,3 тис. санаторно-курортних і оздоровчих закладів загальною місткістю близько 481 тис. ліжок щороку приймають майже 3,2 млн. відпочивальників (14 % – іноземці).

Наукове, методичне й кадрове забезпечення у сфері туризму та курортів здійснюють понад 130 вищих навчальних закладів (а це – тисячі майбутніх менеджерів турфірм), чотири науково-дослідні інститути Міністерства охорони здоров'я України та Науковий центр розвитку туризму Міністерства культури і туризму України.

За оцінками вітчизняних і зарубіжних фахівців, надходження від туризму до бюджетів усіх рівнів можуть становити стільки ж, скільки отримують нині країни, сумірні з Україною за туристично-рекреаційним потенціалом, – щонайменше 10 млрд. доларів. Окрім припливу коштів, туризм вирішує й чимало інших актуальних завдань: забезпечує виконання економічних, соціальних і гуманітарних функцій держави, сприяє збереженню довкілля та культурної спадщини, створенню робочих місць, збільшенню питомої ваги сфери послуг у структурі ВВП.

(Винниченко І. Ваше слово, панове олігархи! // Дзеркало тижня. – 2008. – 16-22 серпня. – № 30 (709).

АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Реалізація стратегічних завдань підвищення ефективності використання соціально-економічного потенціалу країни та її регіонів спонукає до пошуку потенційно значущих, проте досі мало освоєних видів економічної діяльності. Одним з найменш розвинутих, проте украй перспективних секторів економіки України є потенціал туристично-рекреаційного сектору України.

Розвиток туризму має величезне системне значення для національного соціально-економічного розвитку, оскільки є:

- засобом поліпшення міжнародного іміджу України, популяризації у світі її потенціалу, можливостей, конкурентних переваг, що зрештою сприятиме поліпшенню інвестиційного іміджу країни;

- додатковим чинником розвитку людського капіталу, як у фізичному (реалізація рекреаційних ресурсів для зміцнення здоров'я нації), так і в духовному (поширення світогляду, обізнаності з національною культурною спадщиною тощо через туристичні послуги) вимірі;

- чинником припливу до країни додаткових фінансових ресурсів від експорту туристичних послуг, які спрямовуватимуться на розбудову туристичної та побутової (у тому числі готелі, заклади громадського харчування, сфери розваг тощо) інфраструктури всередині країни;

- засобом реалізації ресурсів розвитку територій, у тому числі тих, які набули депресивних ознак, залучення до них додаткових фінансових та трудових ресурсів, грошових потоків тощо; мотивом для розвитку регіональної транспортної та телекомунікаційної інфраструктури, що, зрештою, позитивно відбивається на якості життя громадян та підприємницькому кліматі в країні.

Чинники глобалізації в цілому позитивно впливають на світовий ринок туристсько-рекреаційних послуг. Поліпшення світової кон'юнктури, лібералізація зовнішньоекономічних зв'язків, збільшення вільного часу, оплачуваних відпусток та підвищення рівня доходів населення сприяли формуванню єдиного туристичного простору, відкриттю нових туристичних напрямів, збільшенню світових туристичних потоків, зростанню тривалості та дальності подорожей, збільшенню витрат на транспортні послуги та загальних витрат під час поїздок тощо.

Щорічно у світі темпи приросту прибутків туристичного сектору становлять понад 5 %, а середні темпи приросту валютних надходжень від функціонування рекреаційної сфери – близько 10 %. За прогнозними розрахунками експертів Всесвітньої туристичної органі-

зації, світовий ринок туристсько-рекреаційних послуг має значний потенціал до нарощування темпів свого розвитку.

В Україні розвиток бізнесу в туристсько–рекреаційній сфері поки що перебуває на початковій стадії, проте має значні перспективи розвитку. Цьому сприяють:

- наявність значного природного рекреаційного потенціалу та його значна роль у стимулюванні соціально-економічного розвитку регіонів України;
- вигідне геополітичне розташування України, розвинута мережа транспортних сполучень;
- загальносвітові тенденції розвитку сфери послуг, серед яких пріоритетні позиції належать туристсько-рекреаційній діяльності;
- розвиток міжнародного туризму та розширення вітчизняного ринку туристичних послуг;
- зростання фактичного та потенційного попиту на туристичні послуги, пов'язане з розвитком людського потенціалу країни, і поліпшенням добробуту населення, збільшенням його культурно-пізнавальних потреб.

У *«Доповіді про конкуренцію у сфері туризму і подорожей»* Всесвітнього економічного форуму в Давосі у 2007 р. було розраховано індекс туристичної привабливості 124 країн світу. П'ятірку лідерів індустрії туризму склали Швейцарія, Австрія, Німеччина, Ісландія, США. *Україна ж, незважаючи на такі об'єктивні передумови, як вигідне геополітичне розташування в центрі Європи, наявність значного туристично-рекреаційного потенціалу, сприятливий клімат, багаті флора і фауна, численні культурно-історичні пам'ятки світового рівня, посіла лише 78 місце.*

У чинному Законі України *«Про туризм»* (1995 р.) туризм визначено як один з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури. Це визначення цілком відповідає рекомендаціям Гаазької міжпарламентської конференції з туризму (10-14 квітня 1989 р.), де зазначено: *«Країни повинні визначити свої національні пріоритети та роль туризму в «ієрархії» таких пріоритетів, а також оптимальну стратегію розвитку туризму в рамках цих пріоритетів».*

Водночас низька дієвість державного управління рекреаційним комплексом України, несформованість протягом тривалого періоду стратегічного бачення його розвитку зумовили виникнення та поширення низки проблем, які перешкоджають ефективному розвитку рекреаційної сфери країни. Найбільш вагомими серед цих проблем є:

- тінізація надання послуг у рекреаційній сфері;
- дефіцит інвестицій, значний ризик обмеження іноземних інвестицій (особливо довгострокових) у розвиток рекреаційної сфери;
- відсутність практики комплексного використання курортно-оздоровчих територій;
- недостатня розвиненість інфраструктури рекреаційної сфери та обслуговуючих галузей;
- відсутність ефективної системи захисту прав та інтересів туристів;
- незадовільний стан матеріально-технічної бази, високий рівень зношеності основних фондів рекреаційної сфери;
- низький рівень та якість послуг, що надаються в туристичній та курортно-оздоровчій сфері, їх невідповідність світовим стандартам;
- невваженість цінової політики у сфері.

Використати розвиток сфери туризму для забезпечення прискорення соціально-економічного розвитку країни націлює указ Президента України від 21 лютого 2007 р., яким оголошено *2008 р. Роком туризму і курортів в Україні*. На реалізацію указу прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України, яким затверджено План заходів з проведення у 2008 р. Року туризму і курортів в Україні. Президентом обласним державним адміністраціям було дано доручення розробити регіональні програми збереження й використання об'єктів культурної спадщини з урахуванням запитів сфери туризму і взяти участь у розробці нової стратегії розвитку туризму в Україні.

Уперше за роки незалежності було зроблено спробу створити науково обґрунтований проект «*Стратегія розвитку туризму і курортів в Україні*». Документ враховує досвід багатьох країн світу, що досягли значних успіхів у розвитку і використанні туристично-рекреаційного потенціалу. У ньому визначено мету, завдання та принципи, пріоритетні напрями, етапність і механізми реалізації відповідно до ключових положень Указу Президента України «*Про заходи щодо розвитку туризму і курортів України*». Проект Стратегії за основними методологічними підходами гармонізовано з аналогічними документами провідних туристичних країн світу (Польща, Туреччина, Італія, Іспанія), конкретизовано відповідно до умов і стану розвитку туризму в Україні. У Стратегії вперше визначено, що сталий розвиток туризму в Україні буде забезпечено за рахунок формування простору високої туристичної привабливості на базі раціонального й ефективного використання регіонального ресурсного потенціалу. Зокрема, шляхом формування системи туристичних центрів, так

званих опорних туристичних каркасів території, з наступною розбудовою їх інфраструктури. З часом регіональні туристичні центри різного рівня з'єднаються між собою мережею національних туристичних маршрутів і представлятимуть Україну іноземним туристам, а вітчизняним – надаватимуть можливості глибше знайомитися з природними та історико-культурними скарбами Батьківщини, відпочивати на бальнеологічних та кліматичних курортах, займатися улюбленими видами спорту, відвідувати різноманітні фестивалі тощо. Особливий наголос зроблено на створенні єдиної системи маркетингу в сфері туризму, включно із заходами з формування позитивного іміджу країни та її регіонів. Стратегія також встановлює допустимі межі державного та самоврядного регулювання у сфері туризму, передбачає посилення юридичної відповідальності за якість і безпеку туристичних послуг, в тому числі захист прав українських громадян як туристів за кордоном.

У розрізі підготовки до проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 р. з футболу урядом України опрацьовується туристична концепція, яка передбачає розробку туристичних програм для учасників і гостей турніру з метою забезпечення їх дозвілля, ознайомлення з культурою і історичною спадщиною нашої держави, рекламування України як привабливого туристичного регіону. Розроблено також проект концепції Державної цільової програми *«Забезпечення підготовки і проведення в Польщі і Україні фінального турніру чемпіонату Європи 2012 з футболу»* на 2007-2012 рр., який передбачає створення сучасної транспортної інфраструктури та сучасних систем надання допомоги у випадках надзвичайних ситуацій; будівництво, реконструкцію та ремонт автомобільних доріг, залізниць, аеропортів, діючих готелів та студентських гуртожитків; здійснення необхідних реставраційно-ремонтних робіт будівель театрів, музеїв, Національних заповідників, парків культури і відпочинку; створення художніх салонів, книгарень, тимчасових ярмарків тощо. З цієї ж метою 19 листопада 2007 р. Кабінетом Міністрів України внесено зміни до Правил оформлення візових документів для в'їзду в Україну, якими передбачено запровадження нового типу віз «Ф» для в'їзду в Україну з метою організації та проведення чемпіонату Європи 2012 р. з футболу. У 2007 р. було відновлено фінансування розвитку туристсько-рекреаційної сфери з Державного бюджету України. Розмір фінансової підтримки розвитку туризму у 2008 р.

збільшився майже в 6 разів порівняно з 2005 р. та становив 20,3 млн. грн. Одночасно, починаючи з 2007 р. у межах Міжгалузевої програми забезпечення захисту та безпеки туристів на 2007–2012 рр. здійснюється фінансування підвищення безпеки іноземних туристів на території України, вітчизняних туристів за кордоном та вітчизняних туристів на території України. Кредитування державного бюджету на ці потреби у 2008 р. порівняно з попереднім періодом збільшилося в 1,6 р.

Таким чином, перетворення туристсько-рекреаційної сфери на прибуткову галузь національної економіки потребує удосконалення державної політики у цій сфері, здійснення її реформування, розробки та впровадження нових, ефективних механізмів стимулювання розвитку.

Список використаної і рекомендованої літератури

1. *Гавран В. Я.* Складові оцінки інвестиційної привабливості рекреаційно-туристичного комплексу України // Вісник НУ «Львівська політехніка»: Проблеми економіки та управління. – Львів: Видавництво НУ «Львівська політехніка». – 2001. – № 425. – С. 151–156.

2. *Головащенко О. В.* Туризм як соціальне явище і його розвиток в Україні // Нова парадигма: Альманах наукових праць. Випуск 17. – Запоріжжя: Видавництво ЗДУ, 2000. – С. 6–10.

3. *Головащенко О. В.* Туризм як форма активності сучасної особи // Грані: Науково-теоретичний та громадсько-політичний альманах. Випуск 4. – Дніпропетровськ, 2000. – С. 41–43.

4. *Головащенко О. В.* Соціальні функції і види туризму в перехідному суспільстві // Нова парадигма: Альманах наукових праць. Випуск 18. – Запоріжжя: Видавництво ЗДУ, 2000. – С. 23–27.

5. *Головащенко О. В.* Туристична діяльність: людинотворчий вимір // Нова парадигма: Альманах наукових праць. Випуск 20. – Запоріжжя: Видавництво ЗДУ, 2000. – С. 42–47.

6. *Давиденко Л. І.* Удосконалення регіональної системи управління туризмом // Державне управління процесами життєдіяльності і галузевого розвитку регіону: Зб. наук. пр. Донецької державної академії управління. – Т. V. – Вип. 25. – Сер. Державне управління. – Донецьк: Донецька державна академія управління, 2003. – С. 230–234.

7. *Давиденко Л. І.* Управління туризмом та курортами у Донецькій області: досвід та шляхи удосконалення // Менеджер. – 2004. – № 3. – С. 113–117.

8. *Давиденко Л. І.* Формування організаційної структури управління туризмом // Менеджер. – 2004. – № 4. – С. 57–63.
9. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 30. – Ст. 2132.
10. *Жукова Н.Л.* Роль психологических факторов в формировании рынка туристических услуг // Культура народов Причерноморья. – 2001. – №22. – С. 54–58.
11. *Захарін С.* Потоки зростають. А от доходи... // Дзеркало тижня. – 2008. – 4–10 жовтня. – № 37 (716).
12. Організація туристичної діяльності в Україні // <http://www.library.if.ua/books/31.html>.
13. Порядок провадження торгівельної діяльності та правила торгівельного обслуговування населення: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 червня 2006 р. № 833 // www.tourism.gov.ua.
14. Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення // ДСТУ 4527:2006. // www.tourism.gov.ua.
15. Про затвердження Плану заходів з підготовки та проведення у 2008 році Року туризму і курортів в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 884-р від 17 жовтня 2007 р. // <http://search.liga.net>.
16. Про затвердження Плану заходів щодо державної підтримки розвитку сільського туризму на 2006-2010 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 липня 2006 р. № 373-р // www.rada.gov.ua.
17. Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні: Указ Президента України № 136/2007 від 21 лютого 2007 року // Урядовий кур'єр. – 2007. – № 37.
18. Про порядок надання послуг з тимчасового розміщення (проживання): Постанова Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 р. № 297 // www.tourism.gov.ua.
19. Про туризм: Закон України № 324 від 15 вересня 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 31. – Ст. 241.
20. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2007 // www.weforum.org/pdf/tourism/Part1.pdf.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Абанкина И., Абанкина Т., Осовецкая Н.* Финансирование культуры в европейских странах: обзор подходов и методов // <http://www.strana-oz.ru>.
2. *Акуленко В. І., Мельничук О. І.* Міжнародне право охорони культурної спадщини // Пам'ятки України: історія та культура. – 2005. – № 1. – С. 144–153.
3. *Алексенко А. П.* Природа духовності: Монографія. – Харків: Факт, 2004. – 240 с.
4. *Алферов Ж. И.* Наука и общество. – СПб.: Наука, 2005. – 383 с.
5. *Андрущенко В., Михальченко М.* Гуманізм і гуманітаризм: спільне і специфічне // Вища освіта України. – 2005. – № 4. – С. 5–12.
6. *Андрущенко В. П.* Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу. – К.: ТОВ Атлант ЮЕмСі, 2005. – 498 с.
7. *Антропов В. В.* Социальная защита в странах Европейского союза. История, организация, финансирование, проблемы. – М.: ЗАО Издательство Экономика, 2006. – 271 с.
8. *Апанасенко Г.* Чому вимирають східні слов'яни? // Дзеркало тижня. – 2007. – 13–19 січня. – № 1 (630).
9. *Апанасенко Г.* Хто раніш вимре – Ботсвана чи Україна? // Дзеркало тижня. – 2008. – 19–25 січня. – № 2 (681).
10. *Астахова Е. В.* Кадровый корпус высшей школы Украины: метаморфозы развития: Монография. – Х.: Изд-во НУА, 2006. – 188 с.
11. *Афонін Е. А., Бандурка О. М., Мартинов А. Ю.* Велика розтока (глобальні проблеми сучасності: соціально-історичний аналіз). / Укр. тов-во сприяння соц. інноваціям, Від. інф.-бібл. забезпечення Апарату Верховної Ради України. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2002. – 352 с.
12. *Бадрак В.* Геній проти схем // Дзеркало тижня. – 2008. – 22–28 березня. – № 11 (690).
13. *Бакальчук В. О.* Феномен «маргінального» в культурній політиці України // Нова парадигма: Журнал наукових праць. – К.: НПУ ім. Драгоманова, 2005. – Вип. 51. – С. 51–60.
14. *Бакальчук В. О.* Культурна самобутність як стратегічний пріоритет культурної політики України // Зб. наук. пр. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – Запоріжжя: ЗДІА. – 2006. – Вип. 26. – С. 123–134.
15. *Бакальчук В. О.* Культурна самобутність як фактор національної безпеки України: гуманітарний аспект // Стратегічна панорама. – 2006. – № 2. – С. 167–171.

16. Балабанова Н. Суспільство знань та інновацій: шлях до майбутнього України. – К.: Арістей, 2005. – 104 с.

17. Батіщева О. С. Випробування глобалізацією: Проблема нееквівалентності міжкультурного обміну // Ефективність державного управління: Зб. наук. пр. ЛРІДУ УАДУ при Президентіві України / За заг. ред. А. О. Чемериса. – Львів: ЛРІДУ УАДУ, 2003. – Вип. 3. – С. 55–61.

18. Батіщева О. С. Державна підтримка кіноіндустрії: Світовий досвід // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. ДРІДУ НАДУ при Президентіві України / За ред. С. М. Серьогіна. – Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2006. – Вип. 2 (24). – С. 148–159.

19. Бебик В. М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка паблік рилейшнз: Монографія. – К.: МАУП, 2005. – 440 с.

20. Бевзенко Л. Д. Социальная самоорганизация. Синергетическая парадигма: возможности социальных интерпретаций. – К.: Институт социологии НАН Украины, 2002. – 437 с.

21. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. / В. Л. Иноземцев (пер. с англ.). – М.: Akademia, 1999. – 787 с.

22. Бережной Н. М. Человек и его потребности. / Под ред. В. Д. Диденко. – М.: ФОРУМ, 2001. – 159 с.

23. Бех В. П. Генезис соціального організму країни: Монографія. – 2-е вид. доп. – Запоріжжя: Просвіта, 2000. – 288 с.

24. Беланова Р. А. Гуманізація та гуманітаризація освіти в класичних університетах (Україна-США): Монографія. – К.: Центр практичної філософії, 2001. – 216 с.

25. Бодак В. А. Релігія і культура: взаємодія та взаємовплив. – Київ–Дрогобич: КОЛО, 2005. – 305 с.

26. Борецька Н. П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми. – Донецьк: Янтра, 2001. – 352 с.

27. Братаніч Б. В. Філософія соціально-орієнтованого маркетингу в освіті. – Д.: Інновація, 2005. – 224 с.

28. Вайцзеккер Эрнст фон и др. Фактор четыре. Затрат – половина, отдача – двойная: Новый доклад Римскому клубу. / Э. фон Вайцзеккер, Э. Б. Ловинс, Л. Х. Ловинс. – М.: Академия, 2000. – 400 с.

29. Вареник Н. Філантропія як сімейна традиція // Дзеркало тижня. – 2005. – № 42. – С. 22.

30. Виконання Україною Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. / Державний комітет України у справах сім'ї та

молоді. Програма Розвитку ООН. / В. Танцюра (ред.), О. Кириченко, С. Пятериков (фото), В. Морський. – К.: Навчальна книга, 2003. – 222 с.

31. *Виноградов О.* Солідарні системи в державному управлінні охороною здоров'я // 36. наукових праць НАДУ. – 2006. – Вип. 1. – С. 284–295.

32. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник. / За редакцією В. Г. Кременя. Авторський колектив: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубінко, І. І. Бабин. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2004. – 384 с.

33. Вища освіта України: Методологічні та соціально-виховні проблеми модернізації: Монографія. / Під загальною редакцією В. П. Андрущенка, М. І. Михальченка, В. Г. Кременя. – К.: ДЦССМ, Запоріжжя, ЗДУ, 2002. – 440 с.

34. *Вікторів В. Г.* Управління якістю освіти (соціально-філософський аналіз): Монографія. – Дніпропетровськ: Пороги, 2005. – 286 с.

35. *Власюк О. С.* Індекс людського розвитку: досвід України. / О. С. Власюк, С. І. Пирожков. – К.: ПРООН, 1995. – 84 с.

36. *Гаврилишин Б.* Національна ідея, утопія чи реальна можливість? // Дзеркало тижня. – 2006. – № 5. – С. 12.

37. *Галковська Т.* У точці біфуркації // Дзеркало тижня. – 2005. – № 23. – С. 15.

38. *Гальчинський А.* Кінець тоталітарного соціалізму. Що далі? – К.: Українські пропілеї, 1996. – 160 с.

39. *Геник С.* Усе починається з родини. – Івано-Франківськ: Сіверсія ЛТД, 1998. – 725 с.

40. Глобальные тенденции развития человечества до 2015 года. /Пер. с англ. М. Леоновича; Под ред. К. Жвакина. – Екатеринбург: У-Фактория, 2002. – 120 с.

41. *Головащенко О. В.* Туризм як соціальне явище і його розвиток в Україні // Нова парадигма: Альманах наукових праць. Випуск 17. – Запоріжжя: Видавництво ЗДУ, 2000. – С. 6–10.

42. *Головащенко О. В.* Соціальні функції і види туризму в перехідному суспільстві // Нова парадигма: Альманах наукових праць. Випуск 18. – Запоріжжя: Видавництво ЗДУ, 2000. – С. 23–27.

43. *Горбатенко В. П.* Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть. Монографія. – К.: Видавничий центр Академія, 1999. – 240 с.

44. *Горський В. С.* Біля джерел: (Нариси з історії філософії культури України). – К.: Вид. дім Києво-Могилянська академія, 2006. – 262 с.

45. *Грига І. М.* Ваш вихід, менеджери! // Дзеркало тижня. – 2005. – № 5. – С. 17.

46. *Гриненко А. М.* Соціальна політика: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. – К.: КНЕУ, 2004. – 309 с.
47. *Гриценко О.* Культура і влада. Теорія і практика культурної політики в сучасному світі. – К., 2000. – 228 с.
48. *Гриценко О.* Пророки, пірати, політики і публіка. Культурні індустрії й державна політика в сучасній Україні. / О. Гриценко, В. Солодовник. – К.: К. І. С., 2003. – 168 с.
49. *Гришнова О. А.* Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. – К.: Т-во Знання, КОО, 2001. – 254 с.
50. *Гулевич О. Ю.* Трансформація зайнятості та ринку праці сфери культури України. – К.: НАН України, Рада по вивченню продуктивних сил України, 2001. – 80 с.
51. *Гулевич О. Ю.* Основні тенденції функціонування ринку праці сфери культури України // Регіональна економіка. – 2001. – № 4. – С. 166–172.
52. Гуманітарна політика Української Держави в новітній період: Монографія. / За ред. С. І. Здіорука. – К.: НІСД, 2006. – 403 с.
53. *Гусаченко В. В.* Трансгресии модерна. – Харьков: ООО Озон-Инвест, 2002. – 400 с.
54. *Даніл'ян О. Г.* Соціальні протиріччя у посттоталітарних системах: методологія дослідження та розв'язання. – Харків: Основа, 1998. – 254 с.
55. *Даценко І. І.* Основи загальної і тропічної гігієни. / І. І. Даценко, Р. Д. Габович. – К.: Здоров'я, 1995. – 424 с.
56. *Десмонд Дайнен.* Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції. / Пер. з англ. – К.: К. І. С., 2006. – 696 с.
57. *Джура О. Д.* Соціальні фактори професійного самовизначення особи // Мультиверсум. Філософський альманах. Випуск 31. – К.: Український центр духовної культури. – 2002. – С. 49–58.
58. *Джура О. Д.* Культурне поле професійної самовизначеності особистості. // Мультиверсум. Філософський альманах. Випуск 36. – К.: Український центр духовної культури. – 2003. – С. 201–213.
59. *Дзвінчук Д. І.* Державне управління освітою в Україні: тенденції і законодавство. — К.: ЗАТ НІЧЛАВА, 2003. – 240 с.
60. *Дзвінчук Д. І.* Освіта нового суспільства і сутнісні аспекти її філософських засад // Нова парадигма. – 2005. – Випуск 42. – С. 61–70.
61. *Дзвінчук Д. І.* До філософії управління розвитком освіти в трансформаційних суспільствах // Грані. – 2005. – № 6 (44). – С. 93–97.
62. *Дзвінчук Д. І.* Освіта в історико-філософському вимірі: тенденції розвитку та управління: Монографія. – К.: Нічлава, 2006. – 378 с.

63. *Дзвінчук Д. І.* Менеджмент організацій: Конспект лекцій. / Д. І. Дзвінчук, В. І. Малімон, В. П. Петренко. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. – 272 с.
64. *Дзоз В. О.* Освітня справа як складник гуманітарної політики держави // Вища освіта України. – 2004. – № 4. – С. 36–40.
65. *Дзоз В. О.* Гуманітарна політика України як відповідь викликам сучасного суспільного розвитку // Вища освіта України. – 2005. – № 3. – С. 65–69.
66. *Дзоз В. О.* Нормативно-правове поле державної гуманітарної політики // Нова парадигма. Журнал наукових праць. Філософія. Соціологія. Політологія. – Вип. 42. – К., 2005. – С. 55–61.
67. *Дзоз В. О.* Розвиток культури і соціальний захист населення як складові гуманітарної політики // Практична філософія. – 2005. – № 3. – С. 101–108.
68. *Дзоз В. О.* Гуманітарна політика: необхідність наукового прогнозування // Мультиверсум. Філософський альманах. Вип. 52. – К., 2006. – С. 228–234.
69. *Дзоз В. О.* Гуманітарна політика України: проблеми формування та реалізації (соціально-філософський аналіз). – К.: Знання України, 2006. – 316 с.
70. *Дзюба І.* Між культурою і політикою. – К., 1998. – 254 с.
71. *Дзюба І.* Тарас Шевченко: життя і творчість. – К.: Вид. дім Києво-Могилянська академія, 2008. – 720 с.
72. *Донченко Е. А.* Фрактальная психология (Доглубинные основания индивидуальной и социетальной жизни). – К.: Знання, 2005. – 323 с.
73. *Дрожжина С. В.* Культурні норми як регулятор суспільних відносин // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. праць / Гол. ред. В. В. Лях. – Вип. 39. – К.: Український центр духовної культури, 2004. – С. 120–126.
74. *Дубас О. П.* Інформаційний розвиток сучасної України у світовому контексті: Монографія. – К.: Генеза, 2004. – 208 с.
75. *Д'юї Джоз.* Демократія і освіта. – Львів: Літопис, 2003. – 294 с.
76. *Еріксен Томас Гілланд.* Тиранія моменту: Швидкий і повільний час в інформаційну добу. / Пер. з англ. В. Дмитрука. – Львів: Кальварія, 2004. – 196 с.
77. *Європейський Союз.* Словник-довідник. / Ред. М. Марченко. – К.: К.І.С., 2006. – 140 с.
78. *Скельчик С.* Імперія пам'яті. Російсько-українські стосунки в радянській історичній уяві. – К.: Критика, 2008. – 303 с.

79. *Заблоцький В. П.* Суспільство в період транзиції: український контекст. / В. П. Заблоцький, В. В. Бурега. – Донецьк: ДонДАУ, 2001. – 170 с.
80. *Заблоцький В. П.* Лібералізм: ідея, ідеал, ідеологія. Монографія. – Донецьк: Янтра, 2001. – 367 с.
81. *Згуровський М. З.* Україна у глобальних вимірах сталого розвитку / *Дзеркало тижня.* – 2006. – № 19. – С. 14.
82. *Каленюк І. С.* Освіта в економічному вимірі: потенціал та механізм розвитку. – К.: Т-во Кадри, 2001. – 326 с.
83. *Карась А. Ф.* Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях та некласичних інтерпретаціях. – Київ-Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 520 с.
84. *Карлова В.* Державна культурна політика: поняття, сутність та зміст у контексті сучасних підходів // Зб. наук. пр. УАДУ / За заг. ред В. І. Лугово-го, В. М. Князева. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – Вип. 2. – С. 301–314.
85. *Карлова В.* Проблеми правового забезпечення функціонування культурної сфери // Вісн. УАДУ. – 2002. – № 2. – С. 256–262.
86. *Карлова В.* Державне управління у сфері культури на регіонально-му і місцевому рівні: пошук ефективних моделей // Вісн. НАДУ. – 2004. – № 2. – С. 268–274.
87. *Кастельс М.* Інформаційне суспільство та держава добробуту. Фінська модель. Пер. з англ. / М. Кастельс, П. Хіманен. – К.: Видавництво Ваклер, 2006. – 256 с.
88. *Кіндзерський С. А.* Гуманітарна сфера як задоволення конституційного проголошення прав і норм людського розвитку // Вісн. НАДУ. – 2004. – № 4. – С. 416–421.
89. *Кіндзерський С. А.* Понятійна ідентифікація гуманітарної сфери як виклик сьогодення // Статистика України. – 2005. – № 2 (29). – С. 84–87.
90. *Кіндзерський С. А.* Завдання державного управління гуманітарною сферою на сучасному етапі // Зб. наук. пр. НАДУ. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – Вип. 1. – С. 425–431.
91. *Ковальчук Н. Д.* Символічний лад української культури. – К.: Знання України, 2002. – 161 с.
92. Конституція України. Закон України «Про внесення змін до Конституції України». – К.: Велес, 2005. – 48 с.
93. Концепція «Загальнодержавної програми розвитку національної кіноіндустрії на 2008-2012 роки» // <http://mincult.kmu.gov.ua>.
94. *Корсак К. В.* Освіта, суспільство, людина в ХХІ столітті: інтегрально-філософський аналіз: Монографія. – К. -Н.: Вид-во НДПУ ім. М. Гоголя, 2004. – 224 с.

95. *Кремень В. Г.* Освіта і наука в Україні інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
96. *Кремень В. Г.* Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум. – К.: Грамота, 2007. – 576 с.
97. *Кримський С. Б.* Під сигнатурою Софії. – К.: Вид. дім. Києво-Могилянська академія, 2008. – 367 с.
98. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз. / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко. – 2-е вид. – К.: Знання України, 2005. – 580 с.
99. Культура–суспільство–особистість: Навчальний посібник. / За ред. Л. Скокової. – К., 2006. – 396 с.
100. Культурна політика України – оцінка міжнародних експертів // <http://www.mincult.gov.ua>.
101. *Курінна Т.* Благодійність та меценатство як об'єкти державного регулювання (постановка проблеми) // Вісник НАДУ. – 2006. – № 3. – С. 254–261.
102. *Куценко О. Д.* Суспільство нерівних. Класовий аналіз нерівностей в сучасному суспільстві: спроби західної соціології. – Харків: Видавничий центр Харківського національного університету, 2000. – 316 с.
103. *Кушерець В. І.* Знання як стратегічний ресурс суспільних трансформацій. – К.: Знання України, 2004. – 248 с.
104. *Лазаренко В. Е.* Наука в переходных хозяйственных системах: функционирование, динамика, эффективность. – Харьков: Бизнес Информ, 1999. – 264 с.
105. *Лазор О. Я.* Екологічна експертиза: теорія, методологія, практика: Монографія. – Л.: Ліга-Прес, 2002. – 364 с.
106. *Лазор О. Я.* Державне управління у сфері реалізації екологічної політики: організаційно-правові засади: Монографія. – Л.: Ліга-Прес, 2003. – 542 с.
107. *Леонова А. О.* Культура України у різноманітності національно-етнічних особливостей. Стан, проблеми, перспективи: Навч. посіб. – К.: М-во культури і мистецтв України, 1996. – 166 с.
108. *Леонова А.* Етнокультурні регіони України як складові культурного розвитку українського суспільства // Вісник УАДУ. – 2001. – № 4. – С. 369–379.
109. *Леонова А.* Культурна інтеграція України у світове співтовариство // Вісник УАДУ. – 2002. – № 1. – С. 276–283.
110. *Леонова А.* Органи виконавчої влади України і сучасна етнокультурна політика: Нові підходи, проблеми // Вісник УАДУ. – 2003. – № 1. – С. 357–363.

111. *Леонісова А. О.* Державна етнокультурна політика в сучасній Україні: Теорія і практика: Монографія. – К.: ДАКККіМ, 2005. – 275 с.
112. *Лепский М. А.* «Свет» и «тьень» социальной перспективы. – К.: Молодь, 2000. – 410 с.
113. *Лібанова Е. М.* Ринок праці (соціально-демографічні аспекти). – К.: Ін-т підготовки кадрів державної служби зайнятості, 1996. – 132 с.
114. *Луговий В. І.* Управління освітою: Навч. посібник для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності «Державне управління». – К.: Вид-во УАДУ, 1997. – 302 с.
115. *Лукіна Т. О.* Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 292 с.
116. *Лутай В. С.* Основной вопрос современной философии. Синергетический вопрос. – К.: Издатель ПАРАПАН, 2004. – 156 с.
117. *Любіцева О. О.* Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). – К.: Альтерпрес, 2002. – 436 с.
118. Людський розвиток регіонів України: Методика оцінки та сучасний стан / Е. М. Лібанова, Н. С. Власенко, О. С. Власик та ін.; Рада з вивчення продуктивних сил України НАНУ. – К., 2002. – 123 с.
119. *Малімон В. І.* Культурна політика держави як «відгук» на «виклики» сучасних просторово-часових модусів життя // Збірник наукових праць НАДУ. – 2006. – Випуск 2. – К.: Видавництво НАДУ, 2006. – С. 326–335.
120. *Малімон В. І.* Культурна безпека особистості як мета культурної політики держави // Вісник НАДУ. – 2006. – № 4. – С. 222–228.
121. *Малімон В. І.* Комунікаційна політика в діяльності державного службовця: Навч. посібник. Друге видання. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. – 328 с.
122. *Мамардашвілі М. К.* Картезіанські роздуми. – К.: Стило, 2000. – 311 с.
123. *Мартен Домінік.* Метаморфози світу: соціологія глобалізації / Домінік Мартен, Жан-Люк Мецжер, Філіп П'єр; Пер. з фр. Є. Марічева. – К.: Вид. дім КМ Академія, 2005. – 302 с.
124. *Мартиненко В. О.* Управління охороною природного середовища в регіоні // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ Магістр, 2004. – № 2 (20): У 2-х ч. – Ч. 1. – С. 46–50.
125. *Мартиненко В. О.* Досвід країн ЄС щодо сучасних механізмів управління охороною навколишнього середовища в Україні // Теорія та практика державного управління: Збірник наукових праць. – Вип. 1 (13). – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ Магістр, 2006. – С. 272–277.

126. *Марчук Є.* Україна: нова парадигма поступу. – К.: Аваллон, 2001. – 216 с.

127. *Мастяниця Й. У.* Інформаційні ресурси України: проблеми державного регулювання: Монографія. / За заг. ред. О. В. Сосніна. – К.: НІСД, 2002. – 141 с.

128. *Матвієнко П.* Сучасний стан державної науково-освітньої політики в Україні // Вісник НАДУ. – 2007. – № 3. – С. 291–305.

129. *Мей К.* Інформаційне суспільство. Скептичний погляд. / Пер. з англійської. – К.: К. І. С., 2004. – 220 с.

130. Методичні рекомендації для слухачів навчальної дисципліни «Управління соціальним і гуманітарним розвитком». / Укладачі: В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – 68 с.

131. *Меціанінов О. П.* Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні: Монографія. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. – 460 с.

132. *Михальченко Н.* Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? – К.: Инст. социологии НАНУ, 2001. – 440 с.

133. *Михальченко М. І.* Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. – Дрогобич: ВФ Відродження, 2004. – 488 с.

134. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. / Держкомстат. – К. ДП Інф. -вид. центр Держкомстату України, 2007. – 350 с.

135. Науково-освітній потенціал націй: погляд у ХХІ століття. / Авт. кол.: В. Литвин (кер.), В. Андрущенко, А. Гуржій та ін. – К.: Навч. книга, 2004. Кн. 2: Освіта і наука: творчий потенціал державо- і культуротворення. – 672 с.

136. Національний звіт про культурну політику в Україні. – К., 2007.

137. *Ніколаєнко С.* Хто збирає врожай, мусить пам'ятати, хто сів хліб // Дзеркало тижня. – 2008. – 14–20 червня. – № 22 (701).

138. *Огнев'юк В.* Людина. Культура. Історія. / В. Огнев'юк, П. Кравченко. – К.: Генеза, 1999. – 156 с.

139. *Огнев'юк В. О.* Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку. – К.: Знання України, 2003. – 450 с.

140. *Оніщенко О. І.* Художня творчість у контексті гуманітарного знання. – К.: Вища школа, 2001. – 179 с.

141. Охорона здоров'я в Україні: Статистичний збірник. / Державний комітет статистики України. – К., 2001. – 271 с.

142. *Павловський К.* Трансформації вищої освіти в ХХІ столітті: польський погляд. – К.: Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. – 230 с.

143. *Пазенок В. С.* Інформаційне суспільство, культура, особистість // Нова парадигма: Журнал наукових праць. / Гол. ред. В. П. Бех. – Вип. 50. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – С. 21–36.
144. *Пахльовська О.* Російська «регіональна» – як дірка від швейцарського сиру? // День. – 2008. – 21 серпня.
145. *Пашико Л. А.* Людські ресурси у сфері державного управління: теоретико-методологічні засади оцінювання: Монографія. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – 236 с.
146. *Печчеи А.* Человеческие качества. – Изд. 2-е. – М.: Прогресс, 1985. – 312 с.
147. Політика європейської інтеграції: навчальний посібник. / Під ред. д. ф. н., проф. В. Г. Воронкової. – К.: ВД Професіонал, 2007. – 512 с.
148. *Радиш Я.* Основи державної політики України в галузі охорони здоров'я // Вісн. УАДУ. – 2001. – № 4. – С. 209–214.
149. *Радиш Я.* Рівень здоров'я громадян України як інтегральний показник соціальної політики та державного управління в галузі охорони здоров'я // Вісник УАДУ. – 2002. – № 3. – С. 306–314.
150. *Радиш Я. Ф.* Державне управління охороною здоров'я в Україні: генезис, проблеми та шляхи реформування. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 360 с.
151. *Рудий В. М.* Законодавче забезпечення реформ системи охорони здоров'я в Україні. – К.: Сфера, 2005. – 271 с.
152. *Святненко А.* Гарні інвестиції. Новий для України фінансовий інструмент – арт-банкінг // Дзеркало тижня. – 2008. – 29 листопада – 5 грудня. – № 45 (724).
153. *Семигіна Т. В.* Словник із соціальної політики. – К.: Вид. дім Києво-Могилянська академія, 2005. – 253 с.
154. *Сидоренко О. Л.* Приватна вища освіта: шляхи України у світовому вимірі. – Х.: Основа, 2000. – 256 с.
155. *Ситник П. К.* Аналіз вихідних принципів соціально-політичного вчення марксизму: уроки історії. – К.: НІСД, 1997. – 268 с.
156. *Ситник П. К.* Проблеми формування національної свідомості в Україні: Монографія. / П. К. Ситник, А. П. Дербак. – К.: НІСД, 2004. – 226 с.
157. *Сич О. М.* Сучасний стан боротьби за Українську державу. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2005. – 140 с.
158. *Скотна Н.* Особа в розколотій цивілізації: освіта, світогляд, дії. – Львів: Українські технології, 2005. – 384 с.
159. *Скрипнюк О. В.* Соціальна правова держава в Україні: проблеми теорії і практики. До 10-річчя незалежності України. Монографія. – К.: Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. – 600 с.

160. *Скідін О. Л.* Проблеми участі молоді в управлінні суспільством і виробництвом: історико-соціологічний аспект. – Запоріжжя, 1994. – 135 с.
161. *Скідін О. Л.* Управління освітою: теоретико-методологічний аналіз соціальних технологій. – Запоріжжя: ЗДУ, 2000. – 291 с.
162. *Скринник З. Е.* Гроші у вимірах комунікативних практик: соціокультурний аспект. – Львів: ЛБІ НБУ, 2006. – 335 с.
163. *Скуратівський В. А.* Концептуальні засади гуманітарної політики в Україні // Вісник УАДУ. – 1996. – № 2. – С. 114–121.
164. *Скуратівський В. А.* Соціальна політика. / В. Скуратівський, О. Палій, Е. Лібанова. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 289 с.
165. *Скуратівський В.* Гуманітарна політика в Україні: Навч. посіб. / В. Скуратівський, В. Трощинський, С. Чукут. – К.: Вид-во УАДУ; Вид-во Міленіум, 2002. – 262 с.
166. *Скуратівський В. А.* Соціальний і гуманітарний розвиток (опорний конспект дистанційного курсу навчальної дисципліни): Навчальний посібник. / В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, М. В. Кравченко. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 111 с.
167. *Солоненко Н. Д.* Фінансування охорони здоров'я: міжнародний досвід // Вісн. УАДУ. – 1996. – № 3. – С. 186–201.
168. *Солоненко Н. Д.* Регульований ринок в охороні здоров'я: проблеми, шляхи впровадження, перспективи // Вісн. УАДУ. – 2002. – № 1. – С. 129–137.
169. *Солтман Р, Фігейрас Дж.* Реформи системи здравоохранения в Европе. Анализ современных стратегий: Пер. с англ. – М., 2000. – 431 с.
170. *Соснін О. В.* Проблеми державного управління системою національних інформаційних ресурсів з наукового потенціалу України: Монографія. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. – 572 с.
171. Стан корупції в Україні: результати загальнонаціонального дослідження 2007 р. // http://www.guds.gov.ua/document/69743/race_ukr_katalog_small.pdf
172. *Стасевич В. П.* Морфология культуры как система ценностей общества и человека // Релігія. Наука. Суспільство. – Донецьк: Донецький держ. інститут штучного інтелекту, 2003. – № 1. – С. 73–79.
173. Статистичний щорічник України за 2006 рік. / За ред. О. Г. Осауленка. – К.: Державний комітет статистики України, 2007. – 551 с.
174. *Стойка А. В.* Механізми державного сприяння розвитку громадських організацій (регіональний рівень) // Менеджер. – 2003. – № 4. – С. 53–58.

175. Стратегічні напрямки розвитку охорони здоров'я в Україні. / За ред. В. М. Лехан; Авт. кол.: Н. М. Лакіза-Сачук, І. М. Солоненко, Л. І. Жаліло та ін. – К.: Сфера, 2001. – 176 с.
176. *Толстоухов А. В.* Екобезпечний розвиток: пошуки стратегем: Монографія. / А. В. Толстоухов, М. І. Хилько. – К.: Знання України, 2001. – 333 с.
177. *Тоффлер Э.* Метаморфозы власти: Пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М.: ООО Изд-во АСТ, 2004. – 669 с.
178. *Троцинський В. П.* Українці в світі. / В. П. Троцинський, А. А. Шевченко. – К.: Альтернативи, 1999. – 352 с.
179. *Уайтсайдс Дж.* Нанотехнология в ближайшем десятилетии. Прогноз направления исследований. / Под ред. М. К. Роко, Р. С. Уильямса и П. Аливисатоса. Пер. с англ. – М.: Мир, 2002. – 292 с.
180. Україна в 2008 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: Монографія. / За заг. ред. Ю. Г. Рубана. – К.: НІСД, 2008. – 744 с.
181. Українське суспільство: соціологічний моніторинг. 1994–2003. / За ред. Н. В. Паніної. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2003. – 98 с.
182. Украинское общество в европейском пространстве. / Под редакцией Е. Головахи, С. Макеева. – К.: Институт социологии НАНУ; Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина, 2007. – 274 с.
183. *Фаренік С. А.* Управління соціальними процесами: побудова та реалізація соціальних моделей: Монографія. – К.: Вид-во УАДУ, 2003. – 368 с.
184. *Фесенко Н. С.* Державна культурна політика: закордонний досвід / Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Х., 2004. – № 25. – С. 411–416.
185. *Фукуяма Ф.* Наше постчеловеческое будущее. – М.: Изд-во АСТ, 2004. – 349 с.
186. *Фукуяма Ф.* Великий крах. Людська природа і відновлення соціального порядку. – Львів: Кальварія, 2005. – 380 с.
187. *Халамендик В. Б.* Інфраструктура соціальної роботи: теоретико-методологічний аналіз. Монографія. – Запоріжжя: Дике поле, 2006. – 262 с.
188. *Хейлз Кетрін Н.* Як ми стали постлюдством: Віртуальні тіла в кібернетиці, літературі та інформатиці. / Пер. з англ. – К.: Ніка-Центр, 2002. – 430 с.
189. *Худицький В.* Фізкультурна недостатність // Дзеркало тижня. – 2008. – 15-21 листопада.
190. *Черниш О. І.* Розвиток системи освіти у сучасних умовах. Монографія. / О. І. Черниш, Л. В. Беззубко, Л. С. Соколова. – Донецьк: ВІК, 2005. – 132 с.

191. *Чміль Г.* Екранна культура: плюральність проявів: Монографія. – Х.: Крук, 2003. – 336 с.
192. *Чукот С. А.* Концептуальний аналіз вибору в контексті управління суспільно-культурними процесами // Вісник УАДУ. – 1999. – № 1. – С. 258–264.
193. *Чукот С. А.* Основні аспекти реформування культурної політики в Україні в контексті світового досвіду // Збірник наукових праць УАДУ. – 1999. – № 2. – С. 164–169.
194. *Чукот С. А.* Генеза духовної культури (управлінський вимір). – К.: Вид-во УАДУ, 1999. – 256 с.
195. *Шейко В. М.* Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець ХІХ – поч. ХХ ст.): в 2-х т. – Харків: Основа, 2001. – Т. 1. – 518 с.
196. *Шульга М. О.* Метаморфози українського суспільства. Коментарі соціолога. – К.: ІС НАНУ, 2003. – 261 с.
197. *Юценко В.* Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України. 2008 рік. // Офіційний вісник Президента України / Спеціальний випуск. – 2008. – № 15.
198. *Юценко В.* Освітні перспективи України // Голос України. – 2008. – 26 вересня. – № 183.
199. *Ярош Н. П.* Державні соціальні стандарти у сфері охорони здоров'я України: Монографія. – К., 2006. – 196 с.
200. Academic Freedom and University Autonomy. – Bucharest: CEPES, 1993. – 309 p.
201. *Appadurai A.* Disjunctive and difference in the global cultural economy // Public culture. – 1990. – № 2. – P. 1–24.
202. Autumn Performance. Report 2008. Progress against Public Service Agreements. – Department for Children, Schools and Families, Public Communications Unit, 2008. – 154 p.
203. *Barnett C.* Culture, Policy and Subsidiarity in the European Union: from symbolic identity to the governmentalisation of culture // Political geography. – 2001. – № 20. – P. 405–416.
204. *Bertrand Y.* Théories contemporaines de l'éducation. – Montreal, Édition Nouvelles, 1998. – 307 p.
205. *Boudon R.* Ecole et société: les paradoxes de la démocratie / R. Boudon, N. Bulle, Cherkaoui M. – Paris: Presses Universitaires de France, 2001. – 297 p.
206. *Chatel E.* Comment évaluer l'éducation?. – Paris-Lausanne, Delachaux et Nestlé, 2001. – 334 p.
207. Cultural policy in Italy. Report by an European panel of examiners. / European program of national policies reviews. – Strasbourg, 1995. – 140 p.

208. Cultural policy in Portugal. National report. / European program of national cultural policies reviews. – Strasbourg, 1998. – 67 p.
209. Cultural policy in Cyprus. European experts' report. / European program of national cultural policies reviews. – Strasbourg, 2004. – 70 p.
210. Cultural Policy & Management in Europe. / By Richard Perkins. – 16th Edition. – Centre for the Study of Cultural Policy, University of Warwick, 2007. – 121 p.
211. Cultural statistics. 2007. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. – 192 p.
212. Division of Cultural Policies and Intercultural Dialogue, Culture Sector, UNESCO, 2000. – 22 p.
213. East Asian Higher Education. Traditions and Transformations / Edited by Albert H. Yee. – IAU Press & Pergamon, 1994. – 213 p.
214. Education Policy Analysis (Education and Skills). – OECD, Paris. 2001. – 150 p.
215. Focus on the Structure of Higher Education in Europe 2006/07. National Trends in the Bologna Process. – Brussels, EURYDICE, 2007. – 349 p.
216. *Giddens A.* The Consequences of modernity. – Stanford: Stanford University Press, 1990. – 186 p.
217. *Green A.* Education and globalization in Europe and East Asia: Convergent and divergent trends // Journal of education policy. – 1999. – Vol. 14. – № 1. – P. 55–71.
218. *Hajduk B.* Socjalizacja studentów. Badania panelowe studentów z Zielonej Góry. – W-wa, Wyd. Akad. Ćak, 2003. – 379 s.
219. Human development: report 2007. // [http : // hdr. undp. org/hdr 2006 /statistics](http://hdr.undp.org/hdr2006/statistics).
220. *Jones P.* Globalization and internationalization. Democratic prospects for world education // World education. – 1998. – Vol. 34. – № 2. – P. 143–155.
221. *Ingram M.* Nationalist turn in French cultural policy // The French review. – 1998. – Vol. 71. – № 5. – P. 798–808.
222. International flows of selected cultural goods and services, 1994–2003. Defining and capturing the flows of global cultural trade. – Montreal: UNESCO Institute for Statistics, 2005. – 98 p.
223. Kommission der Europäischen Gemeinschaften. Erweiterungsstrategie und wichtigste Herausforderungen für den Zeitraum 2007–2008, – KOM(2007) 663 endgültig, Brüssel, 6. 11. 2007.
224. *Kopaliński W.* Słownik symboli. – Warszawa: Oficyna wydawnicza Rytm, 2001. – 522 s.

225. La politique culturelle de la France: rapport du groupe d'experts européens et rapport national. – Paris: Documentation française, 1988. – 89 p.
226. La politique culturelle en Roumanie. Rapport national. / Programme Européen d'examen des politiques culturelles nationales. – Strasbourg, 1999. – 173 p.
227. L'École et le défi ethnique. Éducation et intégration / Fr. Lorcerie, Fr. Alamartine, Fr. Berrou ... – Paris, INRP, 2003. – 336 p.
228. *Lipsey R.* Unsettled issues in the great – free trade debate // The Canadian journal of economics. – 1989. – Vol. 22. – № 1. – P. 1-21.
229. *Looseley D.* Back to the future: Rethinking French Cultural policy. – 2003. Vol. 9. – № 2. – P. 227-234.
230. Making Education Count. Developing and Using International Indicators. – Paris, OECD, 1994. – 380 p.
231. Mapping Cultural Participation in Chicago. / Robert LaLonde, Colm O'Muircheartaigh, Julia Perkins with Diane Grams, Ned English and D. Carroll, Joynes. – Cultural Policy Center at the University of Chicago, The Irving B. Harris Graduate School of Public Policy Studies, 2006. – 61 p.
232. *McKay G.* Americanization of popular culture // Jankee go home (and take me with u). / Ed. G. McKay. Sheffield, 1997. – P. 11-52.
233. National Survey of Parents and Children Family Life, Aspirations and Engagement with Learning 2008. / Nick Gilby, Becky Hamlyn, Tim Hanson, Eleni Romanou and Tara Mackey. – BMRB Social Research, 2008. – 203 p.
234. Nauczyciel – Szkoła – Język – Kultura / Praca zb. pod red. Ur. Ordon i St. Podobickiego. – Wyd-wo WSP w Człuchowie, 2000. – 501 s.
235. *Piil M.* Denmark's new golden age of film // Correspondence. An International review of culture and society. – 2001. – № 8. – P. 10.
236. *Poirrier.* Heritage and cultural policy in France under the fifth republic // International journal of cultural policy. – 2003. – Vol. 9. – № 2. – P. 215-225.
237. Realia i perspektywy reform oświatowych / Pod red. A. Bogaja. – Warszawa, IBE, 1997. – 291 p.
238. *Regis E.* Nanotechnologia. Narodziny nowej nauki, czyli świat człowieczka po człowieczce. / Prz. M. Prywata. – Warszawa, Prószyński i S-ka, 2001. – 344 s.
239. *Rinaman K.* French film quotas and cultural protectionism // http://www.american.edu/TED/French_tv.htm.
240. Rozważania metodologiczne. Język – literatura – teatr. / Pod. red. E. Kasperskiego. – Warszawa, UW, 2000. – 280 s.
241. *Schuster J.* Informing cultural policy: The research and information infrastructure. – New Brunswick, 2002. – 234 p.

242. Ten keys to the Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions adopted by the General Conference of UNESCO at its 33rd session, 2005. – 32 p.

243. The Global Competitiveness Report 2007–2008: Доповідь Світового Економічного Форуму // <http://www.gcr.weforum.org>.

244. The Ukraine Competitiveness. Report 2008. Towards Sustained Growth and Prosperity. / Published by the World Economic Forum, 2008. – 272 p. // www.weforum.org.

245. *Thompson C. J., Tambyans K.* Trying to be cosmopolitan // The journal of consume research. – 1999. – Vol. 26. – № 3. – P. 214–241.

246. Tuning Educational Structures in Europe. Final Report. Phase One. / Edited by Julia González, Robert Wagenaar. – University of Deusto, University of Groningen, 2003. – 316 p.

247. Two Decades of Reform in Higher Education in Europe: 1980 onwards. – Brussels, EYRYDICE, 2000. – 194 p.

248. *Wiesand A. J.* Comparative cultural policy research in Europe: A paradigm Shift // Canadian journal of Communication. – 2002. – Vol. 27. – № 2.

249. Why we need European cultural policies: the impact of EU enlargement on cultural policies in transition countries. / By Nina Obuljen // www.eurocult.org.

250. World Heritage – Challenges for the Millenium. / Directed by Francesco BANDARIN. – UNESCO World Heritage Centre, 2007. – 200 p.

ДОДАТКИ

Додаток А
ПРОЕКТ
від 14.03.2008 р.

КОНЦЕПЦІЯ ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

(витяги)

*Розроблено Робочою групою
(керівник групи – Радник Президента України,
Голова Національної ради з питань духовності і культури при
Президентіві України,
академік НАН України ЖУЛИНСЬКИЙ М. Г.)
за науково-методичного та організаційного забезпечення
Національного інституту стратегічних досліджень
(заступник керівника групи – директор Інституту, к.т.н,
Заслужений журналіст України РУБАН Ю.Г.)*

ВСТУП

У глобалізованому світі третього тисячоліття шанс на успіх перед Україною відкриває лише ефективна реалізація її людського потенціалу. Як європейська за своєю цивілізаційною належністю нація Україна має спиратися у своєму розвитку на європейську людиноцентричну систему цінностей, яка не раз доводила свою ефективність. Чергове її підтвердження – успіх наших сусідів, країн Центральної і Східної Європи, які демонструють динамічний випереджаючий розвиток завдяки інтеграції до європейських політичних, економічних і безпекових структур.

У європейському світогляді інтелект, освіта, професійний досвід, соціальна мобільність беззаперечно визнаються головною складовою національного багатства та основним ресурсом соціально-економічного розвитку. В останні десятиліття до цих традиційних індикаторів конкурентоспроможності додалась здатність до інновацій у професійній діяльності і соціальному житті.

Виходячи з свого європейського вибору, Україна започатковує процес змін, поділяючи основні ідеї і принципи Європейської Конвенції про захист прав і основних свобод людини та Європейської соціальної хартії, покладаючи в основу свого подальшого розвитку

інтереси людини, її прагнення жити і творити в гармонії зі своїми цінностями, з суспільством і природою.

Спираючись на цей підхід, Україні необхідно суттєво змінити бачення ролі людини в політичному, економічному і соціальному житті країни. Українській державі необхідна цілісна політика гуманітарного розвитку, адекватна модернізаційним викликам.

Гуманітарний розвиток – це модель розвитку, орієнтована на максимальне розкриття потенціалу кожної людини і соціуму в цілому, створення гідних умов для реалізації всіх інтелектуальних, культурних, творчих можливостей людини і нації.

У політичному вимірі перехід до гуманітарного розвитку передбачає досягнення найвищих ступенів свободи особистості і водночас її готовність брати відповідальність за себе, свою родину, місцеву громаду і країну.

В економічному вимірі гуманітарний розвиток означає постійне зростання частки інтелектуального продукту у національному продукті, утвердження інноваційності в якості домінуючої моделі економічної поведінки.

У соціальному вимірі гуманітарний розвиток означає створення для людини, як головного національного ресурсу, умов реалізації всіх її можливостей. Виходячи з такого підходу має формуватися політика можливостей в освіті, професійній реалізації, адресність охорони здоров'я і соціального захисту.

Метою Концепції гуманітарного розвитку є визначення принципів та пріоритетів, обґрунтування соціально-економічних та соціокультурних засад гуманітарного розвитку України як необхідної передумови реалізації потенціалу кожного її громадянина, забезпечення конкурентоспроможності держави і нації в сучасному світі.

Основними принципами гуманітарного розвитку України є:

– людиноцентризм як система поглядів, яка визначає розкриття можливостей людини в якості критерію оцінки ефективності держави та зрілості суспільних інститутів, визнає невід'ємне право кожної людини на вільний розвиток особистості та реалізацію всіх її здібностей;

– забезпечення реальності прав і свобод людини і громадянина, в тому числі гендерної рівності, встановлення гарантій рівності громадян перед законом;

– встановлення рівних можливостей для гармонійного розвитку людини, забезпечення справедливості, гарантування належної якості

життя незалежно від статі, віросповідання, етнічної належності, регіону проживання;

- надання можливостей для підвищення соціального статусу особистості, в тому числі шляхом вдосконалення її освітнього рівня та професійно-кваліфікаційних характеристик;

- розширення простору свободи, утвердження людської гідності, розкриття комунікативного потенціалу української культури як триєдиний спосіб формування національної ідентичності та соціалізації людини;

- розвиток та якнайповніше використання культурних надбань нації у багатогранності зв'язків з іншими національними культурами, відкритість для міжкультурної взаємодії з метою забезпечення належного місця України у європейському і глобальному гуманітарному просторі;

- взаємодія між державою та громадянським суспільством, бізнесом та владою з метою створення необхідних соціально-економічних умов для підвищення якості життя населення, створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини, захисту її прав і свобод.

Національні пріоритети гуманітарного розвитку України зорієнтовані на формування сучасної конкурентоспроможної нації.

Їх реалізація передбачає:

- формування нової якості життя громадян України шляхом створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини, реалізації нею всіх своїх професійних можливостей, досягнення високих соціальних стандартів, впровадження пріоритетів здорового способу життя, гармонізації людського і природного середовища, підтримки сім'ї та сприяння народжуваності;

- формування суспільства знань, де знання та можливості їх практичного застосування стануть важливим засобом самореалізації і розвитку особистості та ключовими чинниками прискореного розвитку держави і суспільства;

- соціальну активність громадян, формування розвиненого громадянського суспільства;

- культурну та політичну консолідацію української нації в якості модерної європейської спільноти.

Концепція спирається на ідеї і принципи Європейської Конвенції про захист прав і основних свобод людини та Європейської соціальної хартії, узгоджена з діючими державними та відомчими програмами і законодавчими актами в сфері гуманітарного розвитку.

I. СТАН ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Системна криза Радянського Союзу, що прискорила здобуття Україною незалежності, водночас негативно вплинула на відтворення і розвиток її людського потенціалу. Внаслідок кризових процесів, що відбувалися в Україні у 80-90-ті рр. XX ст., слабкості і неадекватності економічної, соціальної і гуманітарної політики в цей період в Україні відбулось різке погіршення показників людського розвитку. Так, за період з 1990 по 2007 рр. у світовому індексі людського розвитку Україна з 45-го перемістилась на 76-те місце серед 173 країн. За якістю життя Україна посідає 98 місце серед 111 країн. Лише повернення Україною в 2007 р. до передкризового рівня ВВП відкриває економічні можливості покращення ситуації, основними характеристиками якої є наступні.

Україна стоїть на порозі демографічної кризи, відбувається зменшення чисельності населення. Сучасний рівень народжуваності вдвічі нижчий ніж той, що потрібен для забезпечення простого відтворення населення. Україна перетнула межу зниження народжуваності, за якою відбувається руйнація демографічного потенціалу. Фактично, у середньостроковій перспективі відсутня можливість відновлення 50-мільйонної чисельності населення. Відповідно, відбулося погіршення демографічних характеристик населення. За даними Європейського регіонального бюро ВООЗ, за рівнем смертності Україна посідає перше місце в Європі. Середня очікувана тривалість життя в Україні становить близько 66 років. За цим показником Україна відстає від Німеччини на 11 років, Франції – на 12, Швеції – на 13, а також від найближчих європейських сусідів – Польщі, Угорщини, Болгарії, Словаччини. Прогнози експертів ООН вказують на те, що населення України і в подальшому матиме тенденцію до скорочення, а демографічні характеристики – до погіршення. Скорочення населення відбувається високими темпами, доповнюючись міграційними втратами населення продуктивного віку та високого професійно-кваліфікаційного рівня.

Забруднення навколишнього середовища, погіршення умов життя, нераціональне харчування, поширення шкідливих звичок, слабкість державної політики у сфері охорони здоров'я, яка демонструє неспроможність взяти під контроль поширення таких захворювань, як туберкульоз і СНІД, зниження якості медичного обслуговування в цілому, негативно позначилися на здоров'ї громадян України. Як наслідок – значно збільшилася загальна захворюваність

населення. Погіршення стану здоров'я населення не лише обумовлює зростання потреб у медичній та соціальній допомозі, спричиняє додаткове навантаження на бюджет.

З точки зору конкурентоспроможності, країна втрачає надто багато своїх громадян у найпродуктивнішому віці, а самі громадяни – втрачають можливості для підвищення рівня добробуту шляхом реалізації своєї освіти і професійного досвіду. Зниження якісних і кількісних характеристик людського потенціалу України демонструє формування замкненого кола: зниження рівня людського розвитку звужує можливості для структурних реформ в економіці, нерезформована економічна система звужує можливості для реалізації людського потенціалу, сприяючи таким чином його деградації.

Економічні трансформації, що супроводжувались кризовими явищами, призвели до скорочення купівельної спроможності населення і спричинили суттєві структурні диспропорції у використанні трудового потенціалу та значне зростання диференціації доходів населення. Регіональна диференціація рівня людського розвитку призводить до нерівності можливостей та посилення міграційних процесів. Відновлення економічного зростання починаючи з 2000 р. призвело до позитивних зрушень у сфері оплати праці, мало наслідком зростання як номінальної, так і реальної заробітної плати. Проте її розмір, особливо у порівнянні з європейськими країнами, залишається на низькому рівні. Через це праця в Україні досі не стала повсюдно засобом гарантування гідного рівня життя громадян.

Особливу тривогу викликає загострення молодіжних соціальних проблем, серед яких – обмеженість доступу до освіти і працевлаштування, проблемність у забезпеченні житлом. Кожна третя молода людина не задоволена своїм соціальним статусом і лише третина бачить власну соціальну перспективу в Україні. У молодіжному середовищі панує найвищий рівень безробіття, найчастіше вимушеного. Зберігається диспропорція між потребами ринку праці і кількістю спеціалістів, які готуються навчальними закладами. Непривабливими на ринку праці залишаються перспективи сільської молоді і покращення їх неможливе без якісних змін в сфері освіти та соціальної політики.

Реформи, що проводяться в Україні не є гендерно нейтральними. Наслідком змін, що відбуваються в Україні, є відтворення гендерної нерівності. Наразі жінки мають обмежений доступ до розподілу національних ресурсів, відбувається гендерна сегрегація на ринку праці.

Жінки становлять значну частину зайнятих у маргінальній економічній діяльності. Жінки переміщуються з високооплачуваних галузей в галузі з більш низькою оплатою праці, заробітна плата жінок складає 75 % від заробітної плати чоловіків. На вищих посадах в системі влади та державного управління, де приймаються політичні рішення, переважають чоловіки.

В економіці тривалий час домінував низький попит на якісну освіту, який дозволив існування нічим не виправданої кількості вищих навчальних закладів, сформував диспропорції між кількістю і якістю підготовлених спеціалістів. У результаті на ринку праці бракує фахівців належної кваліфікації, водночас за даними Державної служби зайнятості у 2007 році лише 32 % випускників ВНЗ отримали роботу.

Відбувається зниження доступності освіти (особливо дошкільної та вищої), у тому числі для дітей з обмеженими можливостями, дітей-сиріт і дітей із малозабезпечених сімей, які часто не охоплені освітою; поглиблюється розрив у рівні освіти між жителями міст і сіл, випускниками повних і малокомплектних шкіл. Погіршується якість загальнодоступних освітніх послуг; порушується принцип єдності навчання та виховання, взаємодії між освітньою системою і виробництвом, зокрема відбувається надмірне скорочення спеціальностей природничого і технічного напрямів, без яких неможливий перехід до сталого розвитку суспільства та інноваційної моделі економічної системи.

За оцінками Світового банку Індекс економіки знань, який розраховується з показників розвитку інноваційної системи, освіти і людських ресурсів, інформаційно-комунікаційних технологій та економічного режиму і державного управління, для України становить 5,55. Для провідних країн світу він перевищує 8,21 (Швеція, Сполучені Штати Америки, Фінляндія, Ірландія, Великобританія, Канада, Франція, Німеччина, Японія та Нідерланди). Українські університети практично не представлені у світових і європейських рейтингах. Кількість науково-технічних статей, надрукованих українськими вченими в провідних світових наукових журналах у 2006 р. становила 4044 (проти 96449 – вченими Великобританії, 23033 – вченими Росії, 14240 – вченими Ізраїлю). Частка України на світовому ринку наукомісткої продукції є меншою 0,1 %, питома вага обсягу виконаних науково-технічних робіт складає біля 1 % ВВП України, інноваційна активність промислових підприємств залишається надзвичайно низькою, оновлення основних засобів не перевищує 5 % на рік, матеріально-тех-

нічна база наукових організацій швидко старішає. На фоні збільшення кількості осіб із науковими ступенями погіршується якість їх підготовки, посилюється відтік кадрів в інші сфери діяльності, міграція найбільш кваліфікованої та професійно придатної до творчого пошуку частини наукової еліти, зростає середній вік дослідників. Як наслідок, за даними глобального індексу конкурентоспроможності у 2007 р. серед 131 країни Україна, займаючи за рівнем вищої освіти та фахової підготовки 53 місце, за технологічним розвитком посіла 93, а за інноваціями – 65 місце.

Зберігається відставання у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. Основними проблемами сфери є стихійність процесів впровадження телекомунікаційних мереж та комп'ютеризації, низька керованість ними з боку держави, нерегульованість підготовки та працевлаштування ІТ-спеціалістів.

Україна не належить до числа інформаційно незалежних держав. Неефективність системи державного регулювання національного медіа-простору, нерозвиненість національної системи збору та поширення інформації, розвитку культурних індустрій, вразливість інформаційного простору щодо зовнішніх впливів, слабка орієнтованість на задоволення суспільних потреб, низький рівень присутності у глобальному медіа-просторі, висока інформаційна і технологічна залежність від іноземних держав та медіа-структур створює низку реальних загроз національній безпеці України. Ненормована та неконтрольована присутність в українському інформаційному просторі закордонних, передусім російських, ЗМІ утворила потужний канал впливу на свідомість українських громадян.

Нинішній стан культурного простору продовжує продукувати в громадян України істотні відмінності у світоглядних, ціннісних орієнтаціях, поглядах на минуле і майбутнє країни, на шляхи її подальшого розвитку. Присутність у національному культурно-символічному просторі рудиментів імперсько-радянської тоталітарної доби продовжує дезорієнтувати національну свідомість українців. Відбувся занепад важливих масових культурних практик, таких, як читання книжок і періодики, відвідування театрів, кінотеатрів, музеїв тощо. Нові форми культурних практик та організації дозвілля через свою високу вартість стали сферою споживання здебільшого заможних верств населення. Спостерігається зростання відмінностей у культурних практиках населення залежно від місця проживання. За статистичними даними мешканці міст сьогодні витрачають на відвіду-

вання культурних закладів та відпочинку у 3,5 раз більше коштів, ніж селяни. Зберігається розрив у можливостях доступу до каналів телебачення, друкованих ЗМІ, Інтернету мешканців великих міст та сільської місцевості. Близько 70 % історичних пам'яток перебувають у незадовільному технічному стані, 10 % – у аварійному. Через брак експозиційних площ лише мала частка музейних фондів доступні для відвідувачів. Майже знищено інфраструктурну базу аматорства, у незадовільному стані перебуває мережа будинків культури та технічної творчості. Триває скорочення чисельності учнів у школах естетичного виховання, незадовільним є стан матеріальної бази цих шкіл. Відбувається вплив за кордон талановитої мистецької молоді. Низька конкурентоспроможність та затребуваність національних культурних індустрій зумовлює домінування у мовно-культурному просторі України зарубіжної культурної продукції. Ситуація ускладнюється слабким захистом авторських та суміжних прав, наявністю великого за обсягом «піратського» ринку культурної продукції. З кількох сотень фільмів, що демонструвалися в українському кінопрокаті у 2007 році, лише 3 % – українські, решта – американські та російські, з невеликою часткою європейського кіно. Записи українських виконавців складають 15-20 % музичного ринку та радіоєфіру. Українська культура повільними темпами інтегрується в європейський та світовий культурний простір. Сучасне національне мистецтво, література, культурні індустрії далі демонструють певну ізольованість від європейських тенденцій і практик.

Проблеми переходу до ринкової економіки мали наслідком те, що за браком фінансових, виробничих та матеріальних ресурсів держава виявилася неспроможною гарантувати своїм громадянам низку взятих на себе обов'язків. Так, конституційно проголошені права на житло (ст. 47), на достатній життєвий рівень (ст. 48), на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49), безпечне для життя і здоров'я довкілля відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (ст. 50), безплатну вищу освіту (ст. 53) та ін., залишаються здебільшого декларативними. Система судочинства із звинувачувальним ухилом не забезпечує конституційне право людини на справедливий суд. Це сприяє поширенню правового нігілізму в суспільстві та сумнівів громадян у спроможності держави забезпечити їх конституційні права. Станом на кінець 2007 року Україна посідає третє місце за кількістю звернень своїх громадян до Європейського суду з прав людини.

Громадяни України у своїй переважній більшості незадоволені своїм соціально-економічним становищем і розвитком країни в цілому. Переконані у тому, що в Україні не існує справедливого судочинства, – 90 %; не існує права на гідний людини рівень життя, – 71 %; незадоволені тим, як в Україні функціонує демократія, – 61 %; оцінюють загальну ситуацію, в якій протікає їхнє життя, як «погана» або «дуже погана» – 50 % громадян.

Отже, зазначені показники дозволяють зробити висновок про те, що в Україні існує певний розрив між декларованими державою цінностями-цілями та реально існуючими практиками. Такий стан справ не сприяє гуманітарному розвитку України, суспільній консолідації, оскільки суперечить традиційним цінностям суспільства – повазі до людської гідності, справедливості та солідарності.

II. ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ЯКОСТІ ЖИТТЯ

Провідним напрямом гуманітарного розвитку України є цілеспрямоване формування нової якості життя громадян. Ця нова якість полягає у створенні умов для належної реалізації можливостей та здібностей кожного члена суспільства шляхом забезпечення можливостей для продуктивної зайнятості та отримання доходу, який відповідає значимості цієї праці для суспільства та спроможний гарантувати йому гідний рівень життя та задоволення фізичних та духовних потреб.

Основним механізмом забезпечення довгострокової самодостатності та конкурентоспроможності України у глобалізованому світі має стати формування нової якості життя людини на основі якісного розвитку людського потенціалу нації, що зумовлює необхідність збільшення інвестування в людський капітал, розвиток соціальної інфраструктури та підвищення якості життя найбільш чисельних (а не лише найбідніших) прошарків населення як підґрунтя для формування середнього класу – основи стабільності суспільства. Практична реалізація такого принципу перетворює соціальну політику на один з провідних чинників гуманітарного розвитку, робить її дієвою складовою стратегії досягнення національної солідарності.

Підвищення якості життя має досягатися комплексом економічних, соціальних та соціокультурних заходів.

Основні напрямки державної політики щодо формування нової якості життя передбачають:

– розвиток системи охорони здоров'я та впровадження пріоритетів здорового способу життя;

- гармонізацію людського і природного середовища;
- заохочення народжуваності, підтримку та розвиток сім'ї;
- розвиток доступної та безперервної освіти;
- створення умов для гідної результативної праці;
- підвищення добробуту населення через впровадження високих соціальних стандартів життя;
- забезпечення надання належних послуг соціальної сфери на основі її якісного удосконалення.

III. ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ

Формування суспільства знань як нової суспільно-економічної формації у ХХІ сторіччі зумовлене особливою роллю знання у сучасному цивілізаційному розвитку. Конкурентні переваги країн усе менше визначаються багатством природних ресурсів чи дешевою робочою силою і все більше – технічними інноваціями та конкурентним застосуванням знань, що посідають перше місце серед факторів суспільного розвитку, сприяють досягненню взаємодоповнюючих цілей забезпечення стійкого економічного зростання, підвищення суспільного добробуту, стимулювання соціальної злагоди, розвитку людини.

Суспільство знань визначає тип економіки, в якій знання відіграють вирішальну роль, а їх виробництво стає джерелом розвитку.

Інтенсивний постіндустріальний розвиток українського суспільства і національної економіки як суспільства знань потребує створення необхідних інституційних передумов й актуалізації ресурсів для модернізації науково-технічної, інноваційної систем та розвитку інтелектуального потенціалу.

Основні напрямки державної політики щодо формування суспільства знань передбачають:

- створення інформаційного (мережевого) суспільства на базі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ);
- стимулювання використання результатів наукових досліджень і розробок для інноваційного розвитку економіки;
- розвиток інтелектуального потенціалу нації шляхом забезпечення конкурентоспроможності освіти, модернізації культурної політики та сприяння соціальній та громадянській активності людини.

IV. ЛЮДИНА І ДЕРЖАВА

Сутність, зміст і характер взаємодії держави та людини є важливим показником стану розвитку України як демократичної, соціальної, правової держави та формування гармонійно розвинутого демократичного суспільства. Конституція України в статті 3 закріплює, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Основними напрямками удосконалення нормативно-правових гарантій прав і свобод людини та громадянина є:

розширення політичних прав громадян України, які сприятимуть їх участі в управлінні державними справами та участі в місцевому самоврядуванні;

переосмислення широкого спектру соціальних прав і свобод людини і громадянина з метою їх наближення до реальних можливостей держави забезпечувати і гарантувати ці права. Оптимізація номенклатури соціальних прав і свобод людини і громадянина шляхом перегляду соціальних пільг;

оптимізація системи «новітніх прав людини» – права на мир, екологічну та ядерну безпеку тощо;

удосконалення організаційних форм і механізмів реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина, які можуть бути реалізовані колективно (права на вибори, референдуми, мирні збори, мітинги, походи і демонстрації, страйки тощо);

створення конституційних механізмів для забезпечення належної реалізації конституційних прав і свобод для людей зі спеціальним соціальним (біженці, переміщені та повернуті особи, особи без громадянства, трудові мігранти, особи, позбавлені волі в судовому порядку, особи з обмеженими можливостями), віковим (діти, люди похилого віку), професійним (військовослужбовці) статусом. Формування правових механізмів індивідуалізації загальних конституційних прав і свобод для вказаних соціальних груп;

узгодження індивідуальних прав людини і громадянина з правами таких колективних суб'єктів, як народ України, національні меншини і корінні народи, територіальні громади, політичні партії, профспілки, громадські організації, релігійні общини та ін.;

посилення юридичної відповідальності за порушення прав і свобод людини і громадянина. Формування ефективних механізмів правової відповідальності держави та її органів, юридичних осіб та колективних суб'єктів публічного права (національні меншини, територіальні громади тощо) за порушення прав і свобод людини і громадянина;

вдосконалення державного механізму формування та реалізації гендерної політики та політики рівних прав та можливостей чоловіків та жінок, розробка та впровадження стратегії гендерної рівності на національному та регіональному рівнях. Підвищення ролі жінок у національно-культурному, соціально-економічному, духовному розвитку суспільства, в процесі формування та функціонування державних органів, розробці й прийнятті законів та інших нормативно-правових актів на всіх рівнях державної влади та управління;

наближення системи конституційних прав і свобод людини та громадянина до новітніх міжнародних стандартів у цій сфері, з урахуванням міжнародних договорів України, ратифікованих в період з 1996 по 2008 роки тощо.

V. МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ

Реалізація Концепції гуманітарного розвитку України здійснюватиметься шляхом формування політики, що передбачає відповідні механізми з вирішення питань у цій сфері на державному, регіональному та місцевому рівнях, правове, фінансове та організаційне забезпечення, а також розвиток міжнародного співробітництва. Формування такої політики потребує розробки довгострокової Національної програми гуманітарного розвитку України, яка має стати основою формування Програми Кабінету Міністрів України протягом всього періоду, передбаченого на її виконання.

Правове забезпечення. Для забезпечення гуманітарного розвитку необхідно здійснити реформування законодавчої бази відповідно до нових умов розвитку держави, в тому числі удосконалити нормативно-правову базу для здійснення соціально-економічних перетворень, збалансованого розв'язання проблем соціально-економічного розвитку та збереження довкілля.

Для забезпечення гуманітарного розвитку необхідно також створити рамкові умови цього процесу – прийняти відповідні нормативно-правові акти, у тому числі приєднатися до відповідних міжнародних договорів, створити системи контролю та реагування.

Інституційне забезпечення. На державному рівні з метою послідовної реалізації основних принципів гуманітарного розвитку створюється Національна комісія з проблем гуманітарного розвитку України, яка забезпечує формування основ національної політики гуманітарного розвитку та здійснює координацію діяльності з цих питань.

Забезпечення гуманітарного розвитку передбачає формування скоординованих дій у всіх сферах суспільного життя, адекватної переорієнтації соціальних, екологічних та економічних інститутів держави, посилення державного регулювання процесом створення умов, які посилюють заінтересованість громадян, юридичних осіб і соціальних груп у вирішенні завдань всебічного гармонійного розвитку людини.

Державне управління гуманітарним розвитком передбачає розроблення системи програмних і прогнозних документів: коротко-, середньо- та довгострокових прогнозів, основним компонентом яких будуть складові соціально-культурного, освітнього та наукового рівнів, а також короткострокових прогнозів і програм галузевого, регіонального та державного рівнів.

Необхідно здійснити поступове реформування системи управління гуманітарним розвитком, обґрунтоване розмежування повноважень між центром та регіонами у зазначених сферах, розподіл конкретних функцій між органами управління.

Фінансове забезпечення. Основними засобами гуманітарного розвитку мають стати податково-бюджетне регулювання та залучення позабюджетних коштів. Фінансове забезпечення гуманітарного розвитку здійснюватиметься за рахунок коштів підприємств, установ та організацій, Державного бюджету України, республіканського бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів та інших джерел. Фінансування запропонованих заходів за рахунок державного бюджету повинне здійснюватися з урахуванням реальних економічних можливостей.

Проект
вноситься народними депутатами України:
П.М. Мовчаном (посв. №304)
В.О. Яворівським (посв. №197)

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про державну мову України

Даний закон спрямований на забезпечення функціонування української мови як державної мови України на всій території України, а також на забезпечення права громадян України на користування українською мовою як державною мовою України

Стаття 1. Українська мова як державна мова України

1. Під державною мовою розуміється мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового засобу спілкування у публічних сферах суспільного життя.

Державною мовою в Україні є українська мова на всій її території.

2. Правовий статус української мови як державної мови України передбачає обов'язкове використання української мови у сферах, які визначені цим Законом, іншими законами та нормативними правовими актами України, її захист і підтримку, а також забезпечення прав громадян на користування українською мовою як державною мовою України.

Стаття 2. Законодавство України про українську мову як державну мову України

1. Законодавство України про українську мову як державну мову України складається із Конституції України, цього закону, інших законів і нормативних правових актів України.

Стаття 3. Норми української мови як державної мови України

1. Норми української мови встановлюються у словниках української мови. Порядок затвердження словників української мови як

загальнообов'язкових довідкових посібників для використання української мови як державної мови України, а також порядок офіційно-видання цих словників визначається Кабінетом Міністрів України.

2. Під час використання української мови як державної мови України не допускається вживання образливих слів щодо раси, національності, професії, соціальної категорії, вікової групи, статі, мови, релігійних, політичних та інших переконань громадян, вживання нецензурних слів і виразів, а також іншомовних слів і словосполучень за наявності відповідних аналогів в українській мові.

Стаття 4. Сфери використання української мови як державної мови України

1. Українська мова як державна мова України підлягає обов'язковому використанню:

у діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, установ, організацій та підприємств усіх форм власності, включаючи ведення в них діловодства, а також у їх назвах;

під час підготовки і проведення виборів в Україні;

у конституційному, цивільному, кримінальному, адміністративному і господарському судочинстві і діловодстві, за винятком арбітражного вирішення спорів, які виникають у сфері міжнародних відносин, у судочинстві місцевих судів та в інших судах загальної юрисдикції України;

у нотаріальному діловодстві;

для офіційного опублікування законів та інших нормативних правових актів, які приймаються в Україні, а також міжнародних договорів України;

у взаємовідносинах між центральними та місцевими органами державної влади і органами місцевого самоврядування;

у взаємовідносинах України з іноземними і міжнародними організаціями, які діють на території України;

під час здійснення місцевими органами державної влади і органами місцевого самоврядування міжнародних і зовнішньоекономічних зв'язків;

у взаємовідносинах центральних і місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування, державних і регіональних організацій з громадянами України, іноземцями і особами без громадянства, а також з організаціями і громадськими об'єднаннями;

у сфері виробництва та послуг;

у географічних назвах та для оформлення дорожніх знаків;
для оформлення бланків документів, які засвідчують особу громадянина України, за винятком випадків передбачених законодавством України, бланків свідоцтв про державну реєстрацію актів громадянського стану, документів про освіту, які видаються навчальними закладами, що мають державну акредитацію, інших документів, оформлення яких у відповідності до законодавства України здійснюється державною мовою України, під час оформлення адрес відправників і отримувачів телеграм і поштових відправлень, а також бланків поштових переказів, що пересилаються на території України;

у діяльності загальноукраїнських, регіональних і місцевих організацій телерадіомовлення, редакцій загальноукраїнських, регіональних і місцевих періодичних друкованих видань, за винятком організацій телерадіомовлення і редакцій періодичних друкованих видань, спеціально організованих для мовлення або видання друкованої продукції на інших мовах;

в інших сферах, визначених законодавством України.

2. Вживання поряд з державною мовою України інших мов встановлюється законодавством України.

3. У випадку вживання нарівні з державною мовою України іншої мови, текст українською мовою повинен бути розбірливим і виконаним в такому ж форматі, як і текст іншої мови і за своїм змістом повністю відповідати тексту іншої мови, якщо інше не встановлене законодавством України. Це положення не поширюється на офіційно зареєстровані товарні знаки, назви та фірмові найменування.

Стаття 5. Захист і підтримка української мови як державної мови України

1. З метою захисту і підтримки української мови як державної мови України органи державної влади та місцевого самоврядування України в межах своєї компетенції:

забезпечують функціонування української мови як державної мови України на всій території України;

розробляють і приймають нормативні правові акти, розробляють і реалізують цільові програми, спрямовані на захист, підтримку і розвиток української мови як державної мови України;

вживають заходи, спрямовані на забезпечення прав громадян України на користування українською мовою як державною мовою України;

вживають заходи щодо удосконалення системи освіти і підготовки спеціалістів в галузі української мови;
здійснюють державну підтримку видавництва словників та гра-
матик української мови;
сприяють вивченню української мови за межами України;
здійснюють контроль за дотриманням законодавства України про
українську мову як державну мову України;
вживають інших заходів для захисту і підтримки української мови
як державної мови України.

Стаття 6. Забезпечення права громадян України на користування українською мовою як державною мовою України

1. Забезпечення права громадян України на користування українською мовою як державною мовою України передбачає:
здобуття освіти українською мовою у державних і комунальних освітніх закладах;

отримання інформації українською мовою від вищих, центральних та місцевих органів державної влади України, органів місцевого самоврядування, а також від державних і комунальних організацій;

отримання інформації українською мовою через загальноукраїнські, регіональні і місцеві засоби масової інформації. Це положення не поширюється на засоби масової інформації, які спеціально утворені для мовлення або видання друкованої продукції мовами національних меншин, а також іноземними мовами.

2. Особам, які не володіють державною мовою України, в процесі реалізації та захисту їх прав і законних інтересів на території України, у випадках передбачених законами, забезпечується право на користування послугами перекладача.

Стаття 7. Відповідальність за порушення закону України про державну мову України

1. Прийняття законів та інших нормативних правових актів спрямованих на обмеження використання української мови як державної мови України, а також інших дій, які перешкоджають здійсненню права громадян на користування державною мовою України, тягне відповідальність, встановлену законодавством України.

Стаття 8. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом:

забезпечити видання відповідно до своєї компетенції нормативно-правових актів, що впливають із цього Закону;

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

забезпечити приведення міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

ВІКТОР ЮЩЕНКО

Населення

(на 1 січня)

	Кількість наявного населення			Кількість постійного населення		
	всього, тис. осіб	у тому числі		всього, тис. осіб	у тому числі	
		міське	сільське		чоло- віки	жінки
1990	51838,5	34869,2	16969,3	51556,5	23826,2	27730,3
1991	51944,4	35085,2	16859,2	51623,5	23886,5	27737,0
1992	52056,6	35296,9	16759,7	51708,2	23949,4	27758,8
1993	52244,1	35471,0	16773,1	51870,4	24046,3	27824,1
1994	52114,4	35400,7	16713,7	51715,4	23981,1	27734,3
1995	51728,4	35118,8	16609,6	51300,4	23792,3	27508,1
1996	51297,1	34767,9	16529,2	50874,1	23591,6	27282,5
1997	50818,4	34387,5	16430,9	50400,0	23366,2	27033,8
1998	50370,8	34048,2	16322,6	49973,5	23163,5	26810,0
1999	49918,1	33702,1	16216,0	49544,8	22963,4	26581,4
2000	49429,8	33338,6	16091,2	49115,0	22754,7	26360,3
2001	48923,2	32951,7	15971,5	48663,6	22530,4	26133,2
2002*	48457,1	32574,4	15882,7	48240,9	22316,3	25924,6
2003	48003,5	32328,4	15675,1	47823,1	22112,5	25710,6
2004	47622,4	32146,4	15476,0	47442,1	21926,8	25515,3
2005	47280,8	32009,3	15271,5	47100,5	21754,0	25346,5
2006	46929,5	31877,7	15051,8	46749,2	21574,7	25174,5
2007	46646,0	31777,4	14868,6	46465,7	21434,7	25031,0
2008	46372,7	31668,8	14703,9	46192,3	21297,7	24894,6

* За даними Всеукраїнського перепису населення станом на 5 грудня 2001 року.

(на 1 січня)

	Територія, ² тис. км ²	Щільність населення, ² осіб на 1 км ²	Райони	Міста	з них міста спец. статусу, республіканського, обласного значення**	Райони у містах	Селища міського типу	Сільські ради	Сільське населення пункт
1990	603,5	86	479	436	145	120	927	8996	288
1991	603,5	86	481	436	149	120	925	9211	288
1992	603,5	86	485	437	153	120	923	9531	288
1993	603,5	87	486	441	158	120	915	9796	288
1994	603,5	86	489	445	164	120	911	9982	288
1995	603,5	86	489	445	165	120	909	10097	288
1996	603,5	85	490	446	167	121	907	10196	288
1997	603,5	84	490	447	167	121	904	10210	288
1998	603,5	83	490	448	168	121	896	10222	287
1999	603,5	83	490	448	169	121	897	10233	287
2000	603,5	82	490	448	170	121	894	10253	287
2001	603,5	81	490	451	173	122	893	10263	286
2002*	603,5	80	490	454	174	118	889	10272	286
2003	603,5	80	490	453	176	118	887	10275	286
2004	603,5	79	490	455	178	118	886	10279	285
2005	603,5	78	490	456	178	118	886	10281	285
2006	603,5	78	490	457	178	118	885	10281	285
2007	603,5	77	490	458	179	118	886	10279	285
2008	603,5	77	490	458	179	118	886	10279	285

*За даними Всеукраїнського перепису населення станом на 5 грудня 2001 року.

**До міст спеціального статусу відносяться міста – Київ та Севастополь; республіканського – міста, безпосередньо підпорядковані органам влади Автономної Республіки Крим; обласного – міста, безпосередньо підпорядковані органам влади областей.

Держкомстат України, 1998–2008

Наукові кадри та кількість організацій

	Кількість організацій, які виконують наукові дослідження й розробки	Чисельність науковців, осіб	Чисельність докторів наук в економіці України, осіб *	Чисельність кандидатів наук в економіці України, осіб *
1990	...	313079
1991	1344	295010	8133	...
1992	1350	248455	8797	...
1993	1406	222127	9224	...
1994	1463	207436	9441	...
1995	1453	179799	9759	57610
1996	1435	160103	9974	58132
1997	1450	142532	10322	59332
1998	1518	134413	10446	59703
1999	1506	126045	10233	59547
2000	1490	120773	10339	58741
2001	1479	113341	10603	60647
2002	1477	107447	11008	62673
2003	1487	104841	11259	64372
2004	1505	106603	11573	65839
2005	1510	105512	12014	68291
2006**	1452	100245	12488	71893
2007**	1404	96820	12845	74191

* – з 1998 р. – станом на 1 жовтня

** – починаючи з 2006 р. не звітують організації, які виконували лише науково-технічні послуги

Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт

	Всього, у фактичних цінах	У тому числі				Питома вага обсягу виконаних науково- технічних робіт у ВВП
		фундаментальні дослідження	прикладні дослідження	розробки	науково- технічні послуги	
	млн.грн.					%
1996	1111,7	140,6	321,6	606,9	42,6	1,36
1997	1263,4	188,5	309,2	693,7	72,0	1,35
1998	1269,0	205,5	297,5	682,8	83,2	1,24
1999	1578,2	220,5	330,4	918,6	108,7	1,21
2000	1978,4	266,6	436,7	1106,3	168,8	1,16
2001	2275,0	353,3	304,9	1317,2	299,6	1,11
2002	2496,8	424,9	343,6	1386,6	341,7	1,11
2003	3319,8	491,2	429,8	1900,2	498,6	1,24
2004	4112,4	629,7	573,7	2214,0	695,0	1,19
2005	4818,6	902,1	708,9	2406,9	800,7	1,09
2006	5354,6	1141,0	841,5	2741,6	630,5	0,98
2007	6700,7	1504,0	1132,6	3303,1	761,0	0,93

Інноваційна активність

	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями	Загальна сума витрат	У тому числі за напрямками					
			дослідження і розробки ¹	у тому числі		придбання нових технологій	підготовка виробництва для впровадження інновацій ²	придбання машин та обладнання пов'язані з управлінням інновацій ³
				внутрішні НДР	зовнішні НДР			
	%		млн.грн.					
2000	18,0	1760,1	266,2	X	X	72,8	163,9	1074,1
2001	16,5	1979,4	171,4	X	X	125,0	183,8	1249,1
2002	18,0	3018,3	270,1	X	X	149,7	325,2	1865,1
2003	15,1	3059,8	312,9	X	X	95,9	527,3	1873,1
2004	13,7	4534,6	445,3	X	X	143,5	808,5	2717,1
2005	11,9	5751,6	612,3	X	X	243,4	991,7	3149,1
2006	11,2	6160,0	992,9	X	X	159,5	954,7	3489,1
2007	14,2	10850,9	986,5	793,6	192,9	328,4	X	7471,1

¹ з 2007 року сума внутрішніх та зовнішніх НДР;

² з 2007 року придбання інших зовнішніх знань;

³ з 2007 року показник віднесено до інших витрат

⁴ з 2007 року придбання машин обладнання та програмного забезпечення

Джерела фінансування технологічних інновацій

	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
	млн.грн.				
2000	1757,1	1399,3	7,7	133,1	217,0
2001	1971,4	1654,0	55,8	58,5	203,1
2002	3013,8	2141,8	45,5	264,1	562,4
2003	3059,8	2148,4	93,0	130,0	688,4
2004	4534,6	3501,5	63,4	112,4	857,3
2005	5751,6	5045,4	28,1	157,9	520,2
2006	6160,0	5211,4	114,4	176,2	658,0
2007	10850,9	7999,6	144,8	321,8	2384,7

Впровадження інновацій на промислових підприємствах

	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації. %	Впроваджено нових технологічних процесів, процесів	у т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	Освоєно виробництво нових видів продукції,* найменувань	з них нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2000	14,8	1403	430	15323	631	
2001	14,3	1421	469	19484	610	6,8
2002	14,6	1142	430	22847	520	7,0
2003	11,5	1482	606	7416	710	5,6
2004	10,0	1727	645	3978	769	5,8
2005	8,2	1808	690	3152	657	6,5
2006	10,0	1145	424	2408	786	6,7
2007	11,5	1419	634	2526	881	6,7

* з 2003 року інноваційних видів продукції

Держкомстат України, 1998–2008

21.11.2008 р. № 276

Виконання наукових та науково-технічних робіт за 9 місяців 2008 року

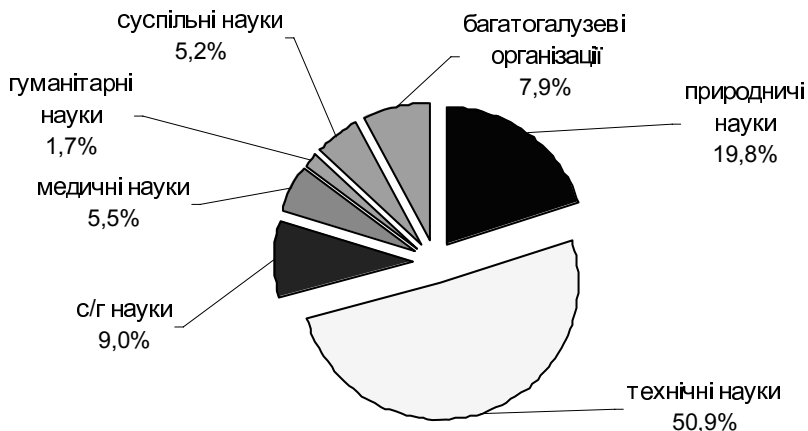
У січні–вересні 2008 р. виконанням наукових та науково-технічних робіт в Україні займалися 1339 організацій та підприємств, в яких працювало 150,4 тис. працівників, що на 3,8 % менше порівняно з відповідним періодом минулого року. Число безпосередніх виконавців наукових та науково-технічних робіт склало 122,3 тис. осіб (3,2 %).

Розподіл працівників наукових організацій за категоріями персоналу

	9 місяців 2007 р.		9 місяців 2008 р.	
	Всього, осіб	у % до загального числа	Всього, осіб	у % до загального числа
Всього	156235	100,0	150369	100,0
<i>у тому числі</i>				
дослідники	79236	50,7	77564	51,6
<i>з них</i>				
доктори наук	4413	2,8	4499	3,0
кандидати наук	16725	10,7	16928	11,3
техніки	18025	11,5	16948	11,3
допоміжний персонал	29138	18,7	27795	18,5
інші	29836	19,1	28062	18,7

Майже 50 % безпосередніх виконавців наукових та науково-технічних робіт зосереджено в організаціях галузевого профілю, 38,2 % – наукових установах академічного профілю, 8,4 % – вищих навчальних закладах та 6,5 % відносяться до заводської науки.

Розподіл числа виконавців наукових та науково-технічних робіт у січні-вересні 2008 р. за секторами науки, %

Продовжує збільшуватись число докторів та кандидатів наук, які виконують наукові та науково-технічні роботи; їхнє число зросло на 1,4 %, а їхня частка в чисельності дослідників склала 27,6 % проти 26,8 % у відповідному періоді минулого року. Зокрема, найбільше їх працювало в організаціях м. Києва (11,5 тис. осіб), Харківської (3,4 тис. осіб), Львівської (1,3 тис. осіб), Дніпропетровської та Донецької областей (0,9 тис. осіб); майже половина з них (48 %) – в організаціях Національної академії наук України, 10,4 % – Української академії аграрних наук, 8,9 % – Академії медичних наук та 8,7 % – Міністерства освіти і науки.

У січні-вересні 2008 р. загальні витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт зросли (у порівняних цінах) на 27,0 % проти відповідного періоду минулого року і склали 5367,4 млн. грн., у т.ч. на оплату праці – на 25,2 %, капітальні витрати – на 50,0 %. Фінансування загального обсягу витрат за рахунок держбюджету збільшилося на 27,7 %.

**Розподіл загального обсягу витрат на виконання власними силами організацій наукових та науково-технічних робіт
(у фактичних цінах)**

	9 місяців 2007 р.		9 місяців 2008 р.	
	Всього, млн. грн.	у % до загального обсягу	Всього, млн. грн.	у % до загального обсягу
Загальний обсяг витрат, всього <i>у тому числі</i>	3955,0	100,0	5367,4	100,0
витрати на оплату праці	2107,4	53,3	2819,5	52,5
<i>з них</i>				
витрати на оплату праці виконавців наукових та науково-технічних робіт	1679,5	42,5	2281,9	42,5
капітальні витрати	101,4	2,6	162,7	3,0
Фінансування загального обсягу витрат за рахунок держбюджету	1678,9	42,5	2291,1	42,7

Також продовжує збільшуватися середньомісячна заробітна плата виконавців досліджень та розробок: у січні-вересні 2008р. вона становила 2117 грн. проти 1508 грн. у відповідному періоді минулого року. Найвищу заробітну плату отримували фахівці сфери політичних наук (4427 грн.), соціологічних наук (3542 грн.) та державного управління (3403 грн.), найнижчу – науковці сфери історичних (1460 грн.) та географічних наук (1431 грн.).

За 9 місяців 2008 р. обсяг виконаних власними силами наукових та науково-технічних робіт зріс на 21,8 % порівняно з 9 місяцями 2007р. і становив 5691,4 млн. грн., у т.ч. обсяг фундаментальних досліджень – на 25,2 % (1310,6 млн. грн.), прикладних – на 27,2 % (1001,1 млн. грн.), науково-технічних розробок на 17,2 % (2697,6 млн. грн.), науково-технічних послуг – на 27,5 % (682,2 млн. грн.).

Голова

О. Г. ОСАУЛЕНКО

Загальноосвітні навчальні заклади

(на початок навчального року; тис.)

	Кількість закладів	Кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладах	Кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладах		Випуск учнів загальноосвітніми навчальними закладами		Кількість вчителів
			денних	вечірніх (змінних), включаючи тих, хто навчався заочно	закінчили школу II ступеня (одержали свідоцтво про базову загальну середню освіту)	закінчили школу III ступеня (одержали атестат про повну загальну середню освіту)	
1990/91	21,8	7132	6939	193	696	406	537
1991/92	21,9	7102	6918	184	699	409	543
1992/93	22,0	7088	6918	170	683	393	565
1993/94	22,1	7096	6937	159	674	375	579
1994/95	22,3	7125	6972	153	654	355	576
1995/96	22,3	7143	7007	136	639	361	596
1996/97	22,2	7134	7016	118	657	374	585
1997/98	22,1	7078	6970	108	670	378	571
1998/99	22,1	6987	6876	111	724	408	573
1999/00	22,2	6857	6743	114	737	434	576
2000/01	22,2	6764	6647	117	720	475	577
2001/02	22,2	6601	6486	115	738	505	568
2002/03	22,1	6350	6237	113	724	508	561
2003/04	21,9	6044	5936	108	720	526	551
2004/05	21,7	5731	5626	105	675	519	547
2005/06	21,6	5399	5301	98	649	515	543
2006/07	21,4	5120	5026	94	595	485	537
2007/08	21,2	4857	4768	89	561	467	531

Вищі навчальні заклади

(на початок навчального року)

	Кількість закладів:		Кількість студентів у закладах:, тис.	
	I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації	I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації
1990/91	742	149	757,0	881,3
1991/92	754	156	739,2	876,2
1992/93	753	158	718,8	855,9
1993/94	754	159	680,7	829,2
1994/95	778	232	645,0	888,5
1995/96	782	255	617,7	922,8
1996/97	790	274	595,0	976,9
1997/98	660	280	526,4	1110,0
1998/99	653	298	503,7	1210,3
1999/00	658	313	503,7	1285,4
2000/01	664	315	528,0	1402,9
2001/02	665	318	561,3	1548,0
2002/03	667	330	582,9	1686,9
2003/04	670	339	592,9	1843,8
2004/05	619	347	548,5	2026,7
2005/06	606	345	505,3	2203,8
2006/07	570	350	468,0	2318,6
2007/08	553	351	441,3	2372,5

(на початок навчального року)

	Прийнято студентів, тис.		Випущено фахівців, тис.		Кількість аспірантів*	Кількість докторантів*
	I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації	I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації		
1990/91	241,0	174,5	228,7	136,9	13374	...
1991/92	237,5	173,7	223,0	137,0	13596	503
1992/93	212,6	170,4	199,8	144,1	13992	592
1993/94	198,9	170,0	198,0	153,5	14816	765
1994/95	194,0	198,0	204,3	149,0	15643	927
1995/96	188,8	206,8	191,2	147,9	17464	1105
1996/97	183,4	221,5	185,8	155,7	19227	1197
1997/98	166,2	264,7	162,2	186,7	20645	1233
1998/99	164,9	290,1	156,9	214,3	21766	1247
1999/00	170,1	300,4	156,0	240,3	22300	1187
2000/01	190,1	346,4	148,6	273,6	23295	1131
2001/02	201,2	387,1	147,5	312,8	24256	1106
2002/03	203,7	408,6	155,5	356,7	25288	1166
2003/04	202,5	432,5	162,8	416,6	27106	1220
2004/05	182,2	475,2	148,2	316,2	28412	1271
2005/06	169,2	503,0	142,7	372,4	29866	1315
2006/07	151,2	507,7	137,9	413,6	31293	1373
2007/08	142,5	491,2	134,3	468,4	32497	1418

* На кінець 1990, 1991, ..., 2007 року.

Держкомстат України, 1998–2008

Культура

	Кількість професійних театрів (включаючи театри-студії), на кінець року	Кількість відвідувань театрів за рік, млн.	Кількість концертних організацій	Кількість відвідувань концертних організацій за рік, млн.	Кількість музеїв (включаючи філіали) на кінець року	Кількість відвідувань музеїв за рік, млн.
1990	125	17,6	44	15,0	214	31,8
1991	130	15,0	43	12,6	225	20,8
1992	127	15,1	44	9,6	275	16,3
1993	131	12,4	49	10,0	295	18,0
1994	132	10,2	52	6,6	305	18,2
1995	136	8,3	53	7,3	314	17,4
1996	130	6,9	53	4,8	324	16,5
1997	130	5,6	55	4,2	358	14,9
1998	132	5,6	57	3,5	367	14,8
1999	131	5,6	57	3,9	369	15,0
2000	131	5,7	61	3,8	378	16,0
2001	129	5,9	61	4,6	386	17,1
2002	131	6,2	67	6,6	376	17,5
2003	135	6,1	71	4,0	394	17,6
2004	133	6,0	77	4,9	422	18,5
2005	135	6,2	78	4,4	437	18,9
2006	137	6,3	81	4,1	445	20,2
2007	138	6,6	79	4,2	458	21,1

	Кількість масових універсальних бібліотек, тис.	Бібліотечний фонд, млн. примірників	Кількість демонстраторів кіно/відео/фільмів, тис.	Кількість відвідувань кіносеансів за рік, млн.	Кількість закладів культури клубного типу, тис.	Кількість місць в них, млн.
1990	25,6	419	27,2	552	25,1	6,5
1991	25,3	410	25,0	416	24,7	6,4
1992	25,3	401	22,3	211	23,9	6,2
1993	24,4	388	20,5	127	23,5	6,0
1994	24,2	379	17,9	56	23,3	6,0
1995	23,8	370	16,1	36	23,0	5,9

Продовження Табл.

	Кількість масових універсальних бібліотек, тис.	Бібліотечний фонд, млн. примірників	Кількість демонстраторів кіно/відео/фільмів, тис.	Кількість відвідувань кіносеансів за рік, млн.	Кількість закладів культури клубного типу, тис.	Кількість місць в них, млн.
1996	23,3	364	13,3	14	22,4	5,9
1997	21,5	356	10,8	7	21,5	5,6
1998	21,1	350	9,0	5	20,9	5,5
1999	20,9	347	7,8	5	20,7	5,5
2000	20,7	343	6,9	6	20,4	5,4
2001	20,4	338	6,0	7	20,2	5,3
2002	20,4	339	5,3	9	19,9	5,2
2003	20,3	336	4,1	10	19,6	5,1
2004	20,0	333	3,6	10	19,4	5,1
2005	19,8	330	3,3	10	19,1	5,0
2006	19,8	324	3,2	12	19,0	4,9
2007	20,8	345	3,0	18	18,9	4,8

	Випуск книжок (друкованих одиниць)		Випуск журналів та інших періодичних видань		Кількість газет (видань)		Середньодобовий обсяг мовлення, годин	
	всього	тираж, млн. примірників	всього	річний тираж, млн. прим.	всього	разовий тираж, млн. прим.	телемовлення	радіомовлення
1990	7046	170	185	166	1787	25
1991	5857	136	194	95	1891	27
1992	6389	130	321	16	1695	24
1993	5002	88	522	33	1757	40	60,1	112,4
1994	4752	52	461	19	1705	20	100,3	118,2
1995	6109	68	604	24	1877	21	152,3	155,0
1996	6084	52	717	20	2206	23	214,2	209,8
1997	6308	51	817	20	2520	34	182,5	226,7
1998	7065	44	1009	57	2659	48	209,9	318,7
1999	6282	22	1374	40	2551	39	223,6	352,9
2000	7749	44	1242	52	2667	48	218,8	346,6
2001	10614	50	1653	60	2727	53	231,6	339,1
2002	12444	48	1923	84	3047*	87	237,7	344,0
2003	13805	39	2246	130	2891*	75	240,7	349,6
2004	14790	53	2385	124	3014*	88	271,1	354,5
2005	15720	54	2182	132	2974*	80	313,7	364,9
2006	15867	54	2301	138	2918*	90	455,8	399,1
2007	17987	56	2420	237	2885*	61	519,1	433,0

* Включно додатки, які розповсюджуються окремо (згідно з методологією ЮНЕСКО).

Держкомстат України, 1998–2008

Захворюваність населення

		Кількість уперше зареєстрованих випадків захворювань, тис.									
		У тому числі:									
всього	новоутворення	хвороби нервової системи*	хвороби системи кровообігу	хвороби органів дихання	хвороби шкря та підшкірної клітковини	хвороби кістково- м'язової системи і столучної тканини	хвороби сечостатевої системи	уроджені аномалії (вади розвитку) / деформації та хромосомні порушення	травми отруєн- ня та деякі інші наслідки дії зовнішніх причин		
1990	32188	310	2640	1149	17021	1799	1374	1224	41	281	
1991	
1992	33214	333	3005	1412	16226	1999	1529	1459	52	301	
1993	33833	332	3045	1412	16671	2037	1543	1519	54	281	
1994	31455	328	3024	1401	14499	2135	1439	1489	49	271	
1995	32547	327	3037	1390	15705	2144	1416	1544	47	261	
1996	30169	335	3067	1412	13221	2090	1431	1623	50	261	
1997	31158	348	3104	1497	14129	2051	1476	1711	53	241	
1998	31974	372	3331	1690	13877	2122	1600	1881	59	241	
1999	32959	382	767	1950	14485	2037	1548	1886	61	241	
2000	33471	382	748	2338	14639	1996	1571	1939	62	231	
2001	33192	394	745	2384	14213	2008	1593	2049	59	231	
2002	32233	382	748	2370	13732	1950	1598	2039	57	221	
2003	32585	395	751	2386	13835	1915	1572	2077	54	221	
2004	32573	406	755	2498	13511	1917	1609	2153	55	221	
2005	32912	408	754	2430	13894	1936	1600	2185	53	221	
2006	32240	414	764	2431	13308	1906	1597	2172	53	221	

* Згідно з МКХ-10, починаючи з 1999 р., з класу хвороб нервової системи і органів чуття вилучені і сформовані в окремі класи хвороби ока та його придаткового апарату і хвороби вуха та соскоподібного відростка.

Держкомстат України, 1998–2008

Заклади охорони здоров'я

	Кількість лікарняних закладів, тис	Кількість лікарняних ліжок		Кількість лікарських амбулаторно-поліклінічних закладів, тис.	Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів	
		всього, тис.	на 10 000 населення		всього відвідувань за зміну, тис.	на 10 000 населення
1990	3,9	700	135,5	6,9	895	173,1
1991	3,9	700	135,2	7,0	922	178,0
1992	3,9	689	132,6	7,1	939	180,5
1993	3,9	679	130,9	7,2	952	183,5
1994	3,9	665	129,3	7,2	959	186,4
1995	3,9	639	125,1	7,2	966	189,0
1996	3,7	580	114,6	7,1	960	189,7
1997	3,4	503	100,2	7,1	964	191,9
1998	3,3	483	97,0	7,2	966	193,7
1999	3,3	477	96,5	7,3	973	196,6
2000	3,3	466	95,0	7,4	973	198,4
2001	3,2	466	96,6	7,4	980	203,4
2002	3,1	465	97,3	7,4	980	205,0
2003	3,0	458	96,6	7,6	981	206,8
2004	2,9	451	95,7	7,7	987	209,6
2005	2,9	445	95,2	7,8	990	211,7
2006*	2,9	444	95,6	7,9	998	214,8
2007	2,8	440	95,2	8,0	992	214,7

*Дані розрахункові

24.11.2008 р. № 278

**Викиди шкідливих речовин в атмосферу
від стаціонарних джерел забруднення
у січні-вересні 2008 року**

Протягом січня-вересня 2008 р. від стаціонарних джерел забруднення у повітря надійшло 3,5 млн. т шкідливих речовин, що на 22,1 тис. т. або на 0,6 % більше, ніж за відповідний період попереднього року. У сумарній кількості шкідливих речовин, що надійшли в атмосферу, викиди метану та оксиду азоту, які належать до парникових газів, становили відповідно 680,9 та 4,4 тис. тонн. Крім цих речовин, у січні-вересні 2008 р. в атмосферу було викинуто 132,3 млн. т діоксиду вуглецю, який також впливає на зміну клімату.

Викиди у повітря небезпечних забрудників характеризувалися такими даними:

	Обсяги викидів у січні-вересні 2008 р.		
	тис. т.	у % до січня- вересня 2007 р.	у % до підсумку
Всього забруднювальних речовин	3548,1	100,6	100,0
з них:			
метали та їх сполуки	39,3	96,4	1,1
метан	680,9	103,4	19,2
неметанові леткі органічні сполуки	55,4	90,8	1,6

Продовження Табл.

	Обсяги викидів у січні–вересні 2008 р.		
	тис. т.	у % до січня— вересня 2007 р.	у % до підсумку
стійкі органічні забруднювачі	0,9	99,0	0,0
оксид вуглецю	991,5	95,5	27,9
діоксид та інші сполуки сірки	998,6	103,9	28,2
сполуки азоту речовини у вигляді суспендованих	279,1	108,5	7,9
твердих частинок	500,4	98,8	14,1
хлор та його сполуки	0,5	103,7	0,0
фтор та його сполуки	0,8	100,8	0,0
ціаніди	0,4	95,5	0,0
інші	0,3	75,0	0,0
Крім того, діоксид вуглецю	132336,7	108,6	—

Надходження шкідливих речовин в атмосферу від стаціонарних джерел забруднення у розрізі регіонів були такими:

	Обсяги викидів у січні–вересні 2008 р.			Щільність викидів у розрахунку на 1 кв. км, кг	Обсяги викидів у розрахунку на 1 особу, кг
	тис. т.	у % до січня— вересня 2007 р.	у % до підсумку		
Україна	3548,1	100,6	100,0	5878,9	76,3
Автономна Республіка Крим	23,4	94,0	0,7	897,6	11,9
Вінницька	100,7	94,3	2,8	3800,0	59,9

Продовження Табл.

	Обсяги викидів у січні–вересні 2008 р.			Щільність викидів у розрахунку на 1 кв. км, кг	Обсяги викидів у розрахунку на 1 особу, кг
	тис. т.	у % до січня – вересня 2007 р.	у % до підсумку		
Волинська	6,7	90,0	0,2	330,4	6,4
Дніпропетровська	789,9	95,4	22,3	24744,1	231,6
Донецька	1199,2	98,6	33,8	45222,5	263,0
Житомирська	14,0	108,5	0,4	468,1	10,6
Закарпатська	17,3	114,2	0,5	1360,1	14,0
Запорізька	178,4	102,7	5,0	6563,3	97,0
Івано-Франківська	180,5	89,7	5,1	12960,6	130,4
Київська	80,4	109,2	2,3	2861,3	46,1
Кіровоградська	10,2	68,8	0,3	415,8	9,8
Луганська	444,0	114,2	12,5	16638,1	187,4
Львівська	95,6	115,9	2,7	4381,5	37,3
Миколаївська	17,1	106,9	0,5	697,2	14,2
Одеська	25,7	95,3	0,7	771,3	10,7
Полтавська	69,9	97,2	2,0	2431,4	45,6
Рівненська	11,9	92,5	0,3	592,7	10,3
Сумська	22,4	105,8	0,6	938,8	18,6
Тернопільська	13,6	105,5	0,4	986,4	12,4
Харківська	131,2	113,6	3,7	4176,5	46,8
Херсонська	9,0	131,4	0,3	315,6	8,1
Хмельницька	19,0	116,0	0,5	920,2	14,0
Черкаська	30,1	112,3	0,8	1441,0	22,8
Чернівецька	2,7	89,2	0,1	333,0	3,0
Чернігівська	32,9	117,3	0,9	1032,0	28,8
м. Київ	19,0	104,9	0,5	22697,9	7,0
м. Севастополь	3,3	106,0	0,1	3786,8	8,6

Голова Комітету

О. Г. ОСАУЛЕНКО

Туристичні потоки

	Кількість громадян України, які виїжджали за кордон - усього*	Кількість іноземних громадян, які відвідали Україну - усього*	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України - усього**	Із загальної кількості туристів:**			Інше
				іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи	
2000	13422320	6430940	2013998	377871	285353	1350774	
2001	14849033	9174166	2175090	416186	271281	1487623	
2002	14729444	10516665	2265317	417729	302632	1544956	
2003	14794932	12513883	2856983	590641	344 332	1922010	
2004	15487571	15629213	1890370	436311	441798	1012261	
2005	16453704	17630760	1825649	326389	566942	932318	
2006	16875256	18935775	2206498	299125	868228	1039145	
2007	17334653	23122157					

* Включно з одноденними відвідувачами (за даними Адміністрації Держприкордонслужби України)

** За даними Державної служби туризму і курортів України

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ
з дисципліни «Соціальна і гуманітарна політика»
для слухачів магістратури денної та заочної форм навчання
спеціальності «Державна служба»

Варіанти рефератів вибираються слухачем магістратури на основі нижченаведеної таблиці відповідно до комбінації першої літери прізвища та першої літери імені слухача (на перетині граф «перша буква прізвища» та «перша буква імені»). Наприклад, слухач Іваненко Петро повинен виконувати варіант 93, а слухачка Василенко Христина – варіант 20 і т.п.

ТАБЛИЦЯ ВАРІАНТІВ РЕФЕРАТІВ

Перша буква імені слухача	Перша буква прізвища слухача													
	А, Б	В, Г	Д, Е, Є	Ж, З	І, І, Й	К	Л	М, Н	О, П	Р, С	Т, У	Ф, Х, Ц	Ч, Ш, Щ	Ю, Я
А, Б	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	15
В, Г	23	14	5	16	17	18	19	10	61	12	21	20	3	34
Д, Е, Є	5	16	37	18	29	10	37	12	15	22	35	4	25	26
Ж, З	7	13	9	10	81	92	44	20	37	48	53	65	76	88
І, Й	39	100	11	12	17	2	31	42	55	16	57	18	19	13
К	91	12	13	20	3	54	15	69	75	14	49	10	54	12
Л	41	2	43	14	85	46	7	8	19	30	100	12	16	72
М	93	84	15	46	77	82	49	10	51	12	29	42	38	64
Н	15	68	79	18	54	40	51	12	16	20	93	47	5	56
О, П	17	86	19	50	93	12	17	52	63	94	58	61	17	87
Р, С	49	10	91	82	15	60	53	64	45	36	77	18	89	70
Т, У	71	42	90	27	93	14	50	96	73	18	19	80	99	12
Ф, Х, Ч	13	20	37	74	65	16	87	78	15	60	91	12	81	97
Ю, Я	83	14	59	16	67	98	19	90	100	92	67	28	35	95

ВИМОГИ ДО РЕФЕРАТУ

1. Тематику рефератів вибираються відповідно до таблиці.
2. Реферат має бути набраний 14 Times New Roman; інтервал – 1,5; верхнє і нижнє поле – 2; лівє – 2,5; правє – 1,5; обсяг не менше 15 с (без тестових завдань).
3. Структурно має бути титулка, зміст, вступ, розділи, висновки, список використаної (!) літератури, додатки. В тексті обов'язково (!) мають бути посилання на використані джерела.
4. До реферату розробити тестові завдання, використовуючи відкриті і закриті запитання та виходячи зі змісту реферативної роботи (орієнтовно 20-30 завдань).
5. Реферат подати на кафедру державного управління в роздрукованому вигляді та на CD (DVD)-диску (у файлі).

ТЕМАТИКА

1. Сутність та концептуальні засади гуманітарного розвитку суспільства.
2. Особливості гуманітарного розвитку України в умовах суспільної трансформації.
3. Основні шляхи реформування гуманітарної сфери в українському суспільстві.
4. Динаміка гуманітарних процесів в Україні.
5. Пріоритетні напрями людського розвитку в Україні.
6. Людський капітал як фактор сталого економічного розвитку регіону.
6. Шляхи утвердження сталого людського розвитку в Україні.
7. Управління, саморегуляція і гуманітарна політика.
8. Сутність, мета та завдання гуманітарної політики в Україні в сучасних умовах.
9. Проблеми гуманітаризації державного управління в Україні: стан і перспективи.
10. Глобалізація і перспективи гуманітарного розвитку України: соціологічний контекст.
11. Особливості здійснення кадрової політики в гуманітарній сфері України на сучасному етапі.
12. Історичні передумови та особливості формування гуманітарної політики незалежної України.
13. Соціально-економічні та політичні передумови формування та реалізації сучасної гуманітарної політики України.

14. Роль і місце гуманітарної сфери в забезпеченні життєдіяльності людини і суспільства.
15. Тенденції сучасного гуманітарного розвитку України.
16. Сучасні міжнародні підходи до проблем гуманітарного розвитку.
17. Гуманітарна функція держави.
18. Роль і місце гуманітарної політики в державному управлінні.
19. Основні напрямки здійснення гуманітарної політики в Україні.
20. Особливості управлінського впливу на інтелектуально-духовний розвиток суспільства.
21. Державотворчий потенціал української національної ідеї.
22. Державна політика щодо розвитку культури.
23. Законодавче забезпечення культурної політики в Україні.
24. Світові тенденції здійснення культурної політики: досвід для України.
25. Культурна політика в контексті європейської стратегії України.
26. Культурна політика Європейського Союзу.
27. Громадсько-державна та державно-громадська моделі управління у сфері культури.
28. Планування розвитку культури регіональними органами державного управління.
29. Регіональний вимір культурної політики.
30. Історико-культурна спадщина території як ресурс розвитку.
31. Міжнародні організації та формування культурної політики в Україні.
32. Організаційно-функціональна структура державного управління культурною сферою України та шляхи її удосконалення.
33. Правові засади регулювання культурного розвитку.
34. Культурна політика як проблема сучасного соціокультурного процесу.
35. Державне управління розвитком національної культури в умовах глобалізації.
36. Культурний туризм.
37. Кадрове забезпечення управління культурною сферою на місцевому рівні.
38. Підготовка цільових програм культурного розвитку регіону, території та проектів розвитку окремих галузей культури, видів культурної діяльності.
39. Державне управління науково-технічним прогресом: соціально-економічні аспекти.

40. Державне управління розвитком інтелектуальних ресурсів в Україні.
41. Державна політика України в науковій і науково-технічній сфері.
42. Світовий досвід стимулювання інновацій та можливості його застосування в Україні.
43. Особливості державного управління у сфері інноваційної діяльності.
44. Формування нової інноваційної політики в Україні.
45. Освіта в структурі державної гуманітарної політики.
46. Система освіти та управління нею.
47. Удосконалення державного управління вищою освітою в контексті європейської інтеграції.
48. Вплив міжнародних організацій на формування освітньої політики постсоціалістичних країн.
49. Суб'єкти освітньої політики та шляхи оптимізації їх діяльності.
50. Інформаційне забезпечення управління навчальним процесом у системі загальної середньої освіти.
51. Структура і завдання державно-громадського управління загальною середньою освітою на національному рівні.
52. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні.
53. Сучасний етап і тенденції розвитку вищої освіти в умовах переходу до інформаційного суспільства.
54. Фікції вищої освіти.
55. Дистанційна освіта: досвід, проблеми, перспективи.
56. Моделі і методи управління проектами на ринку освітніх послуг (в умовах інтеграції економіки України в єдиний європейський простір).
57. Соціальне управління в сфері етнонаціональних відносин.
58. Сутність, засади та основні напрями етнонаціональної політики в Україні.
59. Державне регулювання захисту прав національних меншин у європейських країнах.
60. Права національних меншин та етнічні конфлікти.
61. Закордонне українство: місце і роль у процесах єврорегіональної інтеграції.
62. Право на культурну ідентичність і культурна політика держави в багатоетнічному суспільстві.
63. Етнокультурна політика України: сутність, засади, напрями.

64. Міграційні процеси та міграційна політика.
65. Міграція як складова еволюційного розвитку Української держави.
66. Правове регулювання міграції та реєстрації фізичних осіб в Україні (адміністративно-правовий аспект).
67. Трудова міграція населення України в Росію: обсяги, проблеми, регулювання.
68. Проблема біженців у світі та в Україні: масштаби, шляхи вирішення.
69. Ефективна міграційна політика як запорука забезпечення основних прав людини.
70. Пріоритети та цілі гуманітарної політики щодо розвитку і застосування мов в Україні.
71. Державна політика щодо української діаспори.
72. Сутність, мета та особливості здійснення соціально-демографічної політики в умовах демографічної кризи.
73. Соціальна політика щодо регулювання соціально-демографічних процесів.
74. Співвідношення понять «історична пам'ять» та «культурна пам'ять».
75. Державна політика щодо релігії і церкви.
76. Пріоритетні напрями державної політики України в галузі релігійно-церковного життя.
77. Організаційно-правові засади захисту інформаційних ресурсів України.
78. Механізми державного управління підприємствами сфери інформаційних послуг.
79. Здоровий спосіб життя як шлях забезпечення особистого здоров'я.
80. Демографічні проблеми України як інтегральний показник стану громадського здоров'я.
81. Основні концепції розвитку організацій охорони здоров'я.
82. Особливості ринкових відносин у галузі охорони здоров'я.
83. Передумови запровадження загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування в Україні.
84. Наукові засади реформування охорони здоров'я в Україні.
85. Фінансування охорони здоров'я: міжнародний досвід.
86. Державне управління медикаментозним забезпеченням населення України на сучасному етапі формування ринкових відносин.

87. Стан громадського здоров'я та якість життя як визначальні фактори стійкого економічного зростання.

88. Рівень здоров'я громадян України як інтегральний показник соціальної політики та державного управління в галузі охорони здоров'я.

89. Екологічна політика України: історичний аспект.

90. Адміністративно-правові засади державного управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні.

91. Державне управління екологічним розвитком і природоохоронною діяльністю.

92. Регіональний екологічний моніторинг як інструмент підвищення ефективності державного регулювання природокористування на регіональному рівні.

93. Проблеми державної екологічної політики та шляхи їх вирішення.

94. Державне управління системою фінансування екологічної діяльності.

95. Удосконалення системи державного управління охороною природного середовища в регіоні.

96. Державне управління туристичною галуззю України.

97. Державне регулювання сфери туризму на обласному (районному) рівні.

98. Підвищення ефективності взаємодії органів місцевого самоврядування з суб'єктами, що здійснюють туристичну діяльність.

99. Удосконалення державних механізмів управління розвитком туризму в Україні.

100. Фізична культура і спорт як об'єкт державного управління.

В. І. МАЛІМОН
ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА
ПРАКТИКУМ

Дизайн обкладинки *Валентини Дрибуленди*
Комп'ютерна верстка *Віри Возняк*

Підписано до друку 10.12.2008.
Формат 60X84/16. Гарнітура «Arial Суг».
Тираж

76000, м. Івано-Франківськ,
вул. Незалежності, 53,
тел.: (0342) 55-94-93